

LAPSET OSALLISTAVAA PUISTOSUUNNITTELUA

Maiju Konttinen

Tampereen yliopisto
Johtamiskorkeakoulu
Ympäristöpolitiikka ja aluetiede

Pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2015
Ohjaaja: Kirsi Pauliina Kallio

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TÄYSIVALTaiseen osallistumiseen ja osallisuuteen kasvaminen	3
3	OSALLISTAVA SUUNNITTELU	8
4	LAPSET JA NUORET OMAA ELINYMPÄRISTÖÄ LUOMASSA	17
5	KATSAUS OSALLISTAVAAN SUUNNITTELUUN TAMPEREELLA	24
6	AINEISTO JA TUTKIMUSPROSESSI	33
6.1	Tutkimusmenetelmät	33
6.2	Prosessin ja aineistojen kuvaus	34
6.3	Aineiston analysointi	35
7	KÄSITYKSIÄ LAPsia JA NUORIA OSALLISTAVASTA SUUNNITTELUSTA	37
7.1	Käyttäjälähtöisyys	37
7.2	Kuulluksi tuleminen	41
7.3	Aikuisten vastuurooli	45
7.4	Suunnittelijan käyttäjä- ja lapsilähtöisyys	46
7.5	Merkitys aikuisen työhön	51
7.6	Yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen kasvaminen	53
7.7	Uudenlaiset ideat	58
7.8	Ympäristön arvostus	59
7.9	Osallisuuden rajoitteet ja haasteet	60
8	PIKKU KAKKOSEN PUISTON UUDISTAMISHANKE LAPsia JA NUORIA OSALLISTAVAN SUUNNITTELUN NÄKÖKULMASTA	64
8.1	Erilaisten käyttäjäryhmien huomioiminen	64
8.2	Lähestymistavat osallistavaan toimintaan	66
8.3	Vaikuttamiseen aktivointi	68
8.4	Osallistamisen hyöty	69
8.5	Osallisuuden rajoitteet ja haasteet	71
9	LASTEN ARVIOT, AIKUISTEN VISIOT	75
9.1	Käyttäjäkokemuksia Pikku Kakkosen leikkipuistosta	75
9.2	Aikuisten visiot	77
9.2.1	Leikin kautta osallistaminen	77
9.2.2	Yhdessä tekeminen	79
9.2.3	Monipuoliset väylät	80
	JOHTOPÄÄTÖKSET	82
	LOPPUSANAT	90
	LÄHTEET	91
	LIITE 1	98

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto	Johtamiskorkeakoulu; Ympäristöpolitiikka ja aluetiede
Tekijä:	KONTTINEN, MAIJU
Tutkielman nimi:	Lapset osallistavaa puistosuunnittelua
Pro gradu -tutkielma	97 sivua, 2 liitesivua
Aika:	Marraskuu 2015
Avainsanat:	osallistava kaupunkisuunnittelu, osallisuus, lapsen asema

Lapsen asema yhteiskunnassa ja kulttuurissa on jatkuvan kamppailun tulosta. Sillä on pitkät historialliset perinteet, jotka vaikuttavat lasten kehitys- ja vaikutusmahdollisuuksiin myös tulevaisuudessa. Lapset ovat yhä melko toissijaisessa roolissa osallistavan suunnittelun ja omaan elinympäristöönsä vaikuttamisen areenoilla. Lapsia ja nuoria aidosti osallistavan suunnittelukulttuurin olemassaolo on tärkeää jo pelkästään siksi, että osallisuuden avulla voidaan luoda edellytyksiä lasten ja nuorten hyvinvoinnille heidän omista tarpeistaan ja lähtökohdistaan käsin. Lisäksi ottamalla lapset ja nuoret mukaan toimintaan, heidät voidaan tutustuttaa ja sitouttaa omaan lähiympäristöönsä.

Tutkimukseni tavoitteena on julkishallinnon toimijoiden näkökulmasta selvittää sitä, millaisena he näkevät lapsia ja nuoria osallistavan suunnittelun. Lisäksi tarkoitukseni on näiden asiantuntija-haastattelujen avulla kartoittaa millaisia vaihtoehtoisia aidosti suunnitteluun osallistavia käytäntöjä lapsille ja nuorille on ja voisi olla. Tutkimukseni lähestymistapa on kvalitatiivinen. Teemahaastattelun neljää eri alan asiantuntijaa, jotka olivat olleet jollakin tavoin mukana Tampereen Pikku Kakkosen puiston uudistamishankkeessa ja sen suunnittelutyöryhmässä. Pääaineiston oheen havainnoin yleisesti Tampereen Pikku Kakkosen puiston toimintaa, saadakseni tietoa puiston nykytilanteesta. Tein samalla Gallup-kyselyä, johon osallistui kymmenen lasta. Tutkimus perustuu osallistavaa kaupunkisuunnittelua ja osallisuutta käsitteleviin teorioihin. Keskeisessä roolissa ovat lainsäädäntö, sosiaalipedagoginen teoria sekä moniäänisen suunnittelun teoria-orientaatio.

Tutkimuksen tulosten mukaan julkishallinnon toimijat pitävät lasten ja nuorten aktiivista osallistumista elinympäristönsä suunnitteluun tärkeänä. Oman haasteensa tähän tuo kansallisen politiikan ja julkishallinnon yhä varsin löyhät käytännöntason ohjausmekanismit osallistavan kaupunkisuunnittelun toimintaorientaation juurruttamiseksi. Haastatellut julkishallinnon toimijat kokevat lapsia ja nuoria osallistavan suunnittelun muun muassa käyttäjälähtöisyyden, yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen kasvamisen sekä ympäristön arvostuksen kehittymisen vuoksi tärkeänä lähtökohtana suunnittelulle. Vain aidosti osallistavan suunnittelun kautta kohderyhmän todelliset tarpeet toteutuvat. Lapsi ja nuori halutaan nähdä päteväenä vaikuttamaan omaan elinympäristöönsä, yhtenä asiantuntijana muiden joukossa. Se, kuinka kattavasti ja aidosti lapsi tai nuori pääsee mukaan osaksi erilaisia suunnitteluprosesseja, riippuu pitkälti myös aikuisista. Kuinka hyvin mahdollistamme ja vahvistamme osallisuuden kokemuksia, otammeko aktiivisesti mukaan osaksi prosessia. Haastattelujen ja havainnointien valossa voidaan todeta, että Tampereella toteutettu Pikku Kakkosen leikkipuiston uudistamishanke on onnistunut osallistamaan lapset ja nuoret osaksi suunnitteluprosessia. Suunnittelutyöryhmässä toimineet julkishallinnon toimijat kokevat osallisuuden onnistumisen avaintekijöinä olleen kattavan käyttäjäryhmien huomioimisen, oikea-aikaisen vaikuttamisen ja juuri kyseiseen suunnitteluprosessiin sopivien lähestymistapojen löytymisen osallistavaa toimintaa ajatellen. Haastateltavien mukaan lasten ja nuorten yhteiskunnallisen toimijuuden paikka ja merkitys ei ole vähäpätöinen asia. Lapsia ja nuoria osallistavan suunnittelun merkityksen todellinen tunnistaminen ja tunnustaminen niin kansallisessa politiikassa kuin julkishallinnon eri tasoilla on välttämätöntä, jotta heidän yhteiskunnallista toimijuuttaan kuntalaisina ja elinympäristönsä aktiivisina vaikuttajina voitaisiin vahvistaa tulevaisuudessakin.

1 JOHDANTO

Lapset ja nuoret ovat yhteiskuntamme tärkein voimavara. Heidän luovuutensa ja suotuisan kehityksensä tukeminen asettaa haasteita myös lasten ja nuorten elinympäristön suunnittelulle ja parantamiselle. Asuinympäristö muodostaa tärkeän osan lapsen ja nuoren arkielämää ja antaa sitä kautta puitteet kehitymiselle. Kehityksessä ei ole kyse vain muuttuvasta tiedollisesta ja tunnesidonnaisesta tavasta ymmärtää, vaan myös kasvavasta kyvystä toimia ensin lähiympäristössä ja vähitellen koko yhteiskunnassa. Lapset ja nuoret ovat yksilöitä, joilla on erilaisia taitoja ja tietoja. Heille on luotava erilaisia osallistumisen ja vaikuttamisen tapoja ikä ja kehitystaso sekä elämäntilanne huomioiden. (Lasten ja nuorten Vantaa-hanke 2013-2016, 4.) Lapsen ja ympäristön vuorovaikutuksella on siten myös kehityksellinen ulottuvuutensa. Tutkimuksellinen lähtökohtani on ajatus lapsen ja nuoren aktiiviseksi kansalaiseksi kasvamisesta, kasvamisesta vaikuttamaan laajemmin ympäristöönsä ajan kuluessa. Tällöin voimme kysyä, miten ympäristön tarjoamat toimintamahdollisuudet tukevat, edistävät tai hidastavat lapsen kehittymistä aktiiviseksi yhteiskunnan toimijaksi ja kansalaiseksi? Entä miten lapsi ja nuori voi aidosti oppia heijastamaan kokemuksiaan elinympäristöönsä, kiinnittyä siihen ja vaalia sitä ilman ympäristöön vaikuttamisen mahdollisuutta?

Graduni keskeisenä aihealueena on osallistava kaupunkisuunnittelu, erityisesti puistosuunnittelu. Aiheenani on lapsia ja nuoria osallistava puistosuunnittelu. Keskeinen tapausesimerkki ja aineiston lähde on Tampereen Pikku Kakkosen puistossa toteutettu mittava uudistamisprojekti. Julkishallinnon toimijoiden näkökulmasta pohdin sitä, millaisia vaihtoehtoisia, aidosti suunnitteluun osallistavia käytäntöjä lapsille ja nuorille on ja voisi olla.

Valitsin aiheekseni osallistavan kaupunkisuunnittelun, koska aihetta on mahdollista lähestyä hyvin erilaisista näkökulmista käsin. Lisäksi koen, että erilaisissa kaupunkisuunnitteluprojekteissa tarkasteleman käyttöjärjestelmän ääni ja aito osallisuus jää usein hyvin mekaaniseksi ja pintapuoliseksi. Mikäli haluamme lasten ja nuorten osallisuuden toteutuvan todella myös käytännössä, tulisi aikuisten löytää vielä syvempiä perusteita vuorovaikutteiselle suunnittelulle (Tervonen 2009, 8). Panostamalla lapsiin ja nuoriin sijoitamme tulevaisuuteen, sillä jokainen lapsi ja nuori tuo ainutkertaisen potentiaalinsa yhteiskunnalle (Kestilä & Mäkelä & Perälä & Salmi 1/2012, 1). Aihe on ajankohtainen kaupunkisuunnittelun kentällä, mikä ilmenee esimerkiksi lähivuosina raportoiduista osallisuuden toimintaohjelmista maankäytön, rakentamisen ja ympäristön toimialalla (mm. Vantaan kaupunki 2013; Leskinen & Vasara 2014). Vastaavanlaista lasten aidon osallisuuden toteutumista koskevaa,

jälkikäteistä tarkastelua ei juuri ole kaupunkisuunnittelussa toteutettu, ja aihe herättikin kiinnostusta myös yhteistyötahon, Pikku Kakkosen puiston suunnittelutyöryhmän sisällä. Näkisin tervetulleena sen, että aikuisten olisi aika uskaltaa ryhtyä täysipainoisemmin rakentamaan toimintaa yhdessä lasten ja nuorten kanssa. Lapsi tai nuori tulisi nähdä aidosti täysivaltaisena asiantuntijana aikuisten kanssa, päteväenä vaikuttamaan yhteiskunnassa. Olen kiinnostunut tarkastelemaan tätä lapsia osallistavaa suunnittelutematiikkaa, sen moniulotteisuutta. Tutkimuskysymykseni ovat:

- Mitä on lapsia ja nuoria osallistava puistosuunnittelu suunnittelutyöhön osallistuvan asiantuntijan näkökulmasta?
- Mitä lapsia ja nuoria osallistava puistosuunnittelu voisi olla?

2 TÄYSIVALTAISEEN OSALLISTUMISEEN JA OSALLISUUTEEN KASVAMINEN

Lasten ja nuorten vaikuttaminen on toimintaa, jossa lapset ja nuoret osallistuvat yhteisön tai yhteiskunnan päätöksentekoon siten, että heillä on myös todellisia mahdollisuuksia vaikuttaa. Mukana oleminen voi olla mielipiteiden ja ideoiden esille tuomista, päätösten kohteena olevien asioiden pohtimista ja niistä keskustelemista, päätösten tekemistä, päätösten toimeenpanemista sekä toiminnan arvioimista ja kehittämistä. Lasten ja nuorten vaikuttamisessa on kyse sekä poliittiseen toimintaan osallistumisesta että aktiiviseksi kansalaiseksi kasvamisesta ja kasvattamisesta. (Valtikka 2012.)

Osallisuus liittyy vahvasti demokratiaan. Kansalaisten osallistumisesta ja osallisuudesta on säädetty perustuslaissa (2 §) ja kansalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia turvaava lainsäädäntö on laaja-alainen (Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle kansalaisten suoran osallistumisen kehittämisestä 2002, 5). Oikeus ottaa osaa, osallistua ja olla osallinen omassa elämässään kuuluu tiiviisti sekä Ihmisoikeuksien yleissopimukseen, YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen ja Suomen perustuslakiin. Sekä Perustuslain 6 § että YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen artiklan 12 mukaan myös lasten tulee saada vaikuttaa kehitystasonsa huomioon ottaen itseään koskeviin asioihin. (Suomen Perustuslaki & Lasten oikeuksien yleissopimus 1989.) Lapsen pitäisikin kasvaa jo pienestä saakka tuntemaan omat oikeutensa ja oppia käyttämään niitä ikä- ja kehitystasojensa mukaisesti. Kun lapsi kasvaa ymmärtämään käsitteitä valinta, oma mielipide, vuorovaikutus tai oma lähiympäristö, hän myös kykenee toimimaan niiden avulla tiedostaen omat oikeutensa, mutta myös toisten, niin lasten kuin aikuistenkin, oikeuksia kunnioittaen. (Nyland 2009, 38.)

Lapsen oikeutta osallisuuteen, osana hänen identiteetin kehitystään, autonomiaansa ja yhteiskunnallista subjektiuttaan on peräänkuulutettu myös Yhdistyneiden kansakuntien (YK) Lapsen oikeuksien sopimuksessa vuodelta 1989. Sopimuksessa määritellään osallisuus yhdeksi kolmesta oikeuksien ryhmästä, johon lapsella on oikeus ja jota aikuisella on siis velvollisuus suojella. Nämä ryhmät ovat oikeus suojaan ja turvaan (*protection*), oikeus saada tasa-arvoinen osa yhteiskunnan voimavaroista (*provision*) sekä oikeus ilmaista itseään ja olla osallinen itseä koskevassa päätöksenteossa (*participation*). Osallisuus mainitaan kaikkiaan kuudessa eri artiklassa yleissopimuksessa. Oikeudet osallisuuteen käsittelevät lapsen identiteetin kehittymistä, autonomiaa, valinnan vapautta ja osallistumista itseään koskevaan päätöksen tekoon. Niiden tulisi toteutua lapsen kaikilla elämän alueilla, myös kodin ulkopuolisessa kasvatuksessa jo taaperosta lähtien. (Lasten oikeuksien yleissopimus 1989.)

Vuonna 1989 annettuun Yhdistyneiden kansakuntien Lasten oikeuksien sopimukseen on vedottu ja siitä on löydetty perusteita lasten mukaan ottamiselle oman elinympäristön suunnittelua koskien. Lapsen oikeuksien sopimuksen ratifioiminen Britanniassa vuonna 1994 synnytti kiivaan julkisen keskustelun lasten asemasta ja herätti jopa moraalista paniikkia. Sen seurauksena käynnistettiin 1990-luvun lopussa tutkimusohjelma *Children 5-16: growing into the twenty-first century*. Tähän laajaan monitieteiseen projektiin kuului 22 tutkimusryhmää, joista kymmenkuntaan liittyi maantieteellinen viitekehys. (Kaivola & Rikkinen 2003, 233.) Hugh Matthews ja Melanie Limb (1999) kirjoittivat tuolloin hanketta varten katsauksen olemassa olevasta kirjallisuudesta ja pohtivat samalla lapsuuden maantieteen tutkimuksen edellytyksiä. Tavoitteena oli saada selville, miten lapset kokevat maailman ympärillään sekä ymmärtää, millaisina lapset itse pitävät elämäänsä rajoittavia aikuisten asettamia rakenteita ja käytänteitä. Tutkimuksen haasteena oli etsiä näyttöä aikuisten ja lasten erilaisista tavoista tarkastella ja kokea ympäröivää maailmaa. Aikuisten omat lapsuusmuistot ja kokemukset ovat peräisin monelta osin hyvinkin erilaisesta maailmasta kuin missä lapset nykyisin elävät. Huomionarvoista on myös se, ettei ole olemassa universaalia lapsen mallia, vaan kukin lapsi on ainutlaatuinen yksilö, oman perimänsä sekä sosiaalisen, fyysisen ja kulttuurisen ympäristönsä tuote. Kiinnostavaa oli, että tutkimusprojektissa vedottiin erityisesti Lapsen oikeuksien sopimuksen 12. ja 31. artikloihin. Näistä ensimmäisessä painotetaan, että lasten elämää koskevissa asioissa heidän asiantuntemuksensa on otettava huomioon. Lapsilla on oikeus tulla kuulluksi, ja heidän ehdotuksiinsa on suhtauduttava vakavasti. Jälkimmäisessä korostetaan puolestaan lasten oikeutta lepoon, vapaa-aikaan, leikkiin, virkistykseen, kulttuurielämään ja taiteisiin. Matthews ja Limb painottivat tutkimuskatsauksessaan nimenomaan sitä, että parasta elinympäristöä ei saada aikaan suunnittelemalla sitä lapsia varten vaan pikemminkin lasten kanssa. (Matthews & Limb 1999.)

Yhdistyneiden kansakuntien Lasten oikeuksien sopimuksen velvoittavuudesta erityisesti elinympäristön suunnittelussa oltiin varsinkin alkuaikoina tutkijoiden piirissä erimieltä. Jotkut tutkijoista (muun muassa Freeman 1992; Purdy 1992; Alston 1994) väittivät, että lapsilla oli jo entuudestaan siinä määrin vapauksia, että aikuiset olivat vaarassa menettää kokonaan kontrollinsa heidän tekemisistään. Toisten mielestä tällainen ajattelu perustui puolestaan sopimuksen väärään tulkintaan. Lasten kuunteleminen ja mukaan ottaminen suunnitteluprosessiin ei missään tapauksessa vähennä opettajien, vanhempien ja muiden aikuisten moraalista vastuuta ja oikeutta lopullisessa päätöksenteossa. (Kaivola & Rikkinen 2003, 234-235.)

Martin Woodhead (2010) toteaa teoksen *Handbook of Children and Young People's Participation* esipuheessa lapsen osallisuuden käsitteen liittyvän voimakkaasti siihen, kuinka suhtautuminen lap-

siin on muuttunut vuonna 1989 ilmestyneen YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen myötä. Lapsi ei ole enää vain huolenpidon, hoivan ja suojelun passiivinen kohde, jonka elämää suuntaavat ja siitä päättävät lait, instituutiot, kasvatuksen ammattilaiset ja vanhemmat. Sen sijaan lapset onkin tunnistettu ja tunnustettu aktiivisina elämäänsä, oppimistaan ja tulevaisuuttaan muovaavina yksilöinä, jotka tarvitsevat tukea ja ohjausta. Heidän näkemyksensä omasta parhaastaan ja oppimisen kautta kasvava kyvykkyys tehdä päätöksiä merkitsevät sitä, että heillä on oikeus ilmaista itseään ja tulla kuuluksi. (Woodhead 2010, 7-8.)

UNICEF:n (*United Nations Children's Fund / Yhdistyneiden kansakuntien lastenrahasto*) lähettiläänä eri puolilla maailmaa lasten osallistumista tutkinut Roger Hart (1997) on painottanut osuvasti sitä, ettei lasten kyky elinympäristön suunnittelemiseen ja vastuulliseen ympäristökäyttäytymiseen voi syntyä yhdessä yössä heidän täyttäessään 18 vuotta. Taidot, ymmärrys ja sitoutuminen kehittyvät vähitellen ja vain osallistumisen myötä (Kuvio 1). Osallistavassa toiminnassa Hart kuitenkin varoitti sortumasta näennäisdemokratiaan. Hän tarkoitti tällä sitä, että monissa projekteissa, joissa lapset olivat mukana, heidän ääntään ei todellisuudessa kuultu tai heille ei annettu mahdollisuutta muodostaa ja ilmaista omaa mielipidettään. Hart käytti tässä yhteydessä vertauskuvana luomaansa tikapuumallia, jossa hän kuvaa lasten osallisuuden astetta erilaisissa ympäristösuunnitteluun liittyvissä projekteissa. Kolmella alimmalla askelmalla lasten mukana olo ei ole vielä todellista, mutta monipuolistuu ja syvenee aste asteelta tikapuiden viimeiselle askelmalle edettäessä. (Kaivola & Rikkinen 2003, 235-236.)

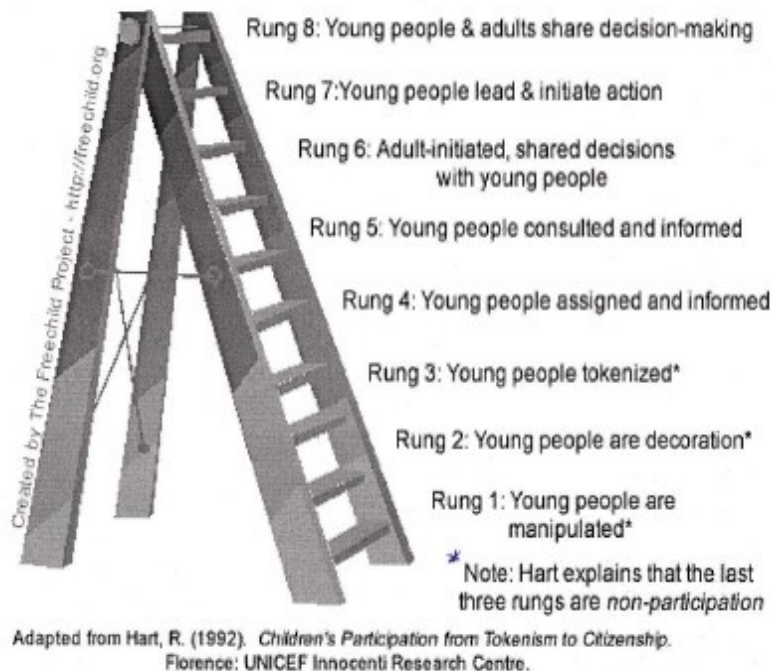
Hartin mallin (1997) pohjalta lasten ja nuorten osallistumisen edellytyksinä voidaan pitää ainakin seuraavia vaatimuksia:

- lapset ja nuoret ymmärtävät mistä projektissa on kyse
- he tietävät kuka teki päätöksen heidän mukanaolostaan ja miksi
- heillä on projektissa merkityksellinen rooli
- heidän osallistumisensa on vapaaehtoista
- osallistumiseen ei saa liittyä minkäänlaista yksilön arvoa alentavia elementtejä (Hart 1997.)

Demokraattiseen päätöksentekoon harjaantuminen olisi oltava läpäisevänä periaatteena kaikessa suunnittelussa, opetuksessa ja arkikäytänteissä (Kaivola & Rikkinen 2003, 237). Lasten ja nuorten

osallistumisen ja osallisuuden mahdollistaminen on avain astetta vuoropuhelevampaan ja tasaveroiseen päätöksentekoon.

Roger Hart's Ladder of Young People's Participation

Kuvio 1. Hart Roger (1992). Ladder of Community Participation.

Julkishallinnon kontekstissa lasten osallistumista julkishallinnon prosesseihin on pyritty huomioimaan paitsi lainsäädännössä ja YK:n lasten oikeuksien yleissopimuksessa, myös viime vuosina julkaistuissa erilaisissa lasten ja nuorten osallisuutta käsittelevissä julkaisuissa ja oppaissa (esim. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012-2015; Kestilä & Mäkelä & Perälä & Salmi 1/2012; Pikkala 2006; Nuorisolaki 72/2006). Lasten mukaan ottamiseen osaksi suunnitteluprosesseja edellytetään paitsi runsaasti erilaisia kokeiluja myös uudenlaista kulttuurista ja poliittista ajattelua yhteiskunnallisten päättäjien parissa (Horelli & Vepsä 1995, 99). Hannele Tiiton toteuttama alueellisia toimielimiä ja lähidemokratiaa käsittelevä pro gradu-työ (2013) vahvistaa osaltaan sitä tulevaisuuden suuntaa, että johtavat viranhaltijat pitävät kuntalaisten osallistumista tärkeänä. Tutkimuksen tulosten mukaan viranhaltijat ovat valmiita käyttämään resursseja ja aikaa kuntalaisten osallistumiseen. Viranhaltijat toivoivatkin, että alueellisten toimielinten kanssa syntyisi tulevaisuudessa kumppanuus, joka mahdollistaisi hallinnon ja asukkaiden kattavamman yhteistyön. (Tiitto 2013, 2; 68; 79.)

Tässä tutkimuksessani tarkoitan osallisuudella nimenomaan aktiivista toimintaa yhteisten asioiden parantamiseksi sekä yksilöille annettua mahdollisuutta toimia niin, että he voivat kokea heidän mielipiteensä merkityksellisiksi. Tutkimuskontekstissani osallisuus näyttäytyy siis toimintana, jonka kautta voidaan tarjota yksilöille tilaisuus saada ja kantaa vastuuta niin omasta kuin toisten ja koko yhteisön toimintakyvystä ja elinympäristöstä. Osallistumisella puolestaan tarkoitan tutkimuksessani osallisuutta pintapuolisempaa toiminnassa mukana olemista.

3 OSALLISTAVA SUUNNITTELU

Lapsia ja nuoria koskettavat vahvasti erilaiset asuin- ja elinympäristöön liittyvät asiat ja heitä on tärkeää kuunnella näissä asioissa. Heistä moni on kiinnostunut omasta asuinympäristöstä, kun vaan heille tarjotaan mahdollisuuksia vaikuttamiseen ja osallistumiseen. Pelkästään jo perustuslain 6 § ja nuorisolain 8 § velvoittavat luomaan lapsille ja nuorille mahdollisuuksia vaikuttaa erilaisiin heitä koskeviin asioihin. Lasten ja nuorten osallisuudella on näin ollen hyvin vahva laillinen perusta. Moni nuori tai aikuinenkaan ei tule ajatelleeksi, että lasten ja nuorten osallisuus ei ole vain aikuisten hyvántahtoisuuden varassa, vaan sillä on hyvin monipuolinen ja laaja lainsäädännöllinen velvoittavuus. Lasten ja nuorten äänen pitäisi kuulua ja näkyä kaikkialla Suomessa. (Tervonen 2009, 7.) Tarjoamalla osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia kykenemme lisäämään lasten ja nuorten hyvinvointia sekä kiinnittämään heitä omiin lähiyhteisöihinsä. Kaupunki- ja puistosuunnittelua ajatellen, lapsilta ja nuorilta voi saada mielenkiintoisia ja uusia ideoita suunnittelutyötä tukemaan.

Maankäytön, rakentamisen ja ympäristön toimialan työtä ohjaavat vahvasti maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999) sekä maankäyttö- ja rakennusasetus (895/1999). Maankäyttö- ja rakennuslain osalta kuntalaisten osallisuus mainitaan useissa eri pykälissä. Lain yleisenä tavoitteena on ”järjestää alueiden käyttö ja rakentaminen niin, että siinä luodaan edellytykset hyvälle elinympäristölle sekä edistetään ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä kehitystä. Tavoitteena on turvata jokaisen osallistumismahdollisuus asioiden valmisteluun sekä huomioida tämä suunnittelun laadussa ja vuorovaikutteisudessa, asiantuntemuksen monipuolisuudessa ja käsiteltävissä olevien asioiden avoimessa tiedottamisessa.” (1§) Lisäksi alueiden käytön suunnittelun osalta laissa mainitaan tavoitteena turvallisen, terveellisen, viihtyisän, sosiaalisesti toimivan ja eri väestöryhmien, kuten lasten, vanhusten ja vammaisten, tarpeet tyydyttävän elin- ja toimintaympäristön luomisen edistäminen. Edistäminen perustuu vuorovaikutteiseen suunnitteluun ja riittävään vaikutusten arviointiin. (5§)

Kuten edellä on käynyt ilmi, maankäytön, rakentamisen ja ympäristön toimintakenttään liittyy keskeisesti myös yksilön osallisuuden ja osallistumisen tunteet sekä yhteisöllisyyden ja kiinnittymisen kokemukset yhteiskuntaan ja toisiin ihmisiin. Sosiaalipedagoginen teoria ja toiminta antavat tuken-
sa tämänkaltaiselle ajattelulle. Useat sosiaalipedagogiset teoriat nojaavat ajatukseen, että erilaisiin yhteisöihin kuulumisella ja osallisuudella on keskeinen merkitys ihmisen persoonallisuuden kehitykselle ja identiteetin muodostumiselle. (kts. mm. Hämäläinen 2006; Kiilakoski & Gretschel & Ni-

vala 2012; Launonen & Puolimatka 2006; Nivala & Ryyänen 14/2013.) Osa tutkijoista lähestyy osallisuutta nimenomaan tästä sosiaalipedagogisesta lähtökohdasta, nähdessä osallisuuden ankkuroituvan kiinteästi ihmisen identiteettiin (mm. Anttiroiko 2003; Hanhivaara 2006; Sassi 2002). Ari-Veikko Anttiroiko, Pirjo Hanhivaara ja Sinikka Sassi tulkitsevat osallisuutta kuulumisena ja kiinnittymisenä yhteisöön sekä mukana olemisena yhteisön elämässä ja toiminnassa. Se on vahvasti kokemuksellista eli tunne jäsenyydestä, kuulumisesta yhteisöön, on osallisuuden perustana. (Anttiroiko 2003, 16; Hanhivaara 2006, 32; Sassi 2002, 59.)

Sosiaalipedagogisessa toiminnassa voidaan erottaa eri tasoja: yksilöllinen ohjaus ja neuvonta, ryhmässä ja ryhmän kautta tapahtuva pedagoginen vaikuttaminen, erilaisissa yhteisöissä toimiminen ja yhteisöjen kasvupotentiaalin hyödyntäminen, ihmisten aktivointi poliittiseen toimintaan sekä kulttuurinen vaikuttaminen pedagogisten tarkoitusperien saavuttamiseksi. (Hämäläinen 2006, 63–66.) Tämän tutkimuksen osalta esiin nostamani Pikku Kakkosen puiston suunnitteluprojekti sisältää aineksia etenkin yhteisöissä toimimisesta sekä ympäristöön ja toimintakulttuuriin vaikuttamisesta. Tässä tutkimuksessani lähestyn lapsia ja nuoria osallistavaa puistosuunnittelua erityisesti sosiaalipedagogisen toimintakehyksen näkökulmasta. Koen sosiaalipedagogisen viitekehyksen palvelevan hyvin myös graduni tematiikkaa sen yhteiskunnallista subjektiutta ja toimintakykyä edistävän luonteensa vuoksi.

Osallistumisella tarkoitetaan mukanaoloa usein toisten järjestämässä tilanteessa ilman omakohtaista panosta asiaan. Osallisuus viittaa puolestaan aktiivisempaan sitoutumiseen yhteisten asioiden parantamiseksi. Osallisuudessa keskeistä on, että yksilöille, ryhmille ja kollektiiveille annetaan mahdollisuus toimia ja että heidän mielipiteillään on merkitystä (Kiilakoski & Gretscher & Nivala 2012, 15–16). Osallistavan toiminnan kautta voidaan tarjota siis tilaisuus aidosti saada ja kantaa vastuuta niin oman, toisten kuin koko yhteisön toimintakyvyn suhteen.

Sosiaalipedagogiikan keskeinen pyrkimys on ihmisten yhteiskunnallisen identiteetin vahvistaminen ja selkiyttäminen, subjektiuden ja elämänhallinnan tukeminen sekä osallisuuden ja osallistumisen edistäminen (Hämäläinen 2006, 66). Osallisuus sosiaalipedagogiikan käsitteenä koskee yksilön ja yhteiskunnan välistä suhdetta. Se viittaa mahdollisuuteen kiinnittyä elämänkaaren eri vaiheissa elämisen laadun ja elämänhallinnan kannalta merkityksellisiin yhteiskunnan instituutioihin, toimintajärjestelmiin ja kulttuurimuodosteisiin. Osallisuus on välttämätön osa elämänhallintaa ja ilman sitä yhteiskunnallinen subjekti ei voi kehittyä. (Hämäläinen 2006, 106.) Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Lapsi kunnassa (1/2012) -julkaisussa todetaan, että lapsia ja nuoria voi suojata kehi-

tyksen riskeiltä edistämällä heidän osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksia (Kestilä & Mäkelä & Perälä & Salmi 1/2012, 6).

Osallisuuden kysymykset ovat voimakkaasti politisoituneita ja lainsäädännöllisiä kysymyksiä. Tämän tematiikan äärellä herää kysymyksiä siitä, mitä osallisuus ylipäätään on? Mitä sen tulisi olla? Entä kuinka paljon osallisuutta kyetään näkemään ja tarkastelemaan kansalaisuuden kehittymisen kannalta ja näkökulmasta? Viranomaislähteiden kontekstista ja tutkimustodellisuudesta käsin tarkasteltuna lapsia osallistavasta suunnittelusta nousee esiin hyvinkin erilaisia asioita. Julkishallinnon ja lainsäädännön näkökulmista tarkasteltuna lapsia ja nuoria osallistava suunnittelu nähdään helposti melko mekaanisena, epäyhtenäisenä ja rajattujen osa-alueiden toimintana (kts. esim. Haarni 1994; Raittila 2009). Julkishallinnossa kansalaisten osallistumista on tyypillisesti lähestytty menetelmällisenä kysymyksenä, jolloin yleisempi keskustelu osallistumisen perimmäisestä tarkoituksesta on jäänyt vähemmälle huomiolle (Pikkala 2006; Bäcklund 2007). Kansalaisten osallistumisen tilaa suomalaisessa kuntakentässä kuvastaakin se, että vain harvassa kunnassa demokratiakysymykset on otettu systemaattisesti suunnittelun ja päätöksenteon agendalle. Tästä syystä monet osallistumista lisäämään pyrkivät prosessit ovat jääneet irrallisiksi projekteiksi suhteessa edustuksellisen demokratian valmistelun ja päätöksenteon käytäntöihin (esim. Häikiö 2005). Esimerkiksi rakennuslainsäädäntömme ei kuitenkaan ole lapsen kehitykselle suotuisan ja terveellisen kasvuympäristön esteenä, niin kuin se ei myöskään ole esteenä kauniin ja viihtyisän asuinympäristön toteuttamiselle. Voimassa oleva rakennuslaki edellyttää lisäksi ”kestävää kehitystä” edistäviä ratkaisuja ja kaikille kuntalaisille mahdollisuutta ottaa kantaa suunnitelmien ja kaavojen sisältöön (Haarni 1994, 75; Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999; Maankäyttö- ja rakennusasetus 895/1999.)

Käytännössä ympäristön kokeminen elämyksellisenä ja toiminnallisesti monipuolisena edellyttää nykyisen rakennuslain tarjoamien mahdollisuuksien todellista hyödyntämistä. Rakennuslaki ja sitä täydentävä rakennusasetus ovat esimerkki siitä, että laki itsessään sisältää mahdollisuuden tuottaa hyvin toimivaa, terveellistä ja kaunista rakennettua ympäristöä kaavoituksen ja rakennussuunnittelun sekä siihen liittyvän ohjauksen yhteydessä. Näin siis lain toimimattomuus riippuu tässä suhteessa muista tekijöistä, kuin ”lain kirjaimesta” itsestään, toisin sanoen suunnittelussa ja ohjauksessa omaksutuista käytännöistä. Esimerkiksi kaavamerkinnät toimivat kaavateknisesti ja juridisesti ilmeisen tarkoituksenmukaisesti. Niiden perusteella on kuitenkin vaikeaa tulkita kaavoista, miten ihmiset käytännössä tulevat hoitamaan arkipäivän toimien sujumisen asuinalueellaan tai arvioida asunnon lähiympäristöön sisältyviä toiminnan mahdollisuuksia lasten ja nuorten näkökulmasta. Huomionarvoista on, että tulevalle asuinalueella tai muulla suunnitellun alla olevalla elinympäris-

töllä liikkumiseen liittyvää visuaalista ympäristöä ja ympäristökokemusta ei myöskään voida ennakoita ja arvioida sellaisen havainnepiirroksen avulla, jossa suunnitteilla olevaa ympäristöä esitetään ”havainnollisesti” sellaisena, kuin se on noin kilometrin tai kahden korkeudesta katseltuna (jota mittakaavat 1:1000 ja 1:2000 itse asiassa tarkoittavat). Edes samaan mittakaavaan tehdyn pienoismallin avulla ei voida osoittaa lapsen askeleiden piiriin mahtuvia tapahtumapaikkoja tai kertoa niiden toiminnalliseen sisältöön liittyvistä tavoitteista. (Haarni 1994, 75; kts. myös Raittila 2009; Zeihner 2003.)

Miksi lasten ja nuorten ylipäänsä pitäisi päästä osallisiksi ja kuultaviksi eri tilanteissa? Riittääkö perusteluksi vain se, että laki velvoittaa? Lait jäävät usein arkielämässä melko kaukaisiksi ja abstrakteiksi, eivätkä kovin helposti johda hyviin käytännön ratkaisuihin. Pakko toiminnan lähtökohtana on lopputuloksen kannalta hieman huono työskentelyasenne. Ehkäpä vahvempia ja syvempiä perusteita lainsäädännöllisiä lakeja ja asetuksia täydentämään voisi löytyä alan tutkimusperinteestä. (Tervonen 2009, 8.) Tässä tematiikassa tutkimusperinteen näkemys lapsilähtöiseen, lasten ja nuorten osallisuuden edistämistä koskevaan tutkimukseen ja suunnitteluun on vahvasti se, että lapsen ja nuoren tulisi saada kasvaa tietoisena erilaisista vaikuttamismahdollisuuksista (kts. mm. Alanen 2009; Freeman & Tranter 2011; Horelli & Vepsä 1995; Nivala & Ryyänen 14/2013; Rasmussen 2004; Tervonen 2009). Suunnitteluun osallistumisessa tulisi harjoittaa niin sanottua matalan kynnyksen kulttuuria ja moniäänistä ympäristösuunnittelua, jossa vahvistetaan heikompien osapuolten ”ääntä”. Aikuisten tulisi löytää vielä syvempiä perusteita, mikäli haluamme, että lasten ja nuorten osallisuus toteutuisi todella myös käytännössä (Tervonen 2009, 8). Nuorisotutkija Tomi Kiilakoskea lainaten: ”Mikäli lapset ja nuoret kokevat itsensä ulkopuoliseksi, tulevan yhteiskunnan itseään uudistava liekki jää kytämään pienellä tulella”. (Tervonen 2009,8). Pienenä kansana yhä pienempien ikäluokkien Suomessa meillä ei todellakaan ole varaa tuottaa yhteiskunnan ulkopuolelle jättäytyviä passiivisia ihmisiä (Tervonen 2009, 9). Tällainen ajattelu on sosiaalipedagogisen teorian ja ajattelun lähtökohta (kts. mm. Hämäläinen 2006; Kiilakoski & Gretscher & Nivala 2012; Launonen & Puolimatka 2006). Sosiaalipedagogisen orientaation mukaisesti toiminnan tulisi kohdistua ennen kaikkea sinne, missä ihmisen yhteiskunnallinen subjektius, osallistuminen ja osallisuus, sosiaalinen identiteetti, elämänhallinta ja täysipainoinen itsensä toteuttaminen yhteiskunnan jäsenenä ovat jollakin tapaa uhattuna tai heikkoja ja puutteellisia. (Hämäläinen 2006, 73.) Kirsi Pauliina Kallio ja Jouni Häkli avaavat tätä heikkoa ja puutteellista yhteiskunnallista osallisuutta lasten ja nuorten osalta ”äänen” käsitteen kautta artikkelissaan *Tracing children`s politics*. Heidän mukaansa poliittishallinnolliseen päätöksentekoon lasten ja nuorten ”ääni” välittyy aina enemmän ja vähemmän eri aikuistahojen konstruoimana. (Kallio & Häkli 2011a.) Tässä yhteydessä voidaan esittää myös ky-

symys siitä, voiko kuka tahansa lapsi tai aikuinen edustaa ketä tahansa lasta ja näin on kuntalaisten näkemys kuultu? Toimiiko se näin aikuistenkin kohdalla? Tällaisessa ajattelussa on vahvoja ristiriitoja ja monisyisiä epäkohtia, jotka osoittavat osaltaan sen, kuinka monimutkainen, politisoitunut ja ei-neutraali toiminta-areena osallistava suunnittelu ja osallisuuden tematiikka niin tutkimuksellisesti kuin julkishallinnollisesta näkökulmasta tarkasteltuna onkaan. Rogert Hart sivuaa tätä osuvasti julkaisemassaan esseessä (1992), jossa hän puhuu siitä, kuinka ympäristön suunnittelu, kehittäminen ja ylläpito muodostavat prosessin, jonka avulla säädellään sekä tuotetaan toiminnan areenoita ja merkityksiä. Hänen mukaansa fyysinen ympäristö ei ole koskaan neutraali. Se on pikemminkin subjektiivisten ja intersubjektiivisten, tiedostamattomien ja tiedostettujen merkitysten peili ja areena. Rakennetun ympäristön tuottaminen ja ylläpitäminen ovat teknomekanistisen koneiston käsissä, mikä pitää tehokkaasti lasten intressit piilossa. Hartin (1992) mukaan juuri sen vuoksi on tärkeää, että lapset itse tai ainakin heidän ”asianajajansa” voivat osallistua tilan sosiaaliseen ja poliittiseen rakentamiseen. Hän puhuu esseessään siitä, kuinka vain ympäristön käyttäjien omakohtainen suhde muuntaa elinpiirin sisällölliset elementit varsinaisiksi toimintamahdollisuuksiksi. Ne luovat pohjaa lasten kokemukselliselle oppimiselle ja voivat antaa pätevyyden ja vahvistumisen tuntemuksia. (Hart 1992).

Kun tarkastellaan osallisuutta erityisesti sosiaalipedagogisista lähtökohdista käsin, osallisuuden toteutumisen edellytyksenä on mahdollisuuksien luominen yksilöille sekä yhteisöjen että yhteiskunnan tasolla. On tärkeää, että yksilö saa kokea kuuluvansa johonkin ja olla arkisessa elämässään tarpeellinen ja arvostettu jäsen yhteisöissä, joissa hän jakaa kokemuksiaan, on vuorovaikutuksessa ja tuntee yhteenkuuluvuutta muiden kanssa (kts. Sassi 2002, 71-72). Yhteiskunnallinen todellisuus asettaa osallisuuden toteutumiselle omat ehtonsa. Osallisuuden edistämiseksi tarvitaan myös osallisuutta mahdollistavia ja tukevia toimintoja, rakenteita ja lainsäädäntöä – ja tarvittaessa toimintaa niiden muuttamiseksi. (Hämäläinen 2008, 20, 28.)

Osallisuuden käsitteen ilmaantuminen julkiseen keskusteluun Suomessa kytkeytyy kansalaisosallistumisen edistämisen pyrkimyksiin. Julkisen hallinnon taholta on pyritty edistämään kansalaisten vaikuttamis- ja osallistumismahdollisuuksia erilaisin lakiuudistuksin, mietinnöin ja kehittämishankkein ainakin 1970-luvun lopulta lähtien (Salmikangas 1998, 3). 1990-luvulla näihin pyrkimyksiin liitettiin osallisuuden käsite. Vuonna 1995 voimaan tullut kuntalaki (365/1995) korosti kansalaisten osallistumisen merkitystä. Samaan aikaan julkisessa keskustelussa ja tutkimuksissa todettiin kansalaisten kiinnostuksen edustuksellista demokratiaa kohtaan heikentyneen. Tämä näkyi muun muassa kansalaisten heikkona luottamuksena kunnalliseen päätöksentekoon, näkyen kunnallisvaalien ennä-

tyksellisen alhaisina äänestysprosentteina. Näiden muutosten keskellä koettiin tarpeelliseksi etsiä edustuksellisen järjestelmän rinnalle täydentäviä suoran osallistumisen malleja. (Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle kansalaisten suoran osallistumisen kehittymisestä 2002, 3.)

1990-luvun osallisuuskehitykseen nivoutui myös Paavo Lipposen ensimmäisen hallituksen (1995-1999) hallitusohjelmassaan esittämä tavoite: kansalaisten todellisten vaikutusmahdollisuuksien lisääminen. Toisena kehityskulkuna voi mainita vuoden 1997 helmikuussa sisäasiainministeriön asettaman valtakunnallisen osallisuushankkeen. Osallisuushankkeen oli tarkoitus toteuttaa asetettuja tavoitteita kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien lisäämisestä erityisesti paikallishallinnossa. Hankkeen myötä käynnistyi monenlaisia selvitys- ja kehittämistoimintoja niin kunnallisina projekteina kuin valtionhallinnossa. Yhteisenä nimittäjänä näissä virinneissä toiminnoissa kulki osallisuuden käsite. (Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle kansalaisten suoran osallistumisen kehittymisestä 2002, 3-4; Valtion hallinnon osallisuushankkeen raportti 2000, 4.)

Nykyään kunnat, kansalliset instituutiot (esimerkiksi koulut) ja monet valtiotason toimijat ovat lakisääteisesti velvoitettuja edistämään osallistumista kuulemalla ja osallistamalla ihmisiä (kts. Esimerkiksi kuntalaki 27§, maankäyttö- ja rakennuslaki, lastensuojelulaki, nuorisolaki 8§, perustuslaki 14§). Kirsi Pauliina Kallio ja Pia Bäcklund kirjoittavat *Oletettu alueellisuus, kuviteltu osallisuus – tilalliset sidokset julkishallinnon lapsi- ja nuorisopoliittisessa retoriikassa* -artikkelissaan (2012) siitä, kuinka näiden lakisääteisten velvoitteiden rinnalla on kansalaisosallistumisen käsitteen yhteyteen rakentunut vahva julkishallinnon retoriikka, jossa määritellään poliittisen toimijuuden muotoja, merkityksiä ja tavoitteita. Yhtenä esimerkkinä poliittisen toimijuuden ja poliittisen yhteisön monitahoisista tulkinnoista he mainitsevat tämänhetkisen suomalaisen lapsi- ja nuorisopolitiikan, jonka trendikkäänä käsiteparina toimivat ”osallistuminen” ja ”yhteisöllisyys”. Osallistumisen ja yhteisöllisyyden merkitys tämän hetkisessä lapsi- ja nuorisopolitiikassa ilmenee Vanhasen toisen hallituksen *Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelman* (2007-2011) tavoite ja prioriteettilistauksesta, jossa tärkeimmäksi tehtäväksi on asetettu lasten ja nuorten kansalaistaitojen, kuulemisen, harrastustoiminnan ja osallistumisen edistäminen. (Kallio & Bäcklund 2012, 245-246; 248.)

Jäävätkö tällaiset listaukset kuitenkin herkästi strategiatason tavoitteiden määrittelyksi, ilman käytännön toteutuksen tasoa? Kallion ja Bäcklundin artikkeli herättelee osaltaan pohtimaan tätä tematiikkaa ja todellista lasten ja nuorten osallistumisen tasoa osana julkisyhteisöämme. Artikkelin ikään kuin tiivistyy ajatukseen siitä, että kiinnostunutta ja herkkää korvaa kaivattaisiin myös kansalliseen

politiikka ohjaukseen sekä sitä tulkitsevaan julkishallintoon eri aluetasoilla. Sen myötä voisi lasten ja nuorten yhteiskunnallisen toimijuuden paikka ja merkitys mahdollistua ja asettua jatkuvan aktiivisen reflektoinnin kohteeksi. (Kallio & Bäcklund 2012, 256.) Tähän tematiikkaan liittyen Kallio ja Bäcklund ovat julkaisseet myös toisen artikkelin, koskien juuri poliittis-hallinnollista osallistumisretoriikkaa, jossa lapset ja nuoret asettuvat lähtökohtaisesti ryhmänä aina ”toisiksi”, aikuisten kontrollin alaisuuteen. Tällä tavoin muodostuvan asetelman myötä heitä koskevien tietojen yhteiskuntapoliittiseen tulkintaan rakentuu erityinen vallankäytön jännite. Lapset ja nuoret eivät voi nousta omaehtoisesti barrikadeille vastustamaan tarpeitaan ja elämäänsä koskevia tulkintoja, koska pääsy näille barrikadeille – niin rakenteellisesti kuin käytännössä – on niin ikään aikuisten kontrolloimaa. Toki lapset ja nuoret toimivat omia asioitaan ajaen arkielämän käytännöissä ja heille tarjottujen osallistumisrakenteiden kautta. (Bäcklund & Kallio 2012, 3-5.)

Useat kunnalliset osallisuusprojektit ja -suunnitelmat (esim. Gretschel 2002; Hyvis - Vantaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2013-2016; Nuorten osallisuushanke 2003-2007) pyrkivät erityisesti lasten ja nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämiseen (Gretschel 2002, 52; Vuorela & Veräväinen 2000, 42). Nämä pyrkimykset ovat saaneet jatkoa muun muassa opetushallituksen koordinoimasta Nuorten osallisuushankkeesta (2003-2007). Osallisuushankkeet ovat nostaneet lasten ja nuorten osallistumisen jälleen julkishallinnon agendalle. Nuorten osallisuushanketta ovat seuranneet Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007-2011, Lasten, nuorten ja perheiden politiikkaohjelma sekä kuntien omat paikalliset hyvinvointisuunnitelmat (esim. Kainuun lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2014-2015; Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma Hyvinkää 2014-2017). Näissä kaikissa ohjelmissa ja suunnitelmissa korostetaan lasten ja nuorten osallistumismahdollisuuksia ja mielipiteiden kuulemistä (kts. esim. Kiilakoski & Gretschel & Nivala 2012, 10-11). On hyvä huomata, että erilaiset lasten- ja nuorten osallisuuteen tähtäävät ohjelmat ja hankkeet lähestyvät osallisuutta kuitenkin hyvin moninaisin tavoin (Nivala & Ryytänen 14/2013). Esimerkiksi Nuorten osallisuushankkeen (2007-2011) tavoitteet eivät liity yksiselitteisesti nuorten osallistumismahdollisuuksien edistämiseen, vaan hankkeella pyrittiin myös nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen. Osallisuus nähtiin paitsi kansalaisosallistumiseksi myös vastakohdaksi syrjäytymiselle, osattomuudelle ja huono-osaisuudelle. (Paju 2007, 12-13.) Osallisuuden käsite sai toisenlaisen merkityksen myös vuoden 2008 alussa voimaan tulleen lastensuojelulain (417/2007) myötä, josta löytyy kokonainen luku lapsen osallisuudesta. Lastensuojelulaki (417/2007) pitää sisällään pykälät lapsen mielipiteen selvittämisestä ja kuulemisesta, lapsen puhevallan käytöstä, edunvalvojan määräämisestä sekä vastuusta lapsen edun turvaamisesta (20-24 §). Osallisuuden näkökulmasta keskeisenä nähdään tällöin oikeus saada tietoa itseä koskevista suunnitelmista, päätök-

sistä, toimenpiteistä ja niiden perusteluista sekä mahdollisuuksista vaikuttaa niihin. Tiedon lisäksi nähdään laissa tärkeänä lapsen mukaan pääsy asioiden käsittelyyn. (Oranen 2007.)

Elina Nivala ja Sanna Ryyänen toteavat *Kohti sosiaalipedagogisen osallisuuden ideaalia* -artikkelissaan (14/2013), että osallisuuden käsitteen käytön yleistyminen on Suomessa ollut vahvasti yhteydessä julkishallinnon pyrkimykseen luoda uusia toimintatapoja eri ihmisryhmien osallisuuden edistämiseksi. Näin ollen itse osallisuuden käsite on tullut määritellyksi paljolti virallisten lakien, asetusten ja mietintöjen kielellä. (Nivala & Ryyänen 14/2013, 14.) Nivalan ja Ryyänen (14/2013) mukaan osallisuuden määritelmän julkishallinnollinen tausta edellyttääkin kriittistä suhtautumista niihin merkityksiin, joita osallisuuden käsite on historiansa kautta saanut, sekä siihen, miten nuo painotukset ovat mahdollisesti muokanneet ymmärrystämme osallisuuden edistämisestä toiminnan tavoitteena. Osallisuuden käsite on monessa yhteydessä tullut tulkituksi esimerkiksi tarpeettoman kapeasti joksikin ulkopuolelta edistettäväksi asiaksi. Nivala ja Ryyänen kuvaavat tätä osallistumisena, jota ei voi syntyä luonnostaan ilman ylhäältäpäin annettuja rakenteita, tai yhteiskuntaan kiinnittymiseksi, joka edellyttää välttämättä koulutuksen takaamaa asemaa työmarkkinoilla. Heidän mukaansa osallisuuden edistäminen voi tällöin kääntyä prosessiksi, jossa tullaan rakentaneeksi hierarkioita sen sijaan, että sen avulla aidosti edistettäisiin tasa-arvoa. (Nivala & Ryyänen 14/2013, 14.) Julkishallinnon pyrkimykset osallisuuden edistämiseksi määrittyvät usein osallistamiseksi, jossa osallistamisen lähtökohtana on julkisen vallan aloite ja tuki tietynlaisille osallistumisen muodoille (Anttiroiko 2003, 18, 20). Nämä toivotut osallistumistavat kiinnittyvät useimmiten institutionaalisiin osallistumis- ja vaikuttamisjärjestelmiin ja formaalisti säädeltyyn edustuksellista demokratiaa tukevaan ja sitä täydentävään kansalaisvaikuttamisen kenttään, kuin kansalaisten omaaloitteisen toiminnan areenoille (Vuorela & Veräväinen 2000, 24-25).

Kuten edellä on käynyt ilmi, julkishallinnon kontekstissa osallisuus ja kansalaisten osallistaminen nähdään määrittelyltään hyvin monitulkintaisena, heterogeenisenä ja epäyhtenäisenä. Tämän tulkinnan ilmaisevat vahvasti myös Bäcklund ja Kallio edellä mainitussa artikkelissaan Poliittinen toimijuus julkishallinnon lapsi- ja nuorisopoliittisessa osallistumisretoriikassa (2012). Heidän aineistonsa perusteella tämä ristiriitaisuus ja erilaiset käsitykset lasten ja nuorten poliittisen toimijuuden perustasta nostavat esille sen, että julkishallinto ei muodosta homogeenistä hallinnon toimijoiden joukkoa, joiden kollektiivista mieltä voisi ylipäänsä löytää. Julkishallinnon sisällä käydään voimakasta määrittelykamppailua siitä, mitä oikea osallistuminen on niin yksittäisten toimijoiden välillä kuin suhteessa toimintaa ohjaaviin poliittis-hallinnollisiin asiakirjoihin. (Bäcklund & Kallio 2012, 17.)

Bäcklundin ja Kallion kokoamasta aineistosta paljastui myös yksittäisten toimijoiden kyvyttömyys vaikuttaa omaa toimintaansa ohjaavien poliittis-hallinnollisten asiakirjojen sisältöihin, kuin myös strategisen suunnittelun ja käytännön työn välisen kuilun. Bäcklund ja Kallio liittävät tämän osallistumisdiskurssin epäselvyyden suomalaista kunnallishallintoa muun muassa kuntatalouden heikkenemisen myötä kohdanneisiin uudistuspaineisiin. Muutospaineet ovat pakottaneet kunnat etsimään uudenlaisia toimintatapoja ja kumppaneita, myös yli kuntarajojen. Tällaisessa erilaisten toimintalogiikkojen ristipaineessa voidaan puhua epäselvyyden demokratiasta. Tällöin puhutaan siitä, millaisia poliittisen toimijuuden rajoja lomittaisivat, rinnakkaiset ja ylipaikalliset hallintatavat ajallis-paikallisesti piirtävät. Useiden samanaikaisesti läsnä olevien hallintatapojen ja rationaliteettien tuloksena syntyy puolestaan demokratian epäselvyyttä, jolla Bäcklund ja Kallio tarkoittavat aineistoonsa pohjautuen julkishallinnon sisäistä ja ennen kaikkea refleктоimatonta ristiriitaisuutta poliittisen toimijuuden moninaisista määritelmistä. Tämän tilanteen myötä sekä koko hallintoa läpäisevien strategisten tavoitteiden määrittäminen että näiden tavoitteiden siirtäminen käytäntöön vaikeutuvat entisestään. Lopputuloksena voi olla, että lasten ja nuorten poliittisen toimijuuden sisältöä määritellään tapauskohtaisesti yksittäisten hallinnon toimijoiden omien arvomaailmojen kontekstista. Käytännössä tämä näkyy esimerkiksi saman kaupungin asiantuntijoiden hyvin erilaisina näkemyksinä lasten ja nuorten osallistumisen tarkoituksesta. Bäcklund ja Kallio toteavatkin artikkelissaan, että osallistumiskäytäntöjen refleктоimaton kehittäminen voi merkittävästi vaarantaa lasten ja nuorten poliittisen toimijuuden kehittymisen yhdenvertaisista lähtökohdista. (Bäcklund & Kallio 2012, 17-18.) Tähän tilanteeseen pohjaten, pyrin lähtökohtaisesti tässä tutkimuksessani kartoittamaan haastateltavien asiantuntijoiden henkilökohtaisia käsityksiä ja taustaymmärrystä osallisuudesta. Mistä puhumme, kun puhumme lapsia ja nuoria osallistavasta suunnittelusta? Mikä on heidän yksilöllinen käsityksensä osallisuudesta?

4 LAPSET JA NUORET OMAA ELINYMPÄRISTÖÄ LUOMASSA

Monille leikkipuistoille ja puistoalueille on yhteistä se, että ne eivät ole läheskään aina suunniteltu lasten näkökulmasta niin, että lapset ja nuoret olisivat aidosti päässeet osallistumaan asuinympäristönsä muotoutumiseen (kts. esim. Kaivola & Rikkinen 2003; Raittila 2009; Zeihner 2003). Tampe-reella toteutetut Tiitiäisen satupuiston, Sorsapuiston, Emil Aaltosen puiston sekä Pikku Kakkosen leikkipuiston kattavammat osallistavan suunnittelun toimintalinjat (Lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma 2003-2007; Repo 2015; Telaranta 2009) sekä Vantaalla luotu lasten ja nuorten osallisuusopas maankäytön, rakentamisen ja ympäristön toimialalle (Vantaan kaupunki 2013) ovat tervetulleita avauksia suunnittelutyön toimintakulttuurin kehittämiseen enemmän käyttäjiä mukaan ottavampaan suuntaan.

Lapsi on fyysisen ympäristön aktiivinen käyttäjä. Kaupunkisuunnittelussa otetaan huomioon lapsille ja nuorille turvallisen ympäristön elementit; positiivinen alueidentiteetti, ympäristön hahmotettavuus, yhteisöllisyys, lapsen mittakaava sekä lasten ja nuorten eri ikäkausien toimintamahdollisuudet. (Lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma 2003-2007, 51.) Lapsiystävällisen elinympäristön kehittäminen edellyttää monen eri osapuolen - myös lasten ja nuorten itsensä - mukaantuloa moniääniseen suunnitteluprosessiin. Tämä mahdollistaa suunnittelun tietopohjan laajentumisen, tehden sen samalla luovalla tavalla ristiriitaisemmaksi. Tässä tutkimuksessani pyrin ammentamaan ja tulkitsemaan lapsia ja nuoria osallistavaa puistosuunnittelua myös moniäänisen suunnittelun tietokäsityksen pohjalta. Vantaan kaupungin lasten ja nuorten osallisuusopas maankäytön, rakentamisen ja ympäristön toimialalle (2013) näkee moniäänisen suunnittelun hyötynä lasten ja nuorten esiin tuomat näkökulmat, joita aikuiset eivät välttämättä ole osanneet ottaa huomioon suunnitteluprosessissa. Moniäänisen suunnittelun ydintä on juuri eri toimijoiden ja ryhmien osallistuminen suunnitteluun. Näin suunnitteluprosessi monipuolistuu ja lopputulos palvelee kohdennetummin päämääräänsä. Lasten ja nuorten suunnitteluun osallistumisen näkökulmasta ei riitä, että kaupungin eri toimijat kysyvät lapsilta ja nuorilta ja kuuntelevat heitä. Tärkeää on myös tukea lapsilta ja nuorilta itseltä tulevien ideoiden ja aloitteiden eteenpäin viemistä sekä lasten ja nuorten omaehtoista toimintaa. (Vantaan kaupunki 2013, 6.) Lapsen ja nuoren hankkima, tulkitsema ja käyttämä tieto ei ole alempiarvoista, vaan erilaista kuin aikuisen. Usein ongelmia ilmenee sen kuilun ylittämisessä, joka on lapsen konkreettisen ja aikuisen abstraktin ajattelutavan välillä. Ympäristöministeriön oppaassa osallistavalla, moniäänisellä suunnittelulla tarkoitetaan näiden erilaisten osapuolten ja intressiryhmien ottamista suunnitteluprosessiin mukaan tasavertaisina kumppaneina (Allas & Horelli & Kalliokoski &

Vepsä 5/1993; kts. myös Matthews 2003; Raittila 2009; Vantaan kaupunki 2013; Woodhead 2010). Tämän tulisi tapahtua ja toteutua sekä kuntasuunnittelussa että siihen läheisesti kytkeytyvässä maankäytön suunnittelussa. Maankäyttö- ja rakennuslaissa määritetään esimerkiksi kuntalaisten osallistumista kaavoitusprosessiin. Laissa (63 §) todetaan, että ”kaavaa valmisteltaessa on oltava vuorovaikutuksessa niiden henkilöiden ja yhteisöjen kanssa, joiden oloihin tai etuihin kaava saattaa huomattavasti vaikuttaa”. Lisäksi kaavoja valmistelevien viranomaisten on tiedotettava kaavoituksesta niin, että asianosaisilla on mahdollisuus seurata kaavoitusta ja vaikuttaa siihen (6 §) sekä ilmaista mielipiteensä asiasta. (62 §) Tällainen yhteissuunnittelu on parhaimmillaan pienin askelin etenevää, joustavaa ja eri osapuolten neuvotteluun perustuvaa ongelmanratkaisutyypistä suunnittelua. (Vantaan kaupunki 2013, 4-6.)

Lapsia ja nuoria osallistamaan pyrkivä moniääninen yhteissuunnittelu ei tapahdu aikuisten maailmasta irrallaan, vaan aikuisten kanssa. Lapsia ja nuoria osallistavaa ympäristösuunnittelua tarkasteltaessa myös useat lapsista ja nuorista huolehtivat aikuiset voidaan nähdä eräänlaisina ”toissijaisina” osallisina ajan myötä kehittyneessä suunnittelukulttuurissa (Alanen 2009; Hart 1992; Horelli & Vepsä 1995; Lönnqvist 1992.) Ja kuitenkin yleinen tutkimusperinteenkin viestimä näkemys on se, että lapsen kehitykselle suotuisan ympäristön ominaisuuksia ei voida määritellä irrallaan koko perheen kannalta viihtyisän ympäristön suunnittelun tavoitteista. Se merkitsee sitä, että asukkaiden, myös lasten ja nuorten aktiiviseen osallistumiseen tulee asunto-, -harraste- ja leikkialueiden suunnittelun yhteydessä panostaa. Se merkitsee myös sitä, että viranhaltijoiden, päättäjien ja suunnittelijoiden tulee entistä selkeämmin luopua ”saneluperiaatteesta” ja pyrkiä kehittämään osallistuvaa suunnittelua. (Haarni 1994, 78; Raittila 2009, 43-44; Rasmussen 2004, 166.) Tästä lähtökohdasta käsin asiaa lähestyvät myös maantieteilijät Claire Freeman ja Paul Tranter teoksessaan *Children and their urban environment, changing worlds* (2011). He käsittelevät tätä teemaa hyvin yleisellä tasolla, ydinajatuksenaan se, että lasten kehitystä ja kasvua tukevien ympäristöjen rakentaminen tuottaa hyvää paitsi itse lapsille myös heidän lähiympäristölleen, kaupungilleen ja yhteiskunnalleen. Monitahoisten, lapsiystävällisten elinympäristöjen tukeminen tuottaa Freemanin ja Tranterin mukaan huomattavia synergiaetuja tulevaisuuden yhteiskunnallisia haasteita ratkottaessa. (Freeman & Tranter 2011, 16-17.) Kuten edellä esiin tuodut näkökannat osoittavat, lasten hyvinvointia edistävien ympäristöjen tärkeys on tunnistettu yhteiskuntapoliittisesti niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin.

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisemassa lapsi- ja nuorisopoliittisessa kehittämisohjelmassa (2012-2015, 35) kansallisena tavoitteena on yhdyskuntien ja ympäristön suunnittelun osalta huomioitu tavoite aktiivisesti edesauttaa lasten mahdollisuuksia leikkiin, harrastuksiin ja turvalliseen ar-

keen sekä sosiaalisten rakenteiden vahvistamiseen. Avainasemassa lasten ja nuorten hyvinvoinnin takaamiseksi ovat ennaltaehkäisevät toimet, joihin kuuluu olennaisesti turvallisen kasvuympäristön luominen.

Kirsi Tiira puhuu pro gradu-tutkielmassaan vahvasti tarpeesta lisätä lasten osallisuutta omassa arkiympäristössään. Hänen tutkielmansa valottaa pienten lasten osallisuutta. Keskiössä ovat aikuisten kuvaukset lasten osallisuutta mahdollistavista tekijöistä sekä havainnot siitä, miten lasten osallisuus on näkynyt tutkimuspäiväkodissa toteutetun vesiprojektin aikana. (Tiira 2000, 5-6.) Miten lapset sitten saivat todellisia osallistumisen mahdollisuuksia? Tiiran tutkielmassa nousi vahvasti esiin kuuntelemisen merkitys. Hänen mukaansa keskusteluissa työntekijöiden kanssa, korostui lasten kuuntelemisen merkitys lasten osallisuuden edistämisessä. Liian usein lasten täytyy osallistua aikuisten suunnittelemaan ja tekemään maailmaan, jossa lasten ajatuksille ei jää tilaa. (Tiira 2000, 102.) Tällaista keskustelevaa, vuorovaikutteista suunnittelua ja toimintaa heijastelee myös Kirsi Pauliina Kallion julkaisema artikkeli *Mikä ihmeen lapsuuden maantiede? Introspektiivinen katsaus monitieteiseen tutkijuuteen* (2006). Artikkelin valottaa sitä tosiasiaa, kuinka lapset ovat pysyvä yhteiskuntaluokka, joka tulee usein määritellyksi toiseuteen. Heidän etujaan ajavat paljolti vanhemmat ja julkiset instituutiot, jotka kaikki ilmoittavat toimintansa tavoitteeksi 'lapsen parhaan'. Jos halutaan ammatillisen osaamisen ja tiedon auttavan vanhempia kasvatustehtävässään sekä tarjota lapsille hyvät mahdollisuuden yhteiskunnassa toimimiseen, on Kallion mukaan juuri vuorovaikutteiseen suunnitteluun panostettava nykyistä enemmän. Mitä enemmän ihmiset voivat itse vaikuttaa päätöksiin, joita heitä tai heidän lapsiaan koskien tehdään, sitä motivoituneempia he ovat toimimaan yhteistyössä tavoitteiden saavuttamiseksi. (Kallio 2006, 18.)

Erilaisten ajattelu- ja toimintatapojen välinen onnistunut vuoropuhelu ympäristön muokkauksessa on riippuvainen eri osapuolten "kielitaidoista". Vantaan kaupungin lasten ja nuorten osallisuusopas maankäytön, rakentamisen ja ympäristön toimialalle (2013) tuo esiin juuri sen, kuinka teknomekaaninen suunnittelukieli vaikeasti ymmärrettävine kartoineen ja numeerisine kaavaselostuksineen haittaa ei-ammattilaisten osallistumista suunnitteludialogiin. Uudenlaiseen suunnittelu- ja kehittämiskulttuuriin kuuluu luonnollisena osana toiminnan "selkokielisyys". Vantaan kaupungin osallisuusoppaan mukaan (2013) tämä tarkoittaa esivalmistettuja suunnitteluvälineistöjä, havainnollistettuja kaavamerkintöjä ja -selostuksia sekä monipuolisia tiedontuottamismenetelmiä. Osallisuusoppaassa (2013) korostetaan, että lapsia ja nuoria voidaan ottaa mukaan eri tavoin. Lasten ja nuorten kanssa toimiessa olennaista on huomioida lasten ja nuorten ikä, heidän kehitystasonsa sekä heidän tietonsa ja taitonsa. Usealle lapselle ja nuorelle voi esimerkiksi olla vaikeaa ilmaista itseään kirjalli-

sesti. Tällöin on mahdollista käyttää erilaisia visuaalisia menetelmiä. (Vantaan kaupunki 2013, 11-24; kts. myös Allas ym. 1993; Horelli 1992; Kukkonen 1984; Tiira 2000.)

Ellen Brun puhui moniäänisen suunnittelukulttuurin puolesta jo 1990-luvun puolivälissä pidetyssä Naiset suunnittelussa -seminaarissa (1994). Hän peräänkuulutti sitä, kuinka moniääninen ympäristönmuokkaus ja -suunnittelu voi toimia erityisesti heikompien osapuolten vahvistajana (empowerment), mikäli muokkauksessa tapahtuva eri osapuolten synnyttämä ja soveltama tieto ja toiminta johtavat paikallisen ”selviytymiskulttuurin” kehkeytymiseen. Selviytymiskulttuurilla (culture of subsistence) hän tarkoitti sellaista postmodernia ekososiaalista kulttuuria, jossa elämässä selviytyminen perustuu arjen välttämättömille perustoiminnoille eikä vain kuluttamiselle (Brun 1994; kts. myös Horelli & Vepsä 1995, 99.) Osallisuuden vahvistamiseen ja tutkimiseen on viime vuosina kiinnitetty yhä useampia toimenpideohjelmia ja hanketoimintaa (esim. Kestilä & Mäkelä & Perälä & Salmi 1/2012; Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012-2015; Leskinen & Vasara & 2014; Tervonen 2009). 1990-luvun puolivälistä lähtien osallisuus on nostettu näkyvästi esiin esimerkiksi Sisäasiainministeriön Osallisuushankkeessa. (Anttiroiko 2003, 17.) Selonteon taustalla on vuonna 1995 voimaan tullut kuntalaki (365/1995), joka korosti kansalaisten osallistumista sekä vaikutusmahdollisuuksien lisäämistä (Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle kansalaisten suoran osallistumisen kehittämisestä 2002, 3.)

Jokainen - myös lapset ja nuoret - joutuu selviytyäkseen tekemään useampia välttämättömiä tehtäviä. Tällöin lapset ja nuoret imevät itseensä vaikutteita ympäröivästä kulttuurista, luoden perustaa kestäväälle kehitykselle. (Horelli & Vepsä 1995, 99.) Lasten kehitysvaiheet huomioon ottava ympäristösuunnittelu haastaa moniääniselle ympäristönmuokkaukselle ja siitä sukeutuvalle selviytymiskulttuurille. Tämä ei synny itsestään. Se edellyttää runsaasti erilaisia kokeiluja, toisenlaista pedagogiikkaa koulutuksessa sekä uudenlaista poliittista ja kulttuurista ajattelua yhteiskunnallisten päätäjien parissa. (Freeman & Tranter 2011, 16-17; Horelli & Vepsä 1995, 99; kts. myös Anttiroiko 2003; Kestilä & Mäkelä & Perälä & Salmi 1/2012; Tuomikoski 1993; Ward 1993.) Lapsuuden maantiede ajaa vahvasti eri tasoilla juuri tätä laajempaa yhteiskunnallista heräämistä siihen, kuinka lapsuus ja lapset tulisi nähdä ennen kaikkea myös todellisuuden aktiivisina rakentajina, kulloisenkin aikakauden yhteiskunnallisina vaikuttajina (Raittila 2009, 43). Miksi lapsia tulisi kohdella vain hoi-vaa ja huolenpitoa tarvitsevinä, aikuisten maailmaan ponnistavina kansalaisina? Eivätkö he jo lapsena ollessaan elä ja vaikuta kansalaisina?

Lapsuuden maantieteellä viitataan tutkimukseen, joka koskettaa lasten ja ympäristön vuorovaikutusta niin teoreettisista, metodologisista kuin poliittisistakin näkökulmista (Matthews 2003, 3). Lapsuuden maantiede katsoo, että lapsuus on yhteiskunnallinen ilmiö, joka rakentuu kunakin aikana ja kussakin paikassa olosuhteiden mukaan erilaiseksi. Lapsuus on siis ajassa ja paikassa muuntuva yhteiskunnallinen rakenne. Toiseksi, lapset nähdään oman sosiaalisen todellisuutensa aktiivisina rakentajina, sosiaalisina toimijoina. Lapset eivät missään tapauksessa ole pelkästään hoivaa ja kasvatusta tarvitsevia, tulevaa oikeaa elämää opettelevia kansalaisia (becomings), vaan he elävät jo kansalaisina (beings). Emmekö näe sitä, kuinka lapset ovat jo vaikuttamassa siihen, kuinka heidän ja heidän läheistenkin elämä määrittyy tietyssä kontekstissa? Tämän takia lapsuuden maantieteen tutkimuksessa katseet on tutkimuksessa käännetty lasten omaan toimintaan, heidän vuorovaikutukseensa ympäröivän yhteiskunnan kanssa ja näissä syntyvien merkitysten analysointiin. (Raittila 2009, 43.) Tutkimusperinteessä on myös tarkasteltu niitä yhteiskunnallisia tekijöitä, jotka määrittävät lapsena olemista ja lapsuutta (James & Prout 1997; Alanen 2009). Näitä ovat esimerkiksi perhe, koulu, tutkimus, asiantuntijavalta, ympäristönsuunnittelu ja yhteiskunnan aikatauluttuminen (Raittila 2009, 43).

Tässä tutkimuksessani liikutaan pitkälti lasten ja nuorten kaupunkiympäristössä. Yhtenä näkökulmana lapsen ympäristökokemuksia ja ympäristön käyttömahdollisuuksia ajatellen voidaankin kysyä, millaista on lapsuus kaupunkiympäristössä? Suurin osa suomalaisista lapsista kun elää kaupungissa (Suomalainen lapsi 2007, 13, 23). Siitä huolimatta tätä ympäristöä lapsuuden paikkana on tutkittu vain vähän. Raija Raittila esittää artikkelissaan *Lasten paikka yhteiskunnallisena ilmiönä* (2009, 43) muutamia mielenkiintoisia esimerkkejä yhteiskunnallisesti tuotetun kaupunkiympäristön merkityksestä siinä mahdollistuvan lapsuuden kannalta. Ensinnäkin hän nostaa artikkelissaan hyvin jatkuvasti lisääntyvien autojen määrän vaikutuksen lasten elinympäristöön. Lisääntyvät autot ovat kaupunkiympäristön järjestämiseen liittyvä konkreettinen asia, joka supistaa samalla lasten mahdollisuuksia käyttää ympäristöä itsenäisesti ja vapaasti. Toiseksi tutkimusten mukaan lasten itsenäinen liikkuminen lähiympäristössään on vähentynyt viimeisten vuosikymmenten aikana. Lasten liikkumista rajoitetaan monesti aikuisten ympäristöön liittämien pelkojen takia. Niistä osa liittyy liikenteen vaaroihin, osa muihin tekijöihin. (Raittila 2009, 43.) Lasten kuljettaminen päiväkoteihin ja kouluihin on lisääntynyt niin huomattavasti, että se koetaan yhteiskuntapoliittiseksi ongelmaksi (Kiiskilä & Vanhanen & Stenvall 2005, 32-38). Esimerkiksi keskieurooppalaisissa kaupungeissa on ryhdytty aktiivisesti etsimään keinoja lasten omaehtoisen liikkumisen ja kulkemisen helpottamiseksi pyörillä ja kävellen (Prezza 2004, 158-163). Lapsia ja nuoria osallistavan suunnittelun näkökulmasta tällaisilla toimintatavoilla ei kannusteta vain lapsia liikkumaan, vaan heidän fyysistä ja kult-

tuurista kaupunkiympäristöä pyritään kehittämään myös inhimillisesti suotuisammaksi ja osallistavammaksi. Jos ajatellaan tätä aikuisten lapsille rakentamaa ja luomaa ympäristöä leikkipaikkojen kannalta, niin lasten leikkipaikkoja pidetään helposti ja usein itsestään selvästi lapsille sopivina paikkoina. Kuitenkin ne ovat enimmäkseen aikuisten lapsille varaamia ja valmistamia ”saarekkeita”, joihin näiden elämä suunniteltujen päivärutiinien myötä rajoittuu (Zeihner 2003, 66-67).

Leikkipaikkojen tarkastelun kautta tulevat näkyväksi aikuisten ja yhteisön ajatukset siitä, millaisena lasten tarpeet ja näin ollen itse lapset nähdään. Näissä kulttuurisesti lasten paikoiksi määrittyneissä ympäristöissä myös lasten toimintaa, olemista ja osallistumista tutkitaan ja arvioidaan helposti valmiiden ennalta odotettujen mielikuvien varassa. (Raittila 2009, 44.) Lapsille tarkoitettut paikat, kuten myös mitkä tahansa ympäristöt, muuttuvat lasten paikoiksi todellisuudessa vasta sitten, kun lapset itse toimivat niissä ja merkityksellistävät niitä omasta näkökulmastaan käsin (Rasmussen 2004, 165-166; kts. myös Cele 2006). Palatakseni vielä vallitsevan yhteiskunnallisen politiikan ja yhteiskunnallisten päättäjien ja asiantuntijoiden vastuuseen lapsia ja nuoria osallistavan suunnittelun mahdollistamisesta ja edistämisestä, tahdon tällä tutkimuksellani osaltani nostaa esiin sitä, että kaupunki on kaikille kansalaisille tarkoitettu julkinen tila. Se miten fyysisen ympäristön järjestämiseen liittyvät kollektiiviset merkitykset, ratkaisut, säännöt ja normit kohdistuvat lapsiin, ohjaavat lasten tapaa olla kaupunkilaisia ja yhteiskuntamme kansalaisia (Raittila 2009, 44; kts. myös Francis & Lorenzo 2006).

Ympäristöministeriön julkaiseman oppaan mukaan lapsen kehitystä tukevalle ympäristölle on ominaista ympäristön käsiteltävyys, pysyvyys, valinnaisuus ja kauneus. Ne edellyttävät ympäristöltä monipuolisuutta. Niihin pitäisi sisältyä myös lasten ja nuorten oikeus ja velvollisuus osallistua ympäristönsä vaalimiseen. (Allas & Horelli & Kalliokoski & Vepsä 5/1993.) Tämä tukisi osaltaan lapsen ja nuoren yhteiskunnallisen subjektiuden muodostumista, positiivisia ympäristömielikuvia ja kokemusta omasta elinympäristöstä osana omaa kokemusmaailmaa ja elämää. Ympäristöpsykologi Kalevi Korpela (1996, 307) on lasten ja nuorten mielipaikkoja 1990-luvulla tutkiessaan todentanut hypoteesinsa paikoista yksilön psyykkisen itsesäätelyn tukena. Korpela puhuu siitä, kuinka fyysisen lähiympäristön ja sen mielipaikkojen voidaan katsoa olevan tunteiden ja minäkokemuksen säätelyn keinoja, siis psyykkisen toiminnan osia. Ihmisen elämyksissä ja ajatuksissa jokin fyysinen paikka voidaan sitoa tai valjastaa oman minäkokemuksen eheänä säilymisen takeeksi ja löytää keino elämän paineissa selviytymiseen. (Korpela & Hartig 1996, 307.) Tähän ajatukseen voi edelleen yhtyä sosiaalipedagogiseen teoriaan ja nykyiseen osallisuutta käsittelevään tutkimusperinteeseen nojaten (esim. Anttiroiko 2013; Hämäläinen 2006; Kiilakoski & Gretscher & Nivala 2012; Launonen &

Puolimatka 2006; Nivala & Ryyänen 2013; Sassi 2002). Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Lapsi kunnassa (2012) -julkaisu tuo hyvin esiin sen, kuinka lasten ja nuorten saamat osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemukset suojaavat heitä kehityksen riskeiltä. Se edellyttää huomion kiinnittämistä paitsi lasten ja nuorten kasvuympäristöihin myös tiiviimpää vuorovaikutusta asiakkaiden, alueellisten toimielinten, eri alan asiantuntijoiden ja hallintoportaan toimijoiden kesken. Lapsi kunnassa (2012) -julkaisussa painotetaan juuri kuntien kykyä tukea päätöksillään lasten ja nuorten hyvää kasvua ja osallisuutta. Julkaisun mukaan hakemalla voimavaroja hallinnonalojen keskinäisestä yhteistyöstä sekä luomalla asiakkaiden tarpeista lähtevä toimintakulttuuri, voidaan kunnissa vahvistaa lasten ja nuorten osallisuutta. (Kestilä & Mäkelä & Perälä & Salmi 1/2012, 2-6.) Lasten ja nuorten kehitysvaiheita tukevan ympäristön luomista ja ylläpitämistä voidaankin pitää yhdenlaisena yhteiskunnallisena haasteena ja kehitystehtävänä.

5 KATSAUS OSALLISTAVAAN SUUNNITTELUUN TAMPEREELLA

Tampereen kaupunki on eri tavoin pyrkinyt edistämään lapsia ja nuoria osallistavan suunnittelun käytänteitä. Kaupunki pyrkii jo strategiatasolla huomioimaan lasten ja nuorten osallistumisen. Kaupungin hallintomallissa on kolme kivijalkaa: pormestarimalli, tilaaja-tuottajamalli ja asukkaiden osallistumisen kehittäminen. Osallistavan kuntademokratian kehittäminen kuuluu muun muassa pormestarille, valtuuston puheenjohtajalle ja apulaispormestarille sekä lautakuntien puheenjohtajille. Koko kaupungin tasolla kehittämispuolesta vastaa kuntademokratiayksikkö yhteistyössä nuorisopalvelujen kanssa. Strategiatasolla kaupunki on osallisuuteen liittyen laatinut keväällä 2009 Tampere virtaa -kaupunkistrategian sekä kaupunginvaltuustossa hyväksynyt 23.5.2007 alkaen Lapsi- ja nuorisopoliittisen ohjelman, jossa yhtenä tavoitteena on lasten ja nuorten osallisuuden kehittäminen. Muita osallisuutta ohjaavia asiakirjoja ovat esimerkiksi palvelu- ja tuotantostrategiat sekä erilaiset tilaajan ja tuottajan tekemät palvelusopimukset ja vuosisuunnitelmat (Tervonen 2009, 31.)

Tampereen kaupungissa on pyritty kehittämään kuntalaisten suoraan osallistumista pitkäjänteisesti ja käytännöllisesti. Vuosina 2014-2015 kaupungissa on toiminut neljä alueellista työryhmää (Leskinen & Vasara 2014, 3.) Lisäksi on toteutettu erilaisia hankkeita, kuten lasten ja nuorten osallisuuden edistämistä tukeva Jotos-hanke, yhteistyössä Jyväskylän ja Oulun kaupunkien nuoriso- ja opetus-toimen kanssa. Jotos-koulutushankkeen tuotoksena syntyneessä lasten ja nuorten osallisuuden käsikirjassa (2009) mainitaan keskeisiksi käytännön toiminnan kanaviksi lapsia ja nuoria osallistavaa suunnittelua edistettäessä kaupungin lapsipoliittinen ohjelma, yhteistoiminnalliset foorumit (Alvarit), oppilaskuntien, Nuorten Tampere -verkkoportaalien, Lasten parlamentin ja Nuorisofoorumin toiminnan ylläpitäminen, lukuisat erilaiset hankkeet ja projektit, kuten Jotos -koulutushanke sekä vuonna 2003 perustettu vastaavan lapsiasiamiehen toimi. Lisäksi Tampereen pormestari on antanut 30.4.2008 kaupunginvaltuuston linjauksen pohjalta pysyväismääräyksen, jonka mukaan lapsinäkökulma on otettava huomioon kaikessa päätöksenteossa (Tervonen 2009, 31.)

Ympäristölautakunta hyväksyi 1997 ympäristö- ja teknisen toimen strategiasuunnitelman, Kaupunkisuunnittelun ja -rakentamisen painopistealueet 2000-luvulle. Strategiassa mainitaan suunnittelun pyrkimyksestä vuorovaikutukseen kuntalaisten ja muiden sidosryhmien kanssa avoimen viestinnän kautta. Suunnitelmassa pyritään tasapainoisen kaupunkirakenteen aikaansaamiseen, jossa huomioitaisiin sekä ekologiset että vuorovaikutukseen tähtäävät näkökulmat. Kuitenkin tavoitteiden yleisyydestä johtuen lasten huomioiminen on kovin välillistä. Mitä tulee kaupungin asuntopoliittiseen

strategiaan, se huomioi lapset edelleen lähinnä kaupungin yleisten kehitysnäkymien ohessa eli määrällisten muutosten ja väestön ikärakenteen arvioissa. (Lapsipoliittinen ohjelma 1999, 25; Lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma 2003-2007.) Asuntopolitiikan strategisissa lähtökohdissa ei ole huomioitu lapsia niinkään yksilöinä tai asukkaina.

Lapsipolitiikka on kaikkien yhteinen asia. Kaupunginvaltuusto hyväksyi Tampereen kaupungin ensimmäisen lapsipoliittisen ohjelman vuonna 2000. Tampereen kaupungin ensimmäisessä lapsipoliittisessa ohjelmassa (1999) esitetyt päämäärät ohjasivat tuolloin ohjelman toteuttamista. Päämääriksi oli nimetty: palvelujen kattavuus, lapsi toimijana, lapsen ilo, turvallisuus ja syrjäytymisen ehkäisy. Vuoden 1999 lapsipoliittisen ohjelman jälkeen Tampereen kaupungin lapsia ja nuoria osallistavaa suunnittelua on ohjannut Tampereen lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma vuosille 2003-2007. Sen mukaan Tampereen kaupunki on viime vuosina pyrkinyt kiinnittämään huomiota palvelujen kehittämisen ohella lasten ja nuorten osallistumismahdollisuuksien lisäämiseen ja kehittämiseen, mihin liittyen on tehty erillinen tavoitesuunnitelma (Kohti osallistuvaa toimintakulttuuria tamperelaisissa kouluissa, oppilaitoksissa ja nuorisotiloilla, 2004). Näihin päämääriin on sisältynyt olennaisesti myös ajatus siitä, että lasten mielipiteet otetaan huomioon toiminnan ja ympäristön suunnittelussa. (Lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma 2003-2007, 9-10.)

Tampereen lapsi- ja nuorisopoliittisessa ohjelmassa (2003-2007) kuvataan tamperelaisten lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilaa sekä tarkastellaan lapsille ja nuorille tarjottavia palveluja, linjataan niiden kehittämistä pohtien erilaisia vaihtoehtoja palvelujen järjestämiselle. Ohjelman tavoitteena on ollut osaltaan tuoda lapsi- ja nuorisonäkökulmaa suunnitteluun ja päätöksentekoon sekä herättää keskustelua lasten ja nuorten palvelutarpeista ja hyvinvoinnin tilasta. Lisäksi tavoitteena on ollut, että kaupunkiorganisaation ohella ohjelman ehdotuksia ja linjauksia voidaan hyödyntää esimerkiksi kolmannen sektorin toiminnoissa osana oman toiminnan suunnittelua ja toteutusta. Lasten ja nuorten palveluita pohditaan myös seudullisesta näkökulmasta. Lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma keskittyy ennen kaikkea alle 18-vuotiaisiin lapsiin ja nuoriin sekä heille suunnattujen palvelujen kehittämiseen. Ohjelman lähtökohtina ovat olleet kaupungin uudistunut toimintamalli, kaupungin oma aiemmin laadittu lapsipoliittinen ohjelma, YK:n lapsen oikeuksien sopimus, kansallinen lapsi- ja nuorisopolitiikka, kaupunkistrategia, palveluohjelma ja muut toimintaa ohjaavat asiakirjat sekä kunnan palveluja ohjaavat lait. (Lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma 2003-2007, 3-4.)

Tampereen kaupunki ei ole vuosille 2003-2007 tehdyn Lapsi- ja nuorisopoliittisen ohjelman jälkeen julkaissut uutta suunnitelmaa. Keskustelu Tampereen kaupungin lapsiasiamiehen Tiia Heinäsuon

kanssa (Heinäsuu 2.11.2015) selvensi, että lasten ja nuorten lakisääteistä hyvinvointisuunnitelmaa työstettiin vuonna 2013. Heinäsuon mukaan hyvinvointisuunnitelmaa ei kuitenkaan koskaan hyväksytty, koska kaupungin hallinnossa ohjeistettiin, ettei erillisiä ohjelmia ja suunnitelmia tehdä. Sen sijaan Tampereen kaupunki on julkaissut kaikkia ikäryhmiä koskevan Arvokas Arki 2009-2012 – hyvinvointisuunnitelman lastensuojelun näkökulmasta. Näin ollen Arvokas Arki -suunnitelma on viimeisin osallistavaa suunnittelua ja toimintaa ohjaava asiakirja Tampereen kaupungilla. (Heinäsuu 2.11.2015.)

Arvokas Arki (2009-2012) asiakirja on ennen kaikkea Tampereen kaupungin lastensuojelusuunnitelma, eikä siten keskity niinkään lapsia ja nuoria osallistavaan suunnitteluun tai heidän osallisuuden tarkasteluun kaupungin eri toimintaympäristöissä. Arvokas Arki lastensuojelusuunnitelma keskittyy ennen kaikkea kartoittamaan lähtökohtia, ennaltaehkäiseviä toimia, suunnitelmaa ja toteutusta kaupungin lastensuojelutarpeisiin. Se tarkastelee lyhyesti ja ytimekkäästi erityisesti lasten ja nuorten tämänhetkistä hyvinvoinnin tilaa, riskejä ja avun tarpeita eri sektoreilla sekä niiden eteen tehtäviä toimenpiteitä. Arvokas Arki asiakirja vaikuttaa olevan ennemminkin vastaus ja suunnitelma lasten ja nuorten akuutimpien riskien ja ongelmien ennaltaehkäisyyn ja hoitoon. Sen ulkopuolelle jää lähes kokonaan lasten yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja osallisuuden tukemiseen sekä osallistavaan suunnitteluun tähtäävät suunnitelmat ja toimenpiteet. Arvokas Arki lastensuojelusuunnitelmassa lasten osallisuus on kirjattu selkeimmin lähinnä kappaleeseen, jossa käsitellään Tampereen kaupungin lapsi- ja nuorisopolitiikan visiota ja arvoja suuntaa antavina apuvälineinä lastensuojelun toimintasuunnitelmalle. Suunnitelmaan on kirjattuna visio, jonka mukaan Tampere on lasten ja nuorten kaupunki, jossa lapsuus ja nuoruus otetaan huomioon ja tunnustetaan arvokkaana ikävaiheena. Lapsilla ja nuorilla on oikeus ikänsä mukaiseen hyvään ja monipuoliseen palveluun. Heillä on oikeus vaikuttaa ja osallistua sekä oikeus hyvinvointiin ja suojeluun niiden kaikissa muodoissa. (Arvokas Arki 2009-2012.)

On harmillista, että lasten ja nuorten osallistumista suunnitteluun ja vaikuttamista yhteiskunnallisiin asioihin sivutaan tässä Tampereen kaupungin viimeisimmässä ohjaavassa suunnitelmassa Arvokas Arki (2009-2012) näin yleisellä tasolla. Sillä kuitenkin useat kaupungit ovat luoneet valtakunnallisen kehittämisohjelman (Lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämisohjelma 2012-2015) rinnalle syvemmin lasten ja nuorten vaikuttamiseen ja osallisuuteen tähtääviä suunnitelmia (kts. mm. Espoon lasten- ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2013-2016; Hyvis - Vantaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2013-2016; Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2013-2016). Esimerkiksi Helsingin kaupungin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa (2013-2016)

yhtenä merkittävänä toimenpiteenä on nuorten vaikuttamistoiminnan edistäminen. Tämän toimenpidekirjauksen tavoitteena on huomioida paremmin erilaisten ja eri-ikäisten nuorten monimuotoisuus sekä luoda heille mahdollisuuksia edistää tärkeitä asioita nuorille itselle ominaisella tavalla. Yksi hieno tavoite tämän toimenpiteen osalta on se, että pyrkimyksenä on luoda rakenteita nuorten eritasoisten vaikuttajaryhmien väliselle vuoropuhelulle sekä lisätä nuorten mahdollisuuksia käydä jatkuvia neuvotteluita poliitikkojen ja virkamiesten kanssa heitä kiinnostavista asioista. Helsingin kaupungin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan kirjatusta toimenpiteestä voisi vielä nostaa esiin sen, että siihen on kirjattuna ja tarkemmin määriteltynä myös resurssit ja osallistujat. Tämän edistää varmemmin toimenpiteen käynnistymistä ja asian edistymistä. Vastuuvirastoksi on määritelty nuorisoasiainkeskus ja osallistujiksi ja työpariksi opetusvirasto sekä kaikki hallintokunnat. Sillä nuorten ja päätöksentekijöiden välisten neuvottelusuhteiden syntyminen edellyttää kaupungin hallintokunniltakin uudenlaista valmistelu- ja toimintakulttuuria sekä järjestelmällisten kuulemiskäytäntöjen kehittämistä. Jotta nuorten vaikuttamistoimintaa voidaan edistää, sekä luottamushenkilöiden että hallintokuntien tulee sitoutua nuorten vaikuttamistoiminnan mukaisiin toimintatapoihin. (Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2013-2016, 9.)

Huomionarvoista on myös se, että useat niin pienemmät kuin suuremmatkin kunnat työstävät parhaillaan tai ovat saaneet valmiiksi kohdennettuja osallisuuden suunnitelmia (kts. mm. Kainuun lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2014-2015; Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma Hyvinkää 2014-2017). Lisäksi meillä on olemassa jo edellä mainittu valtakunnallinen Lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämisohjelma (2012-2015), joka osaltaan myös pyrkii edistämään lasten ja nuorten kasvamista osallistuviksi, aktiivisiksi ja yhteisvastuuta kantaviksi kansalaisiksi. Valtioneuvosto hyväksyi nykyisen vuosien 2012-2015 lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman (LANUKE) 8.12.2011. (Lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämisohjelma 2012-2015.)

Tampereen kaupungin Arvokas Arki lastensuojelusuunnitelmassa (2009-2012) lasten ja nuorten osallistamista käsitellään lähinnä kaupungin lapsi- ja nuorisopolitiikan arvoissa, jotka ovat turvallisuus, osallisuus, luovuus ja arvostus. Turvallisuuden osalta tärkeänä pidetään juuri jokaisen lapsen ja nuoren oikeutta turvalliseen kasvuympäristöön. Puhtaasti osallisuuden osalta korostetaan lasten ja nuorten oikeutta osallistua ja tulla kuulluksi heille merkityksellä tavalla sekä yksilöinä että ryhmänä. Luovuus nähdään puolestaan niin, että lapsilla ja nuorilla on oikeus saada onnistumisen kokemuksia ja oikeus toteuttaa itseään oppimisen, leikin ja harrastusten kautta. Tämä arvo sivuaa näin osaltaan myös lasten ja nuorten oikeutta osallistua suunnittelun käytäntöihin ja vaikuttaa omaan elinympäristöönsä. Tampereen kaupungin lapsi- ja nuorisopolitiikan neljäs ja viimeinen arvo, arvostus

tus merkitsee yksinkertaisesti sitä, että jokainen lapsi ja nuori on arvokas omana itsenään. (Arvokas Arki 2009-2012, 5.) Kokonaisuudessaan lasten ja nuorten osallisuutta ja oikeutta vaikuttaa suunnitteluun ja omaan elinympäristöönsä käsitellään Arvokas Arki lastensuojelusuunnitelmassa (2009-2012) varsin vähän ajatellen sitä, että kyseinen asiakirja on viimeisimpiä toimintasuunnitelmia, jota lapsiin ja nuoriin liittyen on Tampereen kaupungilla tehty. Sen on ajateltu suuntaviivoja ja tukea myös muille osa-alueille lapsi- ja nuorisopolitiikkaan liittyen. Kuitenkin se on kohdennettu lähinnä lastensuojeluun sekä lasten ja nuorten yleiseen hyvinvointiin ja syrjäytymistä ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin, mikä on lasten ja nuorten osallisuuden ja vaikuttamisen edistämisen kannalta harmillista.

Tampereen kaupunki on kuitenkin aktivoitunut kuntademokratian edistämässä perustamalla kaksi työryhmää. Pormestari Anna-Kaisa Ikonen nimesi päätöspöytäkirjallaan 30.8.2013 § 259 Tampereen kaupungin kuntademokratian kehittämistä varten kaksi työryhmää: Käyttäjädemokratiatyöryhmän ja Asukasdemokratiatyöryhmän (Tampereen kaupunki 2015). Asukas- ja käyttäjädemokratiaryhmien loppuraportissa (2014) esitetään, että Tampereen kaupungilla tulisi vahvemmin ottaa käyttöön suoran osallistumisen toimintamalli, jossa kuntalaiset ja palvelunkäyttäjät otetaan entistä paremmin mukaan palveluiden kehittämiseen ja tuottamiseen sekä toiminnan ja maankäytön suunnitteluun. (Tampereen kaupunki 2015.) Myös palvelujen tuottaminen tehdään entistä helpommaksi kuntalaisille ja yhteisöille. Jo edellä mainittuja yhteistoiminnallisia foorumeja eli Alvareita aiotaan kehittää, sillä ne on yleisesti koettu hyväksi alueellisen vaikuttamisen kanavaksi. Jatkossa Alvari-työryhmät voivat osallistua entistä enemmän palvelujen suunnitteluun. Myös sähköistä osallistumista laajennetaan ja monipuolistetaan parasta aikaa Tampereen kaupungilla. (Leskinen & Vasara 2014, 10-11; 20-21).

Toteutuvatko nämä edellä mainitut lasten ja nuorten yhteiskunnallista osallisuutta ja toimijuutta tukevat strategiat ja ohjelmat todella siis käytännössä? Millaisia haasteita osallisuuden edistämiseksi on käytännön tasolla? Vaikka monessa on tultu eteenpäin, näyttää Tampereella välillinen vaikuttaminen olevan hallintokunnissa tavallinen, melko satunnainen, lapsen äänen esille tuoja. (Lapsipoliittinen ohjelma 1999, 53.; kts. myös Lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma 2003-2007; Arvokas Arki 2009-2012.) Tämän näkökannan on tuonut esiin myös Tampereen kaupungin pitkäaikainen nuorisohjaaja ja Lasten Parlamentin koordinoija Miia Nivala, jota haastattelin (Nivala 7.11.2014) kartoittaakseni Tampereen kaupungilla toteutuneita lasten- ja nuorten suunnitteluun osallistavia käytäntöjä. Nivalan mukaan pormestarin vuonna 2008 antamasta kuulemiseen ja osallistamiseen liittyvästä pysyväismääräyksestä huolimatta, itse toimenpiteiden pitäisi olla huomattavasti jyrkempiä ja huo-

mioonottavampia, kuin mitä ne tänä päivänä ovat. Hän puhuu tässä yhteydessä siitä, kuinka kaupungin suunnittelijan valta on vielä aika ympäröivää ja suuri, koskien työn käytännön toteutustapoja. Hän nostaa esiin kuitenkin myös sen seikan, että suunnittelijoita on toki monenlaisia: jotkin suunnittelijoista toimivat hyvin lapsilähtöisesti, toiset eivät. Lisäksi Nivalan mukaan Tampere on ollut ensimmäinen kaupunki, jonne on ylipäättään tullut osallisuudelle omat työntekijät, myös erikseen lasten ja nuorten osallisuudelle. Nykyään niitä on myös joissakin muissa kaupungeissa. (Nivala 7.11.2014.)

Tampereen kaupungin lapsi- ja nuorisopoliittisen ohjelman (2003-2007) mukaan kysymykseen siitä, miten lasten ja nuorten kuulemista tulisi parantaa, toivottiin alueellisten tilaisuuksien järjestämistä ja suoraa yhteyttä päättäjiin. Tärkeää olisi kuunnella myös niitä lapsia ja nuoria, jotka eivät ole mukana oppilaskunnissa, Lasten Parlamentissa, Nuorisofoorumissa tai muissa lasten ja nuorten asioihin vaikuttavissa toimielimissä. (Lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma 2003-2007, 43; Arvokas Arki 2009-2012.) Tämän haasteen ja kehitystarpeen on ilmaissut myös Tampereen kaupungin nuorisohjaaja Miia Nivala. Hänen mukaansa alueellisia ryhmiä, kuten lasten asukasiloja, pitäisi olla enemmän. Tämä mahdollistaisi juuri kyseessä olevan alueen lasten ja nuorten kattavamman tavoittamisen. Jo pelkästään vähemmän aktiivisten ja osallisuuden reuna-alueille jäävien nuorten ja lasten kannalta olennainen ja tärkeä foorumi on kouluympäristö, joka on keskeinen osa lasten ja nuorten elämää. Nivala painottaa sitä, että lasten pitäisi pystyä ja saada kasvaa osallistavaan ilmapiiriin. Tätä hän tarkentaa puheissaan niin, että osallisuus ja osallistuminen eivät olisi vain esimerkiksi pelkkien oppilaskuntien kokousten ja oppilaskuntatoiminnan varassa. (Nivala 7.11.2014.) On ensiarvoisen tärkeää kuunnella myös niitä lapsia ja nuoria, jotka eivät ole mukana oppilaskunnissa, Nuorisofoorumissa, Lasten Parlamentissa tai muissa toimielimissä, jotka vaikuttavat lasten ja nuorten asioihin (Lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma 2003-2007, 43). Tällaisten toimintamuotojen rinnalla tulisi Nivalan mukaan olla aina myös sitä asiaa, joka sitouttaa lapset ja nuoret kokonaisvaltaisemmin kiinnostumaan omasta elämästään ja ympäristöstään. (Nivala 7.11.2014.)

Sosiaalipedagogisista lähtökohdista käsin ajateltuna juuri lapsen ja nuoren subjektiivinen kokemus yhteiskuntaan kuulumisesta ja kiinnostus omaan elämään vaikuttamisesta ovat olennaisia. Sosiaalipedagogiikassa lähdetään siitä, että kyky hallita omaa elämää ja muotoilla siitä yksilöllinen kokonaisuus on ihmisenä olemisen perustavimpia piirteitä. Oikeus sen toteuttamiseen kuuluu luovuttamattomana edellytyksenä ihmisarvoon. On kuitenkin hyvä muistaa, että sosiaalipedagogisessa ajattelussa autonomia ja yksilöllinen oman elämän hallinta eivät merkitse yleisestä perusihmisyyden käsitteestä luopumista tai elämän sosiaalisen luonteen unohtamista. Toisin sanoen hyvää elämää

pohdittaessa se ei voi olla pelkästään yksilön sattumanvaraisen valinnan tai yhteisöllisen tradition tuotetta. Hyvään elämään kuuluu sekä yksilöllinen arvovalinta että osallisuus yhteisöllisestä elämänmuodosta. (Launonen & Puolimatka 2006, 34.) Osallistavan suunnittelun voidaan nähdä olevan olennainen tekijä pohdittaessa sitä, kuinka sitouttaa ja juurruttaa lapset ja nuoret vaikuttamaan ympäröivään yhteiskuntaan sekä kantamaan vastuuta yhteiskunnallisista asioista. Sekä Tampereen ensimmäisessä lapsipoliittisessa ohjelmassa (1999) että sen jälkeen tehdyssä lapsi- ja nuorisopoliittisessa ohjelmassa (2003-2007) ja yksittäisissä suunnitelmissa mainitaan useammassa kohdassa lapsinäkökulman huomioiminen ottamalla lasten kuuleminen osaksi suunnitteluprosessia. Lähtökohtana tulisi olla avoin valmistelu ympäristöä suunniteltaessa. Pyrkimyksenä on huolehtia tamperelaisten lasten hyvinvoinnista tarjoamalla heille hyvän kasvun edellytykset ja ympäristö. Samalla tulisi huolehtia lasten perusoikeuksien, oikeus osuuteen voimavaroista, oikeus osallistua ja vaikuttaa sekä oikeus suojeluun, toteutumisesta. (Lapsipoliittinen ohjelma 1999, 7-8; Lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma 2003-2007, 4-8; Arvokas Arki 2009-2012, 4.)

Edellä mainitun Jotos -hankkeen lopputuotoksena tehdyssä Lasten ja nuorten osallisuuden käsikirjassa (2009) mainitaan Tampereen osallisuuskäytänteitä arvioitaessa juuri alueellisten rakenteiden eheyttämisen tarve. Näitä toimintoja tulisi edelleen selkeyttää ja hakea eri toimintojen välisiä kiinnekohteita, jolloin olemassa olevien rakenteiden vaikuttavuus paranee. Käsikirjassa kehittämishaasteena Tampereen osalta nähdään myös se, että lasten ja nuorten osallisuustoimintaan tarvittaisiin kaupunginhallituksen tai jonkin vastaavan tahon nimeämä lasten ja nuorten poikkihallinnollinen osallisuustyöryhmä, jonka tavoitteena olisi aktiivisemmin ohjata ja kehittää lasten ja nuorten osallisuutta Tampereella. (Tervonen 2009, 36.) Lapsinäkökulma tulee tulevaisuudessa olla osana kestävästä kehitystä esillä kaupungin eri hallintokuntien suunnitelmissa, tavoitteissa ja toiminnassa sekä poliittisessa päätöksenteossa. Tavoitteena on huolehtia tamperelaisten lasten hyvinvoinnista tarjoamalla heille hyvän kasvun edellytykset ja ympäristö. Samalla tulee edelleen huolehtia seuraavien tekijöiden toteutumisesta: lasten perusoikeuksista, lasten oikeudesta osuuteen voimavaroista oikeudesta osallistua ja vaikuttaa sekä oikeudesta suojeluun. (Lapsipoliittinen ohjelma 1999, 8; Lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma 2003-2007, 8; Arvokas Arki 2009-2012, 4.)

Tarkasteltaessa lapsilähtöistä suunnittelua leikkipuistojen osalta, on Tampereella sitä pyritty jo jonkin verran edistämään. Hyviä esimerkkejä tästä ovat esimerkiksi Tammelan tuntumassa sijaitseva Sorsapuisto sekä ydinkeskustassa sijaitseva Pikku Kakkosen puisto (Hautamäki & Nikupaavo-Oksanen 2013; Tampereen kaupunki 2015). Sorsapuiston suunnitteluvaiheen ajoilta Rosanna Telaranta on tehnyt kandidaatintutkielman (2009), jonka keskiössä on ollut Tampereen Sorsapuisto las-

ten kokemana, tarkastelemalla heidän osallistumista sen kunnostussuunnitelmaan. Telarannan tutkielma todentaa osaltaan myös sitä, kuinka lasten ottaminen mukaan suunnitteluun auttaa suunnittelijoita hahmottamaan aluetta lasten silmin. Lapsille tärkeät paikat kun voivat aikuiselle olla täysin merkityksettömiä. Telarannan tutkimus osoitti sen, että Sorsapuistoa koskevassa alustavassa suunnitelmassa lapsilla oli mahdollisuus kokea ja tutkia ympäristöä entistä monipuolisemmin toteutettavan yhteistyön myötä (Telaranta 2009, 27.)

Toinen merkittävä esimerkki Tampereen kaupungin osallistavan puistosuunnittelun kentältä on ydinkeskustassa sijaitseva Pikku Kakkosen leikkipuisto, joka on tämän tutkimuksen kohteena. Leikkipaikka on Tampereen tunnetuin leikkipuisto, jonka keskeisenä teemana ovat Pikku Kakkoselta tutut hahmot. Leikkipuisto valmistui vuonna 1992. Ahkerassa käytössä oleva leikkipuisto remontoitiin mittavasti vuonna 2003. Leikkipuisto on osa toiminnallisesti ja kaupunkikuvallisesti merkittävää Koskipuistoa. Puiston suunnitteluun osallistuivat YLE:n Pikku Kakkosen tiimi, päiväkodin lapset sekä puiston käyttäjät. Leikkipaikan suunnittelusta ja rakentamisesta vastasi Tampereen kaupunki. (Hautamäki & Nikupaavo-Oksanen 2013.) Lasten ja nuorten osallisuuteen suunnittelutyössä pyrittiin kiinnittämään huomiota uudistamisprojektin alusta lähtien. Käytännössä leikkipuiston suunnittelu alkoi kaupunkilaisille tarkoitetulla Valma-kyselyllä, jossa mahdollistettiin palautteen antaminen vanhasta puistosta ja uuden puiston ideoiminen. Suunnittelusta vastaavalla maisema-arkkitehdillä oli kaksi osallisryhmää tukena suunnittelussa. Lähipäiväkodin lapset, Mannerheimin lastensuojeluliitto ja lähiasukkaat saivat esittää visionsa ja heidät otettiin mukaan suunnitteluun (Repo 2015.)

Pikku Kakkosen puiston uudistamisprojektin käyttäjiä osallistavaa puolta empirian keinoin tarkastelivat hankkeen aikan myös kaksi Tampereen yliopiston tutkijaa, Anna-Kaisa Kuusisto-Arponen sekä Markus Laine. Kuusisto-Arponen ja Laine ovat tuottaneet havainnoistaan artikkelin, jossa he pureutuvat uudistamisprojektiin peilaten sitä erityisesti muun muassa lasten ja aikuisten välisen yhteisen ”suunnittelukielen” mahdollisuuksiin ja haasteisiin. Lasten ymmärrys ja kokemus maailmasta taipuu hankalasti aikuisten kielelle. Artikkelin vahvistaa ja todentaa sitä seikkaa, että leikkipuiston uudistamista ideoidessa yhdessä lasten kanssa, on lasten kehollinen tietäminen ja tämän tiedon hyödyntäminen kaupunkisuunnittelussa tärkeää, ellei jopa välttämätöntä. (Kuusisto-Arponen & Laine 2014, 1.) Kuten edellä mainituissa yhteyksissä on tullut ilmi, erilaisten ajattelu- ja toimintatapojen onnistunut vuoropuhelu ja yhteensovittaminen ympäristön muokkauksessa ovat riippuvaisia eri osapuolten ”kielitaidoista” sekä aidosta halusta vuoropuhella keskenään. Uudenlaiseen suunnittelu- ja kehittämiskulttuuriin kuuluu luonnollisena osana toiminnan ”selkokielisyys”. (kts. mm. Raittila

2009; Kukkonen 1984; Horelli 1992). Vaikka uudistettua lasten- ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa (2013-2016) ei ole julkaistu, on Tampereen kaupunki aikaisempien lapsipoliittisten ohjelmien (1999; 2003-2007) myötä sanallistanut vahvemmin pyrkimyksensä lasten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien varmistamiseen. Kaupunki tähtää tähän toimimalla aktiivisesti lasten ja nuorten mielipiteiden selvittämiseksi sekä tarjoamalla monipuoliset lasten ja nuorten tarpeisiin vastaavat toimintamahdollisuudet ja ympäristöt. Pyrkimyksenä on lapsen ja nuoren aktiivisuuden, luovuuden ja vapaavalintaisuuden tukeminen sekä lapsen ja nuoren oppiminen oman elämänsä ja ympäristösuhteensa hallintaan. (Lapsipoliittinen ohjelma 1999, 8; Lapsipoliittinen ohjelma 2003-2007 16-17, 43.)

6 AINEISTO JA TUTKIMUSPROSESSI

6.1 Tutkimusmenetelmät

Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään usein pieneen määrään tapauksia ja pyritään analysoimaan niitä mahdollisimman perusteellisesti. Aineiston tieteellisyyden kriteeri ei olekaan sen määrä vaan laatu. Aineisto on valittava huolellisesti siten, että se mahdollistaa tutkimuksen analyysin käsittelyn. (Eskola & Suoranta 1999, 18.) Tutkimukseni on laadullinen eli kvalitatiivinen.

Laadulliselle tutkimukselle on ominaista tietynlainen hypoteesittomuus. Laadullisessa tutkimuksessa hypoteesittomuus tarkoittaa sitä, että tutkijalla ei ole lukkoon lyötyjä ennakko-olettamuksia tutkimuskohteesta tai tutkimuksen tuloksista. (Eskola & Suoranta 1999, 19) Tutkimukseni on aineistolähtöinen eli analyysi toteutetaan sisällönanalyttisin menetelmin keräämästäni ja analysoimastani aineistosta. Näin ollen suunnitellessani tutkimustani minulla ei ollut ohjaavia ennakko-odotuksia siitä, minkälaisia vastauksia haastattelut tuottaisivat. Toki on otettava huomioon, että havaintomme ovat aina latautuneet aikaisemmilla kokemuksillamme. Näistä kokemuksista ei kuitenkaan muodosteta sellaisia asetelmia, jotka rajaisivat tutkimuksellisia toimenpiteitä (Eskola & Suoranta 1999, 19–20). Pyrin alusta lähtien tiedostamaan mahdolliset ennakko-oletukseni ja lähtemään tilanteisiin ilman arveluja lopputuloksista.

Tutkimukseni tarkoitus on kerätä julkishallinnon toimijoiden näkökulmasta tietoa siitä, kuinka lasten ja nuorten osallisuus toteutuu puistosuunnittelussa ja miten heitä voisi olla mahdollista huomioida suunnittelussa. Haastattelin neljää Pikku Kakkosen puiston suunnittelutyöryhmässä mukana ollutta jäsentä, jotka toimivat eri rooleissa työryhmässä. Lisäksi havainnoin yhteensä noin viikon ajan tunnin kerrallaan puiston toimintaa ja käyttäjäkuntaa. Havainnointieni lomassa kyselin mielipiteitä puistosta noin kymmeneltä 3-12-vuotiaalta lapselta, jotka olivat osa puiston tämänhetkistä aktiivista käyttäjäryhmää. Tutkimukseni pureutuu ennen kaikkea lapsia aidosti osallistavan ympäristö- ja puistosuunnittelun rooliin ja merkitykseen.

Omassa tutkimuksessani haastateltavien määrä on suhteellisen pieni. Toteuttamani neljä asiantuntijahaastattelua olivat melko laajoja, kestoltaan noin tunnista kahteen tuntiin. Haastateltavat olivat asiantuntijoita puistosuunnittelun, kaavoituksen, nuorisotyön, valosuunnittelun ja lapsille ja nuorille suunnattujen tv-tuotantojen organisoinnin ja tuottamisen saralta. Lasten ja nuorten pienimuotoiset haastattelut täydensivät kokonaiskuvaa ja toivat kivalla tavalla esiin käyttäjänäkökulmaa. Haastatel-

tavani täyttävät myös edellä mainitut tarkoituksenmukaisen aineiston kokoamisen kriteerit. Heillä on samantapainen kokemusmaailma aiheeseen liittyen, koska kaikki toimivat samassa suunnittelutyöryhmässä tai kuuluvat puiston aktiiviseen käyttäjäryhmään. Heillä on omakohtaista kokemusta tutkimusongelmasta, ja he ovat alusta alkaen kiinnostuneita tutkimukseni aiheesta, koska se koskettaa läheisesti heidän omaa toimintaansa ja elinympäristöään.

Haastatteluissa käytin aineistonkeruumenetelmänä puolistrukturoitua teemahaastattelua. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat kaikille samat, mutta siinä ei käytetä valmiita vastausvaihtoehtoja, vaan haastateltava saa vastata omin sanoin (Eskola & Suoranta 1999, 87). Kokosin etukäteen aiheeseen liittyviä teemoja, joiden pohjalta toteutin haastattelut (Liite 1). Teemalähtöisyys näkyi siinä, etten pyrkinyt liiaksi ohjailemaan kysymyksilläni haastateltavia, vaan alustin heitä teemakokonaisuuksien äärelle, herätellen kertomaan heiltä itseltä nousevia ajatuksia. Tarvittaessa avasin, syvensin ja vein haastattelua eteenpäin esittämällä eksaktimpia apukysymyksiä teemakokonaisuuksien sisällä.

6.2 Prosessin ja aineistojen kuvaus

Laadullisessa tutkimuksessa työn luotettavuutta lisää tutkimusprosessin tarkka kuvaus. Tällöin tutkimus on periaatteessa mahdollista toistaa. Toinen henkilö voi samoja menetelmiä käyttämällä saada aineistosta jokseenkin samansuuntaisia tuloksia. (Eskola – Suoranta 1999: 211, 217.) Luotettavuuden varmistamiseksi olen kuvannut tutkimusprosessin vaiheet yksityiskohtaisen tarkasti. Toteutin haastattelut pääosin maaliskuussa 2015. Teemahaastatteluihini osallistui neljä Pikku Kakkosen leikkipuiston suunnittelutyössä mukana ollutta eri alojen asiantuntijaa ja suunnittelijaa. Haastateltavien määrä rajautui luontaisesti melko pieneksi, sillä haastattelut olivat sekä laadullisesti että ajallisesti kattavia ja aineistoa kertyi runsaasti tutkimukseni tarkoitukseen nähden. Jokainen haastattelu toteutettiin yksilöhaastatteluna. Kahta haastateltavaa haastattelin osin käytännön syistä kahdessa osassa. Ensimmäisen heistä kanssa toteutin haastattelun ensin perinteisenä teemahaastatteluna ja toisella tapaamiskerralla teemahaastattelua jatkettiin puistokävelynä Pikku Kakkosen leikkipuistossa. Puistokävely toi haastatteluun tietynlaista elävyyttä, sillä haastateltava tarkasteli asioita hieman havainnollisemmalla ja kokonaisvaltaisemmalla perspektiivillä edelliseen kertaan nähden. Toisen kanssa haastattelu jakaantui puolestaan kahteen kertaan osin aikataulullisista ja osin laajojen sisältökokonaisuuksien ilmenemisen vuoksi. Ensimmäisellä kerralla haastateltavan kanssa pureuduttiin yleisesti Tampereen osallistavan suunnittelun historiaan sekä tämän hetkisiin prosesseihin lasten ja nuorten näkökulmasta ja toisella kerralla syvemmin kokoamiini teemakokonaisuuksiin. Tällä tavalla

sain kartoitettua kirjallisuudesta keräämiäni tietojen rinnalle asiantuntijaluonteista pohjatietoa Tampereen osallisuushistoriasta ja nykyhetkestä ympäristö- ja puistosuunnittelun kentällä.

Asiantuntijahaastattelujen rinnalla kulki kaksi yhteensä noin viikon mittaista havainnointijaksoa Tampereen Pikku Kakkosen leikkipuistossa. Molemmat jaksot toteutuivat asiantuntijahaastattelujen jälkeen. Päivittäiskestoltaan puistojaksot olivat noin tunnin mittaisia. Ensimmäinen havainnointijakso sijoittui maaliskuun lopulle, jolloin haastattelin muutamia leikkipuistossa olleita lapsia ja nuoria. Toinen havainnointijakso sijoittui heinäkuulle, jolloin puisto oli myös huomattavasti aktiivisemmassa käytössä. Havainnointijaksot olivat luonteeltaan osallistuvia, jonka lomassa kyselin lapsilta heidän mielipiteitään puistosta. Tutkimukseni pääaineisto koostuu siis asiantuntijahaastatteluisista, jonka oheen täydentämään toteutin pienimuotoisen havainnointijakson Tampereen Pikku Kakkosen puistossa. Lisäksi läpi koko tutkimuksen aineisto vuoropuhellee ja tukeutuu tiiviisti lasten ja nuorten osallistavaa suunnittelua käsittelevään teoriakirjallisuuteen.

6.3 Aineiston analysointi

Teemahaastatteluja varten tein haastattelurungon (Liite 1). Haastattelurungossa kartoitin ensin taustatiedot haastateltavista sekä yleisesti heidän taustaymmärrystään lapsia ja nuoria osallistavasta suunnittelusta. Toinen teemakokonaisuus syventyi käsittelemään puhtaasti Tampereen Pikku Kakkosen puiston uudistamishanketta ja sen osallisuusaspektia. Kolmas teema pureutui lapsia ja nuoria osallistavan suunnittelun visiointiin ja tulevaisuusnäkyymiin. Nauhoitin kaikki tekemäni haastattelut ja litteroin kerätyn aineiston sanatarkasti tietokoneelle. Tämän jälkeen luin aineiston läpi useita kertoja saadakseni siitä hyvän yleiskuvan. Koodasin haastattelut merkitsemällä ne H1-H4 aineiston käsittelyn helpottamiseksi ja haastateltavien anonymiteetin säilyttämiseksi.

Sisällönanalyysi on tutkimusmenetelmä, jolla voidaan analysoida aineistoa systemaattisesti. Sen avulla tutkittavaa ilmiötä voidaan järjestää ja kuvailla. Tutkittavasta ilmiöstä pyritään saamaan kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Sisällönanalyysi voidaan tehdä joko aineistosta lähtien eli induktiivisesti tai jostakin aikaisemmasta käsitejärjestelmästä lähtien eli deduktiivisesti. (Kyngäs – Vanhanen 1999, 4-5.) Valitsin haastatteluaineiston analyysitavaksi sisällönanalyysin, koska uskoin sen sopivan aineistooni sekä siihen, mitä halusin aineistosta saada selville. Lähestymistapani oli induktiivinen, sillä lähdin tekemään analyysia aineistostani käsin. Aineistolähtöistä laadullista eli induktiivista aineiston analyysia kuvataan karkeasti kolmevaiheiseksi prosessiksi: 1) aineiston redusointi eli pelkistäminen, 2) aineiston klusterointi eli ryhmittely ja 3) abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen (Miles & Huberman 1994; ks. myös Sarajarvi – Tuomi 2009, 108). Sisällönanalyysi

lyysissä määritellään ensin analyysiyksikkö. Valitsin analyysiyksiköksi aiheen kannalta keskeisen ajatuskokonaisuuden: Millaisen käsityksen keräämäni aineisto antaa lapsia ja nuoria osallistavasta suunnittelusta.

Analyysiyksikön valitseminen jälkeen tutkimusaineistolle esitetään kysymyksiä, jotka liittyvät tutkimustehtävään. Aineistosta voidaan myös etsiä usein toistuva teema, jonka avulla tekstistä pyritään löytämään ja erottelemaan tutkimustehtävän kannalta olennaiset asiat. Pelkistetyt vastaukset kirjataan ylös mahdollisimman tarkkaan samoin termein kuin teksti on aineistossa, keräämällä ne esimerkiksi sivujen marginaaliin. Tämän jälkeen pelkistetyt vastaukset ryhmitellään ilmausten erilaisuuksien ja yhtäläisyyksien kartoittamiseksi. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 5-6; Eskola & Suoranta 1999, 176.) Esitin aineistolleni tutkimustehtäväni mukaisia kysymyksiä ja alleviivasin tekstistä niihin kartoittamani vastaukset. Tämän jälkeen ryhmittelin sanayhdistelmät kategorioittain tietokoneelle sen mukaisesti, mitkä vastaukset liittyivät samoihin ilmiöihin. Loin kolmeen osaan jaotellun taulukon, johon kirjasin alkuperäisilmaukset, niistä muodostetut pelkistetyt ilmaukset sekä eri kategorioita kuvaavat yhdistävät nimet. Toisin sanoen ryhmittelin pelkistetyt ilmaukset ala- ja yläluokkiin erilaisuuksien ja yhtäläisyyksien kartoittamiseksi. Saamistani kategorioista kokosin tutkimukseni tuloksia. Tulosten yhteyteen kirjoitin suoria lainauksia asiantuntijahaastatteluista, koska ne tukivat tulkintojani ja elävöittivät tutkimieni teemojen sisältöjä.

Lähestyin tutkimusaiheittani kolmen teemakokonaisuuden avulla, jotka kehystävät keskeisesti kerättyä haastatteluaineistoani ja siitä saatuja tuloksia. Ensimmäinen teema keskittyy yleisemmällä tasolla haastateltavien käsityksiin ja taustaymmärryksen osallistavasta suunnittelusta (luku 7). Toinen teema keskittyy tarkastelemaan nimenomaan Tampereen Pikku Kakkosen leikkipuiston uudistamishanketta, jossa lasten ja nuorten suunnitteluun osallistuminen oli yksi keskeinen osa-alue. Kartoitan Pikku Kakkosen leikkipuiston osallistavan suunnittelun toteutusta ja toteutumista suunnittelutyöhön osallistuneiden asiantuntijoiden näkökulmasta (luku 8). Kolmas teemakokonaisuus pureutuu visioimaan ja pohtimaan vaihtoehtoisia ja erilaisia osallistavan suunnittelun muotoja, hahmottelemaan tulevia suuntia (luku 9). Tämän teeman yhteydessä nostan esille myös toteuttamani pienimuotoisen puistohavainnointijakson Pikku Kakkosen leikkipuistossa, jolloin havainnoin puiston toimintaa sekä haastattelin nykyisiä käyttäjiä, kuunnellen heidän arvioita ja ajatuksiaan puistosta. Peilaan samalla hieman näitä nykyisten käyttäjien esittämiä ajatuksia puistosta toteuttamiini asiantuntijahaastatteluihin (luku 9). Seuraavana avaan saatuja tuloksia näiden kolmen teemakokonaisuuden kautta.

7 KÄSITYKSIÄ LAPSIA JA NUORIA OSALLISTAVASTA SUUNNITTELUSTA

Haastateltavat olivat eri alojen asiantuntijoita ja suunnittelijoita, joten oli aiheeni kannalta keskeistä kartoittaa kunkin haastateltavan henkilökohtaista taustaymmärrystä ja yleisiä käsityksiä osallisuustematiikasta sekä lapsia ja nuoria osallistavan suunnittelun erilaisista tasoista ja sisällöistä.

Haastateltavien hyvinkin erilaisista ammattitaustoista, teemahaastattelun avoimesta luonteesta ja osallisuus-aiheen monimutkaisuudesta huolimatta löysin hyvin yhtenäisiä tekijöitä. Osallistava suunnittelu eri puolineen koostui haastateltavien puheissa seuraavista kokonaisuuksista: käyttäjälähtöisyys, kuulluksi tuleminen, palaute, aikuisten vastuurooli, suunnittelijan käyttäjä- ja lapsilähtöisyys, merkitys aikuisen työhön, yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen kasvaminen, yksilön yhteiskunnallisen subjektiuden vahvistaminen, uudenlaiset ideat, ympäristön arvostus sekä osallisuuden rajoitteet ja haasteet. Nämä tutkimusaineistostani tunnistetut osallistavaa suunnittelua kuvaavat kokonaisuudet ovat löydettävissä myös tämän tutkimuksen osallisuutta ja osallistavaa suunnittelua käsittelevistä taustateorioista (esim. Hämäläinen 2006; Kaivola & Rikkinen 2003; Bäcklund & Kallio 2012; Kiilakoski & Gretscher & Nivala 2012; Nivala & Rynänen 14/2013; Raittila 2009; Tiitto 2013; Woodhead 2010) sekä aiheen ympärillä käydystä poliittisesta keskustelusta (esim. Kestilä & Mäkelä & Perälä & Salmi 2012; Lapsi ja nuorisopoliittinen kehittämisohjelma 2012-2015; Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle kansalaisten suoran osallistumisen kehittymisestä 2002).

7.1 Käyttäjälähtöisyys

Demokraattisen päätöksentekoon harjaantuminen tulisi olla läpäisevä periaate kaikessa suunnittelussa, opetuksessa ja arkikäytännöissä (Kaivola & Rikkinen 2003, 237). Käyttäjälähtöisyys ilmeni haastateltavien puheissa suunnitellun ympäristön tuntemisena omakseen sekä suunnittelun lähtökohdasta, jossa käyttäjien toiveet ja tarpeet otetaan huomioon. Käyttäjälähtöisyys piti sisällään myös kuntapalveluiden käyttäjän kuulemisen, asukkaan asiantuntijuuden ja oman elinpiirinsä tuntemisen sekä yhdessä toimimisen ja sen näkymisen lopputuloksessa. Käyttäjälähtöisyyden nähtiin olevan yksi kulmakivi sille, että lapsi, nuori tai kuka tahansa muukin käyttäjäryhmä saataisiin aidosti osallistettua elinympäristönsä suunnitteluun sekä kokemaan osallisuutta ja kuulluksi tulemistä.

Rogert Hartin (1992) mukaan vain ympäristön käyttäjien omakohtaisen suhteen syntymisen ja mahdollistamisen kautta elinpiirin sisällölliset elementit muuntuvat varsinaisiksi toimintamahdollisuuks-

siksi. Ne luovat pohjaa lasten kokemukselliselle oppimiselle ja voivat antaa vahvistumisen ja pätevyyden tuntemuksia. Kaksi haastateltavista ilmaisi käyttäjälähtöisyyttä vahvasti juuri julkisten tilojen tuntemisella omakseen. Suunniteltavan paikan tai asian tuntemista omakseen kuvailtiin innostumisen tunteena sekä paikan vaalimisena.

”Se, että käyttäjä tuntee sen - on se sitten paikka tai joku muu tuote tai vaikka ohjelma - että se tuntee sen omakseen.” (H1)

”Mun mielestä tärkeää ja tavoiteltavaa on saada ihmiset innostumaan. - Silloin nekin ihmiset, kun ne innostuu siitä, niin ne paneutuu siihen. Se ei ole semmoinen yhdentekevä juttu. - Ja sitä kautta ne tuntee, että ne on päässeet myöskin osallistumaan ja se lopputuloskin koetaan ehkä jollain lailla omaksi, koska siihen on päästy vaikuttamaan. - Mutta niin paljon kuin mahdollista, niin olishan sen hirveen hyvä, koska nimenomaan sillä saadaan ihmisiä tuntemaan niitä julkisia tiloja omakseen. Silloin kun ne tuntuu omalta, niin ehkä niitä ei välttämättä tuhotakkaan niin paljoa.” (H4)

Olennaista on, että myös fyysisen ympäristön suunnittelussa lasten pitäisi saada itse olla mukana heitä koskevan tiedon tuottamisessa. Siihen heillä on myös kykyjä, kuten lukuisat aihepiiriin liittyvät tutkimukset ja kokemukset lasten kanssa yhdessä työskentelemisestä eri puolilla maailmaa osoittavat. (kts. esim. Cele 2006; Freeman & Tranter 2011; Haarni 1994; Hart 1992; Kiilakoski & Gretschel & Nivala 2012; Matthews & Limb 1999; Rasmussen 2004; Woodhead 2010.) Kaikki haastateltavat näkivät osallistavan toiminnan käyttäjälähtöisyyden perustuvan suunnitteluun, jossa käyttäjien toiveet ja tarpeet otetaan huomioon alusta loppuun.

”Se, että mitä siinä sitten aikaan saa, niin se on oikeasti otettu huomioon. Että tiedämme, että joku tietty asia on tullut käyttäjien toiveesta, niin kyllä se pitää näkyä siinä lopputuloksessa.” (H1)

Yksi haastateltavista korosti tässä kohtaa useasti taloudellisia tekijöitä. Hän näki asian niin, että tällaisina yhteiskunnan talouden aikoina rahat menevät hukkaan, jos suunniteltu asia ei palvele käyttäjiä.

”Mä perustelen sen jo pelkästään taloudellisilla resursseilla. Jos perustellaan, ettei pystytä tekemään, kun talous on tiukalla. Mutta niin kuin sanoin heti alkuun, että

kaupungin tehtävä on tarjota palveluja kuntalaisille niiden kysynnän mukaan. Niin se, että jo pelkästään taloudelliset resurssit edellyttää sitä, että tehdään sitä mitä kuntalaiset toivoo ja tarvii. Siihen varmasti mennään koko ajan enemmän ja enemmän.” (H3)

Haastateltava puhui siitä, kuinka joillain aloilla kuntalaisten osallistaminen nähdään eräänlaisena kummituksena ja hirveänä asiana, koska se yleensä hidastuttaa ja hankaloittaa jopa koko prosessia. Toisaalta hän on itse sitä mieltä, että osallistavaan suunnitteluun kaikki lopulta jossain vaiheessa varmaan herää, havaiten sen järkevyyden pidemmällä tähtäimellä. Haastateltava tosin totesi, että kaikkien osapuolten heräämiseen on vielä pitkä matka.

Käyttäjien, tässä tapauksessa lasten ja nuorten toiveiden ja tarpeiden huomiointia, käyttäjälähtöisyyttä ilmaistiin vahvasti myös kuntapalveluiden käyttäjien kuulemisena. Jokainen haastateltavista totesi yksikantaan, että palveluita tehdään kuntalaisia varten, sillä kuntalaiset ovat heidän asiakkaitaan. Tästä syystä kuntapalveluiden käyttäjiä osallistava suunnittelu nähtiin ensiarvoisen tärkeänä ja arvokkaana. Lasten ja nuorten nähtiin olevan yhtä lailla kuntapalveluiden käyttäjinä tärkeässä roolissa, käyttäjänäkökulmansa vuoksi kuultavia yhteiskunnan toimijoita.

”Tavoiteltavaa on tietysti se, että kuinka saataisiin se käyttäjädemokratia toimimaan niin, että oikeasti kaikki Tampereen kaupungin palvelut vastaisi kuntalaisten tarpeita. Se on mun mielestä se kaikkein olennaisin asia.” (H3)

Yksi haastateltavista puhui siitä, kuinka kaikki asiat kunnassa koskevat yhtä lailla lapsia ja nuoria kuin mitä tahansa muuta ikä-, sukupuoli -tai muuta ryhmää. He ovat kuntalaisina oikeutettuja saamaan tietoa myös asioista, jotka koskettavat heidän elinpiiriään vähemmän. Tätä näkökantaa haastateltava perusteli siten, että myös aikuisilla jotkut asiat liittyvät kiinteämmin heidän elämäänsä kuin toiset asiat, mutta heillä on siitä huolimatta mahdollisuus saada tietoa kaikenlaisista meneillään olevista asioista.

Käyttäjänäkökulmaa sanallistettiin myös käyttämällä ilmaisua asukkaan asiantuntijuus. Asukas nähtiin yhdenlaisena elinpiirinsä asiantuntijana. Lapset ja heidän huoltajansa tuntevat parhaiten asuinalueensa hyvät ja huonot puolet. Siitä syystä asukkaiden osallistumista omien arkipäivään liittyvien toimintojensa kehittämiseen tulisi pyrkiä kaikin keinoin edistämään. (Haarni 1994, 81; Kaivola & Rikkinen 2003, 237.) Asukkaan asiantuntijuus esiintyi erityisen usein erään haastateltavan puheissa.

Hän korosti lasten omaamaa asiantuntemusta leikkipaikkoihin, vaikka puhui myös lasten laajemmastakin asiantuntemuksesta erilaisiin asioihin ja paikkoihin. Ajatuksiaan hän kiteytti muun muassa seuraavasti:

”Mutta mä olen usein sanonut, että asukas on yksi asiantuntija muiden joukossa. Totakai suunnitteluhankkeissa on aina monta näkökulmaa ja monta asiantuntijaa. On liikenneasiantuntijaa, on kaupunkikuvan tai historian tai minkä tahansa muun, mutta asukas on yksi asiantuntijuus. Ei niin kuin yhtään sen vähäisempi.” (H2)

Käyttäjälähtöisyys näkyy lopputuloksessa. Tämä ilmeni useamman haastateltavan puheissa. Eräs haastateltava painotti erityisen paljon hyvien ideoiden julki tulemisen merkitystä suhteessa lopputulokseen. Hän näki yhdessä ideoinnin itseistarkoituksena, jotta lopputulos olisi parempi kuin mitä se olisi ilman osallistamista. Hän korosti puheissaan osallistamisen näkemistä ennen kaikkea mahdollisuutena parantaa lopputulosta käyttäjille mieleiseksi.

”Mä en ajattele, että se on niin kuin joku sellainen keinotekoinen menettely, joka vaan tulee, jotta saatais, jotta ihmiset tietäis...se ei ole informointia, vaan se on nimenomaan mahdollisuus parantaa sitä lopputulosta käyttäjilleen mieleisemmäksi.” (H1)

Käyttäjälähtöisyyden painotus näkyi ja sanallistui jokaisen haastateltavan puheissa yhdessä toimimisena. Osallistavan suunnittelun ydinasiana katsottiin olevan se, että jokin suunnitteilla oleva asia on saatu yhdessä aikaiseksi. Eräs haastateltava havainnollisti onnistunutta yhteistoimintaa yksilöiden innostuksen ja vaikuttamishalun heräämisenä.

”Ja se kuinka näkee sen innon ja sen halun siihen vaikuttamiseen ja yhdessä tekemiseen. - Semmoinen yhdessä oleminen ja tekeminen ja se innostus.” (H3)

”Mutta nimenomaan se semmoinen yhteisten asioiden päättäminen. Sehän on jo sellaista dialogin opettelua ja tavallaan ryhmässä työskentelyn opettelua.” (H1)

7.2 Kuulluksi tuleminen

Haastateltavien puheista nostan omaksi keskeiseksi tekijäksi kuulluksi tulemisen, koska haastateltavat korostivat sen merkitystä lasten ja nuorten osallisuuden edistämisessä. Kirsi Tiira painottaa myös pro gradu-tutkielmassaan (2000) kuuntelun tärkeyttä lasten osallistamisessa. Tiiran tutkielma keskittyy erityisesti pienten lasten osallisuuteen ja osallisuuden edistämiseen. Tiiran tutkielmassa tullaan vahvasti tulokseen, että lasten kuunteleminen ja tilan antaminen lasten omille ajatuksille tulisi olla osallistamisen keskiössä. (Tiira 2000,5-6, 102.) Haastateltavat näkivät kuulluksi tulemisen kuvaavan keskeisesti lapsia ja nuoria osallistavaa suunnittelua ja osallisuutta. Kuulluksi tuleminen oli tilan antamista lapsen äänelle, vuoropuhelua, eri ikäryhmien kuulemista, oikealle kohderyhmälle suunnattua osallistamista sekä käyttäjädemokratiaa. Martin Woodhead (2010) korostaa juuri tätä haastateltavien puheissa esiintyvää lapsen ääntä, itseilmaisua ja kuulluksi tulemistä merkityksellisenä seikkana. Kuulluksi tulemisen oikeus merkitsevät lasten ja nuorten näkemystä omasta parhaastaan ja oppimisen kautta kasvavaa kyvykkyyttä tehdä päätöksiä ja osallistua. (Woodhead 2010, 8.)

Lapsen ääni konkretisoitui vahvasti kahden haastateltavan puheissa.

”Sellaisen, joka ei muutenkaan pääse kuulluksi, niin sen äänen pitää päästä kuulluksi.
- Ja että voi niin kuin tulla puhtaasti kuulluksi, esimerkiksi kertomalla mielipiteensä jostain asiasta.” (H1)

Toinen heistä puhui siitä, kuinka jokaisella on mahdollisuus vaikuttaa ja päättää itse, haluaako osallistua. Hän ei kuitenkaan nähnyt vaihtoehtona sitä, etteikö jotakuta kiinnostaisi mikään tässä elämässä. Edellytys tälle oli asioiden esittäminen niin kuin lapsi, nuori tai ihan minkä ikäluokan edustaja tahansa ne ymmärtävät. Haastateltava avasi tätä seikkaa vielä niin, että asiat tulisi esittää oikein ja ymmärrettävästi niin, ettei käytettäisi kapulakieltä, vaan puhuttaisiin jokaisen kuntalaisen omalla kielellä. Tällöin hän ei näe syytä sille, miksi kukaan ei kiinnostuisi vaikuttamaan ja osallistumaan yhteisiin asioihin.

Kuulluksi tuleminen on vuoropuhelua. Yhdessä tekeminen ja osallistaminen edellyttää vuoropuhellevaa otetta suunnittelutyössä. Tätä mieltä olivat yksimielisesti kaikki haastateltavat. Vuoropuhelua kuvattiin yhdessä olemisena ja tekemisenä sekä dialogina. Eräs haastateltava mainitsi tärkeänä seikkana kuitenkin sen, että suunnittelija olisi itsekkin innostunut ja tykkäisi tekemästään. Toisaalta hän katsoi eri osapuolten innostavan vuoropuhelun ruokkivan koko ajan vastavuoroisesti toisiaan, synnyttäen dialogille jatkumoa. Yksi haastateltava kiteytti mielestäni vuoropuhelun hyvin seuraavasti:

”Että ei pelkästään anneta ylhäältä päin jotain tiettyä. Ei tarjota jotain valmista, vaan että käydään sitä vuoropuhelua. Ja sen vuoropuhelun tuloksena syntyy jotain. - Mutta nimenomaan se semmoinen yhteisten asioiden päättäminen. Sehän on jo sellaista dialogin opettelua ja tavallaan ryhmässä työskentelyn opettelua.” (H1)

Lapsia ja nuoria kuultaessa eri ikäryhmien kuuleminen ja ikäryhmän huomioiminen kuulemisessa nousi esiin suurimmalla osalla haastateltavista. Eri ikäisten kuulemistavoissa nähtiin olevan suuria eroja, sillä valmiudet vaikuttaa ovat aivan eri tasoa esimerkiksi kaksivuotiaalla ja kaksitoistavuotiaalla.

”Eri ikäsillä on ihan eri resurssit. Tietysti se, että isompana sä tiedät jo. Sä voit tavallaan käsitellä laajempia asioita. Mutta nimenomaan se semmoinen yhteisten asioiden päättäminen. - Tavallaan pienin askelin opetellaan ihan siitä pienestä asiasta päättään yhdessä ja vaikuttamaan siihen, mikä sitten tavoitteena onkin. Niin sitten siitä aina laajempiin kokonaisuuksiin.” (H1)

Haastateltava esittää, että lasten ja nuorten kuuleminen tapahtuu siis ikäryhmän mahdollistamalla tavalla. Hän kiteytti asian puheissaan niin, että pienet miettii pieniä asioita ja isot vähän isompia kokonaisuuksia. Tässä ilmenee hyvin osallisuuden kokonaisvaltainen, etenevä luonne. Oman elinpiirin kasvaessa, myös vaikutusmahdollisuudet ja taidot kasvavat. Pienen lapsen ympyrät ovat vielä melko pienet, eikä häntä luonnollisesti voi edellyttää pohtimaan oman näkökenttensä ulkopuolella olevia asioita.

Osallistavan suunnittelun ja kuulluksi tulemisen vaikuttavuuden kannalta tärkeänä nähtiin nimenomaan oikealle kohderyhmälle kohdennettu osallistaminen. Puolet haastateltavista painottivat tätä erityisen paljon pohtiessaan osallistavaa suunnittelua.

”Kyllä se, että saa ne oikeat ihmiset siihen mukaan, oikean ryhmän ja sitten ne saa innostumaan, niin se on ehkä semmoinen tärkeä.” (H4)

Tämä nähtiin tärkeänä jo pelkästään asioiden sujuvan etenemisen kannalta. Toisaalta eräs haastateltava näki asioiden etenemistä vieläkin tärkeämpänä itse matkan ja prosessin näkemisen kokonaisuutena. Sen huomioimisen, mitä kaikkea suunnittelun kuluessa on saatu tehtyä.

Osallistavaa suunnittelua voi kuvailla monin eri tavoin ja samankaltaiset tekijät on sisällytettävissä sen eri näkökulmiin. Niin käyttäjälähtöisyyden kuin kuulluksi tulemisen kohdalla voidaan puhua samanaikaisesti kuntapalveluiden käyttäjien huomioimisesta ja käyttäjädemokratiasta. Kuntalais-käyttäjä-teema esiintyi niin vahvasti aineistossani, että koin sen läpileikkaavan ja kuvaavan olennaisesti myös kuulluksi tulemistä, jonka yhteydessä jokainen haastateltavista palasi tähän tematiikkaan. Kuvaan kuulluksi tulemisen yhteydessä tätä näkökulmaa käyttäjädemokratian käsitteen kautta. Lasten ja nuorten tulisi olla aikuisten kanssa tasavertaisia elinympäristön suunnittelijoita, koska he eivät ole vain tulevia vaan jo tämän päivän kansalaisia (Kaivola & Rikkinen 2003, 237).

Yksi haastateltava sanoi käyttäjädemokratiasta lasten ja nuorten kohdalla siten, että se ei ole yhtään sen ihmeellisempi asia kuin aikuistenkaan kohdalla. Lapset ja nuoret ovat tasavertaisia kuntalaisia ihan minkä tahansa muun ikäryhmän kanssa. Poikkeavuus syntyy vain siitä, että lapsille ja nuorille ei ole samanlaista suoraa väylää heidän työpaikan tai jonkun muun vastaavan toiminnon kautta. Toisin sanoen, lapsilla ja nuorilla ei ole samanlaista täysi-ikäisyyden luomaa mandaattia tulla kuulluksi kaupungin asioissa, kuin aikuisilla. Tämä asia saa vahvistusta myös Kirsi Pauliina Kallion ja Pia Bäcklundin artikkelista (2012), jossa todetaan lasten ja nuorten kyvyttömyys nousta omaehtoisesti barrikadeille vastustamaan tarpeitaan ja elämänsä koskevia tulkintoja, sillä pääsy näille barrikadeille - niin rakenteellisesti kuin konkreettisesti - on aikuisten kontrolloimaa. Omia asioitaan ajassa lapset ja nuoret toimivat arkielämän käytännöissä ja heille tarjottujen osallistumisrakenteiden kautta. (Bäcklund & Kallio 2012; kts. myös Zeihner 2003.) Tästä syystä eräs haastateltava koki ensiarvoisen tärkeänä sen, että lapsilla olisi heidän puolestapuhujiaan. Toinen haastateltava näki käyttäjädemokratian olennaisena osana suunnittelua siitäkin huolimatta, vaikka osallistettavat eivät olisikaan päässeet suoraan vaikuttamaan. Hän piti tärkeänä kokemusta siitä, että osallistumaan päässeiden ideat on otettu huomioon, näkyi se sitten lopputuloksessa välillisesti tai suoraan.

”Ja sitä kautta ne tuntevat, että ne on päässeet myöskin osallistumaan ja se lopputuloskin koetaan ehkä jollain lailla omaksi, koska siihen on päästy vaikuttamaan. Vaikka välttämättä suoraan ei olisikaan päästy vaikuttamaan sitten siihen, että mitä päätöksiä tehdään. Niin, että vaikka se oma idea ei ehkä ole ihan loppuun asti mennyt ja näy siellä lopputuloksessa, niin se on kuitenkin otettu huomioon.” (H4)

Lapsen kehitykselle suotuisan ympäristön ominaisuuksia ei voida määritellä irrallaan koko perheen kannalta viihtyisän ympäristön suunnittelun tavoitteista (Haarni 1994, 78). Käyttäjädemokratian yhteydessä voisi puhua myös perheiden osallistamisesta. Lasten ja nuorten elinpiiriin kuuluvaa ym-

päristöä suunnitella pyritään usein huomioimaan myös perheet. Sitä kautta kun on mahdollista vaikuttaa siihen, tuleeko suunnitellusta ympäristöstä osa lapsen ja nuoren aktiivista elinpiiriä. Viekö aikuinen lapsen tutustumaan tuohon ympäristöön? Houkutteleeko se koko perhettä viihtymään ja olemaan? Minkä aseman suunniteltu ympäristö saa osana perheen arkiympäristöä? Perheen rooli ja huomioiminen käyttäjiä kuultaessa nousi aineistosta aika ajoin esiin, myös käyttäjädemokratiaa ilmentämään.

”Ovathan he ihan yhtä täysivaltaisia yhteiskunnan jäseniä kuin muutkin. Ja paitsi tietysti lasten osallistaminen, niin nyt kun me puhutaan jostakin tämänkaltaisesta paikasta, niin mehän puhutaan siitä, että perheet tulee tänne. Siis eihän pienet lapset yksin tule tänne. Tavallaan musta tässä tehdään koko perheelle myöskin sitä kivaa ympäristöä. Täällä nyt sitten yritettiin, että tuodaan aikuisille näitä kuntoiluvälineitä.”
(H2)

Keskusteltaessa haastateltavien kanssa lapsia ja nuoria osallistavasta suunnittelusta nousi esiin yhtenä tekijänä myös palaute. Tämä seikka ilmeni eri tavoin haastateltavien pohtiessa kuulemista ja mukaan ottamista. Suoraan palaute-näkökulmasta asiaa ilmensi kuitenkin puolet haastateltavista. Toinen haastateltavista avasi tätä puolta erilaisina mielipidekyselyinä ja palautteen keräämisinä, peilaten kaikkea omaan työhönsä. Mielipidekyselyt hän näki hyvänä vaihtoehtona osallistavalle suunnittelulle, pyydettyä lapsia ja nuoria vaikuttamaan eri vaihtoehtojen kautta. Tällaiset mielipidekyselyt ja palautteen keräämiset olivat hänelle oman työn arkipäivää. Hän piti osallistamisen kannalta palautteen keräämistä suunnittelua eteenpäin vievänä asiana ja osallistamiseen kuuluvana tekijänä. Samansuuntaisia ajatuksia heräsi myös toisella haastateltavista. Hän näki saadun palautteen ja ideat myös tärkeänä osana oman työn kehittämistä, avaten katsomaan omaa työskentelyään kriittisesti ja itsereflektiivalla otteella.

”Ettei niin kuin vain itse suunnittele ja kuvittele, että tää olis kiva juttu. Kyllähän siinä aina kun saa uusia näkökulmia, niin sitä tulee ainakin miettineeksi ja perustelleeksi ne omat ratkaisut, jos ne edelleen pitää. Että no miksi kannattaa pitää? Ja sitten se, että ottaa huomioon ne muut näkökulmat. Voi olla siis paljonkin ideoita, mitkä on parempia ja sitten niistä täytyy vaan kehittää eteenpäin sitten niitä juttuja.” (H4)

7.3 Aikuisten vastuurooli

Aikuisten vastuulla on lapsen ympäristösuhteen sisältöön vaikuttavien ulkoisten olosuhteiden suunnittelu ja toteuttaminen (Vantaan kaupunki 2013, 11). Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että lapsia ja nuoria osallistavassa suunnittelussa aikuisten vastuu ja rooli osallistajana on erityisen korostunut. Yleisesti ajateltiin, että lasten ja nuorten kohdalla osallistavan suunnittelun onnistuneisuus riippuu monella tapaa myös aikuisista ja heidän aktiivisuudestaan tällä saralla. Aikuisten roolissa puhuttaessa, haastateltavien puheissa oli selkeästi erotettavissa yleisemmin aikuisten, erityisesti vanhempien asema osallistajina sekä puhtaasti ammattilaisten, suunnittelijoiden oman toiminnan lähtökohdat ja asennoituminen lapsia ja nuoria osallistavaan suunnitteluun. Tästä syystä käsitteelin niitä myös tuloksissani erillisinä kokonaisuuksina.

Lapsen ja nuoren tulisi saada kasvaa tietoisena erilaisista vaikuttamismahdollisuuksista. Tähän liittyen Rogert Hartin (1992) ajatukset fyysisen ympäristön neutraalittomuudesta osuvat hyvin yksiin tämän näkökohdan kanssa. Hart avasi tätä niin, että ympäristön suunnittelu, kehittäminen ja ylläpito muodostavat prosessin, jonka avulla säädellään sekä tuotetaan toiminnan areenoita ja merkityksiä. Ympäristö on tällöin jatkuvien subjektiivisten ja intersubjektiivisten, tiedostamattomien ja tiedostettujen merkitysten areena. Rakennetun ympäristön tuottaminen ja ylläpitäminen ovat teknomekanistisen koneiston käsissä. Se pitää tehokkaasti lasten intressit piilossa.. Hartin (1992) mukaan juuri sen vuoksi olisi tärkeää, että lapset itse tai ainakin heidän asioitaan ajavat aikuiset voisivat osallistua tilan rakentamiseen, välittäen tietoutta lapsille ja yhdessä lasten kanssa. Haastateltavat kuvailivatkin yleisesti aikuisten osallistamisvastuuta tiedon välittämisenä ja tiedottamisena.

”Tekee ihan erilailla havaintoja. Ihminenhän on silloin paljon enemmän hereillä. Että kyllä se innostuminen ja kiinnostuminen lähtee siitä tiedosta. - Mutta että se on ongelma, kun lapsilla ei ole sitä tietoa siitä, miten he pystyvät hakeutumaan jonkun tietyn asian piiriin, samalla tavalla kuin aikuisilla on.” (H3)

”Mutta sitten se taas, että meidän tehtävä täällä lapsia ja nuoria ajatellen on luodannii-tä erilaisia osallistumisen väyliä ja mahdollisuuksia. Ja erilaiset asiat suunnata erilaisille.” (H2)

Haastateltavat näkivät aikuisen tiedottamisvastuun lasten ja nuorten näkökulmasta ajateltuna aikuisten tehtävänä. Yksi haastateltavista korosti sitä, että aikuisten tulisi löytää ne tavat, joilla lapsi tai nuori saadaan tuntemaan olevansa omalla mukavuusalueella, oman elämänsä asiantuntijana. Lapsil-

la ja nuorilla kun ei välttämättä ole pelkästään jo ikänsä puolesta kokemusta, näkemystä ja tietoa siitä, miten he voivat vaikuttaa. Tällöin aikuisen rooli mahdollisuuksien luoja ja eräänlaisena puolestapuhujana korostuu. Lasten osallisuutta tarkastellut Itä-Suomen yliopiston sosiaalipedagogiikan yliopistonlehtori Elina Nivala painottaa Lapsen kokonaisvaltainen osallisuus-seminaarin (Helsinki 2009) jälkiraportissa, että osallisuuteen tarvitaan aikaa, valtaa, vastuuta ja luottamusta. Hänen mukaansa osallisuus ei tarkoita vain puhetta lasten osallisuudesta, vaan aikuisen on edistettävä osallistumisen mahdollisuuksia. Nivala toteaa aikuisen olevan lasten osallisuuden mahdollistaja tai rajoittaja. Hän korostaa aikuisen velvollisuutta osoittaa lapselle luottamusta ja toimia kannustajana, aktiivisena osallistajana, ei toiminnanohjaajana. Samoin hänen mielestään on tärkeää, että aikuinen osallistaa ensin itsensä ja uskoo omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa, koska vasta sitten hän pystyy tukemaan lasten osallisuutta. (Nivala 2009.) Eräs haastateltava mainitsi tässä yhteydessä yhtenä lapsia ja nuoria motivoivana tekijänä sen, että tiedottamisen ja vaikutusmahdollisuuksien tarjoamisen rinnalla tulisi aina olla myös asiapitoista sanomaa. Hän koki asian niin, että se sitouttaa lapset ja nuoret kiinnostumaan tiiviimmin omasta elämästään ja ympäristöstään.

Jokaisen haastateltavan puheista nousi vanhempien rooli lasten ja nuorten osallistajina ja aktiivisina vaikuttajina lastensa elämään.

”Siis lapsihan on aina jollakin tavalla huoltajiensa niin kuin...lapsi toimii aika harvoin tällaisena täysin itsenäisenä olentona toimiessaan kuntalaisena. Siinä on aina se vanhempien rooli mukana. Ja tota, se pitää ottaa huomioon.” (H1)

Tässä kontekstissa haastateltavat pohtivat perheen roolia ja aktivointia elinympäristönsä tuntijoiksi. Keskeisenä tekijänä nähtiin ympäristön ja puistojen osalta se, että suunnittelua toteutettaisiin koko perhettä ajatellen. Eräs haastateltava painottikin sitä, kuinka puistojen kohdalla on syytä muistaa, että perheet kokonaisuuksina tulevat usein puistoihin. Erityisesti pienet lapset eivät tule yksin puistoihin. Avainasemassa on se, että pyritään tekemään koko perheelle kivaa ympäristöä, jotta se tavoittaa ja aktivoi perheitä tutustumaan ja ottamaan haltuun erityisesti heille kohdennettuja ympäristöjä.

7.4 Suunnittelijan käyttäjä- ja lapsilähtöisyys

Lapsia ja nuoria osallistavasta suunnittelusta puhuttaessa, itse suunnittelijoiden rooli ei ole yhdentekevä. Tämä nousi vahvasti omana kokonaisuutenaan jokaisen haastateltavan puheista. Yhteisenä nimittävänä tekijänä oli nähtävissä suunnittelijan käyttäjä- ja lapsilähtöisyys. On ennen kaikkea ai-

kuisten tehtävä ja vastuu löytää perusteita ja keinoja lasten ja nuorten osallisuuden toteutumiseksi, mikäli haluamme lasten ja nuorten aidon osallisuuden toteutuvan myös käytännön tasolla (Tervonen 2009, 8; Kaivola & Rikkinen 2003, 236-237). Tutkimukseni aineistossa suunnittelijan käyttäjä- ja lapsilähtöisyys piti sisällään monenlaisia asioita. Haastateltavat kuvasivat suunnittelijan käyttäjä- ja lapsilähtöisyyttä avoimuutena uusille toimintatavoille. Eräs haastateltava kiteytti tätä avoimuutta seuraavasti:

”Mutta kyllähän meidän pitäis ihmistenkin, jotka tehdään sitä osallisuutta, niin meidän pitäis tosi ennakkoluulottomasti tarttua heti. Meidän pitäisi pystyä lukemaan rivien välit. Se on se juttu. Olemaan tosi avoin kaikille uusille ideoille. Ja se, että on sanottu, että tyhmiä kysymyksiä ei olekaan, niin ei tyhmiä ideoitakaan ole. Niistä voi aina jalostaa jotain aika toimivaa.” (H3)

Haastateltava näki avoimuuden yhtenä edellytyksenä ajoittaisen rajojen rikkomisen, sillä suunnittelija sokeutuu helposti omalle työlleen. Hänen mukaansa uusien mahdollisuuksien esiin tulon kannalta lasten ja nuorten eräänlainen johdattelu voisi toimia. Hän tarkoitti tätä siitä näkökulmasta, että suunnittelija pyrkisi jollakin tapaa antamaan aina vähän enemmän kuin mitä kuntalainen tai kuultava ryhmä ymmärtää pyytää. Näin osapuolet voivat herätä katsomaan asiaa uusien mahdollisuuksien kautta, avaten uusia väyliä toteuttaa ja luoda ympäristöä.

Suunnittelijan käyttäjä- ja lapsilähtöisyyden yhteydessä muutama haastateltavista painotti suunnittelijan läsnäolon ja sitoutumisen merkitystä. Yksi haastateltava perusteli tätä asiaa niin, että jotta lopputulos vastaisi suunniteltua, niin suunnittelijan tulisi olla siinä loppuun asti mukana. Kun suunnittelija on itsekkin motivoitunut yhteistyöhön ja suunnittelun läpiviemiseen yhteistyössä loppuun asti, niin osapuolet ikään kuin ruokkivat vastavuoroisesti toinen toisiaan prosessin etenemiseksi. Toinen haastateltava perusteli suunnittelijan sitoutumisen tärkeyttä sillä, että on aivan eri asia saada välillistä tietoa kuin mennä itse paikalle kuulemaan.

”Sen takia sen suunnittelijan läsnäolo, johdattelu ja se asiantuntemus on hirveän tärkeitä. - Kun ajattelee sitä, kuinka olennaista se on, että sitä ei välitettäisi sitä tietoa. Vaan että se olisi itse kuulemassa, koska se on ihan eri asia kohdata se kuultava ryhmä kuin saada välillistä tietoa. Että sen takia, jos mä saisin päättää, niin kaikkeen koulutukseen liitettäisiin ehkä se asiakkaiden kohtaaminen ja osallistaminen siinä suunnittelussa.” (H3)

Lapsen kehitykselle ovat tärkeitä sellaisten tehtävien suorittamiset, jossa hän voi tuntea olevansa tärkeä ja hyödyllinen sekä tarjoavat mahdollisuudet kokeilla aikuisena elämisen malleja. Opastamisessa hän tarvitsee aikuista, joka voi olla kuka tahansa asian parissa puuhaileva aikuinen. (Haarni 1994, 81; kts. myös Tervonen 2009.) Suurin osa näki tärkeänä taitona juuri suunnittelijan halun vuoropuhelemaan suunnitteluun, oli kyseessä sitten puistot tai jokin muu kohderyhmälle suunnattu ympäristö.

”Että me ollaan sitten tota osallistamista puistojen osalta kuitenkin koettu, että on puistotkin niin tärkeä osa tätä kaupunkiympäristöä ja ne on asukkaita kiinnostavia asioita. Että ollaan sitten haluttu aina ainakin...no sanotaan se vähimmäis osallistamis- muoto on se, että luonnos viedään ikään kuin maastoon ja nettiin nähtäville. Ja siitä otetaan kommentit. Mutta tottakai tällä lailla suunnittelijana kokee mielekkäämpänä sen, että jos päästään ihan aitoon vuoropuheluun. Ja että se ei ole vain niin, että ensin mä teen monta kuukautta ja sitten mä laitan sen nähtäville ja sitten siihen sanotaan kommentit. Ja sitten mä tulkitseen niitä kommentteja. Että tavallaan se, että pääse vuoropuheluun ja noin niin kuin suoraan yhteyteen.” (H2)

Eräs haastateltava koki tällaisen vuorovaikutteisuuden motivoivana, luontevana ja hauskana suunnittelun lähtökohtana, jossa molemmat osapuolet tulevat paremmin ymmärretyksi. Hän koki suunnittelutyössään mielenkiintoisena tilanteet, joissa saa jonkin käyttäjäryhmästä nousseen idean viedyksi läpi toteutuksen tasolle asti. Samassa yhteydessä hän mainitsi puistosuunnittelun löyhät osallisuusvelvoitteet, jonka vuoksi on melko paljon suunnittelijasta kiinni, kuinka osallistavaa toimintatapaa hän työssään suosii.

”Joo siis se tietysti puistojen osalta, toisin kuin esimerkiksi kaavoituksen osalta, niin meillähän niin kuin laki ei sitä osallistamista säädä niin tarkasti kuin kaavoituksessa, jossa on tietyt hyvin määrämittaiset...on osallistumis- ja arviointisuunnitelmaa ja palautteet siitä. Ja on luonnoskisailut ja mielipiteet ja kaikki tämmöiset.” (H2)

Useampi haastateltavista pohtikin vuorovaikutteisuuden osalta paneutumista siihen, miten lapsia ja nuoria voisi ottaa mukaan ja mahdollistaa erilaiset kanavat vaikuttaa. He perustelivat tätä paljolti sillä, ettei lapsi jätä samalla tavalla palautteita toteutuksista nettiin niin kuin aikuiset jättävät.

”Riippuen vähän, että mitä me halutaan, kuinka lapsiehtoista, niin meidän täytyy löytää siihen ne menetelmät toteuttaa sitä.” (H1)

”Mutta siis jos suunnitteluun osallistaminen, niin tietysti siinä on tiedettävä tiettyjä rajoitteita. - Täytyy olla hyviä vaihtoehtoja.” (H4)

Yksi haastateltavista koki niin itsensä kuin muidenkin suunnittelijoiden tehtävänä vahvasti tällaisten vuorovaikutteisten kokemusten antamisen lapsille ja nuorille. Hän näki toteutuksen onnistuneempana silloin, kun siihen on saanut osallistettua kuntalaisia mukaan. Viisasta kunta politiikkaa on kehittää kaikkien lasten palveluja ja saada ne toimimaan yhteistyössä keskenään ja vanhempien kanssa (Kestilä & Mäkelä & Perälä & Salmi 1/2012, 1). Erään tutkimuksen haastateltavan mukaan pitäisi tavoittaa myös perheet kokonaisuuksina. Tätä hän perusteli sillä, että kun lapsi oppii perheensä kanssa pienestä pitäen osallistumaan ja vaikuttamaan, niin sen osaa luontevammin vähän isompanakin.

Kolme neljästä haastateltavasta koki suunnittelijoiden tehtäväksi pohjatietämyksen niin suunniteltavasta alueesta kuin käyttäjäkunnasta ja sen osallistamismahdollisuuksista.

”Täytyis niin kuin jollakin tapaa tuntea se käyttäjäkunta kuitenkin. Ja sitten ehkä se sen alueen identiteetti ja kulttuuri olla tuttu. - Ja jotenkin se semmoinen osallisuuden käsitteen tutuksi tekeminen ja se, että se ei ole mitään ihmeellistä.” (H3)

Tämä tarkoitti vahvasti myös sitä, että suunnittelijan tulisi olla ajan tasalla nykyhetkestä. Yksi haastateltava oli sitä mieltä, että ajanhermolla pysymiseksi suunnittelijoiden pitäisi hyödyntää enemmän työssään erilaisia asiantuntijoita, esimerkiksi harrastajaryhmiä. Toinen haastateltava koki nimenomaan lasten ja nuorten mukana olemisen hedelmällisenä keinona pysyä ajan tasalla asioista.

”Ne on kyllä aina sellaisia mukavia hetkiä. Ja sitten se, että tottakai se on meille puhtaasti sitäkin, että silloin kun lasten kanssa tehdään, niin mehän saadaan siitä sitä tietoa, mikä tällä hetkellä kiinnostaa taikka mitkä on niitä asioita, mitkä toimii ja mitkä ei. Se on niin kuin myöskin sitä palautetta meille kaikesta. Kertoo sitä, mihin suuntaan meidän kannattaa asioita viedä. Se on aina hienoa siinä kyllä.” (H1)

Suunnittelijan käyttäjä- ja lapsilähtöisyys ilmeni selkeästi useiden haastateltavien puheissa suunnitteluna lasten elinpiiristä käsin. Claire Freeman ja Paul Tranter korostavat teoksessaan *Children and their urban environment, changing worlds* (2011) lasten elinpiiristä käsin lähtevää suunnittelua to-

teamalla, että lasten kehitystä ja kasvua tukevien ympäristöjen rakentaminen tuottaa hyvää paitsi itse lapsille myös heidän lähiympäristölleen, kaupungilleen ja yhteiskunnalleen. Heidän mukaansa lapsen mahdollisuus laajentaa ja syventää kokemuksiaan elinpiiristään edellyttää koko asuinalueen sosiaalisen ja fyysisen rakenteen suunnittelua ja kehittämistä lapsen näkökulmasta. (Freeman & Tranter 2011, 16-17.) Lapset ja nuoret ovat osoittautuneet kyvykkäiksi elinpiiriään koskevien kehittämis ehdotusten tekijöiksi. He osaavat määritellä muun muassa minkälaisia ekologisia, fyysisiä, toiminnallisia, psykososiaalisia, organisatorisia sekä yleismaailmallisia tukiverkostoja he elinpiiriinsä haluavat. (kts. mm. Kaivola & Rikkinen 2003; Kestilä & Mäkelä & Perälä & Salmi 1/2012; Lasten ja nuorten Vantaa-hanke 2013-2016; Vantaan kaupunki 2013.)

”Se, että siellä on taloja, on autoja ja junia ja semmoista jännää ja vähän sokkeloista. Sitä yritin nyt sitten vähän toteuttaa, haastamalla tietysti vähän turvanormeja. Kun tietysti sitä itsekkin muistaa, että lapsena semmoiset paikat oli jänniä, missä oli jotenkin semmoinen tiheä tunnelma.” (H2)

”En mä tiedä, mihin sillä yleisesti pyritään, mutta pyrin siihen, että se lopputulos olis ehkä hiukan rikkaampi kuin olis itse keksinyt. Ja sitten nimenomaan se, että saa kemaan sen omakseen tai että on päässyt vaikuttamaan siihen. Sitä kautta sitten se ehkä säilyykin paremmin.” (H4)

Uudenlaiseen suunnittelu- ja kehittämiskulttuuriin kuuluu luonnollisena osana toiminnan ”selkokielisyys”. Vantaan kaupungin osallisuusoppaan mukaan (2013) tämä tarkoittaa esivalmistettuja suunnitteluvälineistöjä, havainnollistettuja kaavamerkintöjä ja -selostuksia sekä monipuolisia tiedontuottamismenetelmiä. Osallisuusoppaassa korostetaan, että lapsia ja nuoria voidaan ottaa mukaan eri tavoin. (Vantaan kaupunki 2013.) Nykyisten ja tulevien yhteiskunnallisten muutosten edessä on myös elinympäristöjen suunnittelussa ja tukemisessa tarpeen juuri tällainen monitahoinen ja lapsiystävällinen kulttuuri (Freeman & Tranter 2011, 17). Eräs haastateltava kuvasi lasten elinpiiristä käsin lähtevää suunnittelua kykynä nähdä asiat eri tavoin. Hän totesi löytyvän niin lapsiystävällisiä kuin vähemmän lapsiystävällisiä suunnittelijoita, mutta velvoitti suunnittelijoita myös itse astumaan vähän oman mukavuusalueen ulkopuolelle. Hänen mielestään olisi hienoa, jos suunnittelijat rohkaistuisivat ja kuulisivat enemmän myös kollegoitaan tässä asiassa. Yksi haastateltava mainitsi lasten elinpiiristä käsin lähtevän suunnittelun sisältävän ennen kaikkea myös kohtaamista, johon suunnittelijoita olisi hyvä jopa velvoittaa.

”Se, että lapselle on myös hirmu tärkeätä, ja myös nuorelle, että ne saa jotain konkreettista aikaan. - Että täytyisi olla jotain ihan sellaisia lyhyellä aikavälillä tapahtuvia juttuja, joihin sitten pystyis heti kommentoimaan. Ja tosi matalankynnyksen juttuja. Se, että pitäis toki käyttää internetin ihmeellistä maailmaa, se on niin kuin ihan fine, mutta siinä rinnalla ei saa unohtaa sitä kohtaamista. Se on niin kuin jo sanoin, että siihen pitäis jo ihan velvoittaa.” (H3)

Merkityksellisenä tekijänä suunnittelijan käyttäjä- ja lapsilähtöisyydessä on nimenomaan suunnittelijan oma asennoituminen.

”Tottakai mielellään aina kun on vaan mahdollista niin tottakai käytetään. Ja yleisesti ottaen, on se käyttäjä kuka tahansa, niin kyllähän ne käyttäjän tarpeet on pakko ottaa huomioon. Niitähän varten se valaistuskin suunnitellaan. Se on tavallaan se ensimmäinen osallistaminen.” (H4)

Tällaista käyttäjä- ja lapsilähtöistä lähestymistapaa suunnitteluun rakennetaan pitkälti myös sitä kautta, kuinka asiat esitetään kohderyhmälle. Tämä nousi erityisen vahvasti esiin kahden haastattelun puheissa. He näkivät merkityksellisenä suunnittelun jatkotyöstön ja onnistumisen kannalta sen, kuinka ymmärrettävästi ja käyttäjäkunnalle kohdennetusti asiat tuodaan esiin.

”Eri ikäisille on erilaisia juttuja. Tietysti se, että erityyppisille ryhmille tai eri ikäisille ryhmille tai on se sitten erityislapsille tai muille lapsille, niin se lähestymistapa ja esittelytapa täytyy olla ihan erilainen. Semmoinen, että sä saat ne innostumaan. Ja, että sä saat ne ymmärtämään sen asian oikein. Se riippuu taas siitä, miten se asia esitetään. Että taas se sama asia, miten se tuodaan niille, niin sitä kautta se vaikuttaa siihen, että miten se palautuu, minkälaiset lopputulokset sieltä niin kuin saa ulos. Eri tyypeille pitää esittää asiat eri lailla, lähestyä erilailla. Esittelytekniikkaa.” (H4)

7.5 Merkitys aikuisen työhön

Eri alojen asiantuntijat ja päättäjät pitävät yleisesti ottaen ja lähtökohtaisesti kuntalaisten osallistumista tärkeänä. Moni viranhaltija on valmis käyttämään resursseja ja aikaa kuntalaisten ja eri käyttäjäryhmien suunnitteluun osallistumiseen. Elinympäristön moniääninen muokkaus tarjoaa hyvän perustan lasten ja aikuisten molemminpuoliselle oppimiselle. (Tiitto 2013, 2; 68; Horelli & Vepsä 1995, 100; kts. myös Rasmussen 2004; Cele 2006.) Lapsia ja nuoria osallistavasta suunnittelusta

keskusteltaessa, esiintyi haastateltavien puheissa sen merkitys heidän omaan työhönsä. Jokainen haastateltava koki lasten ja nuorten kanssa yhdessä suunnittelemisen tuovan uusia ideoita ja kivoja hetkiä heidän omaan työhönsä. He kokivat yhdessä toimimisen luontevana ja osapuolten keskinäistä ymmärrystä merkittävästi lisäävänä asiana.

”Uusia näkökulmia, uusia ideoita. Ne näkee asiat ehkä eri lailla. Itse oon taas urautunut sillä lailla helposti. - On tavallaan jumiutunut tietynlaisiin asioihin. Se, että tulee uusia näkökulmia. Lapset ja ihmiset näkee asioita hyvin erilailla. Niin se, että löytää aina niitä uusia tapoja ja juttuja, niin se olis sellai niin kuin tärkeää. Siksi se ois kiva saada niitä osallistumaan.” (H4)

”Ne on kyllä aina sellaisia mukavia hetkiä. Ne on ne pienetkin kohtaamiset aina silleen jotenkin.” (H1)

Muutama haastateltavista painotti lasten ja nuorten kanssa suunnittelun antia omalle työlleen saadun tiedon ja palautteen sekä uusien käytäntöjen näkökulmasta. Jotta voidaan kehittyä, täytyy tietää, mihin suuntaan asioita kannattaa viedä.

”Toinen näkökulma on tietysti sitten se, että jos sulla on ollut onnistunut prosessi, niin siitä voi tulla hyviä käytäntöjä sitten jatkoon meillä. Että tulee tavallaan muitakin vastaavanlaisia tyyppejä, niin se myöskin kehittää meitä kaupungilla, meidän prosessien kehittämisessä.” (H2)

Puhtaimmillaan moni koki lasten ja nuorten osallistamisen yhdenlaisena syynä ja motivaattorina työlleen. Yhteistyö lisäsi paitsi oman työn miellekkyyttä, synnytti halua aktivoida lapsia ja nuoria viettämään aikaa elinympäristössään.

”Ne on ne pienetkin kohtaamiset aina silleen jotenkin. Se on enemmänkin sitä, että aina näkee tämän työn mielekkyyden, kun tapaa lapsia, innostuneita lapsia ja lapsia, joilla on ihania mielipiteitä. Siis sehän on niin kuin sitä arkipäivän suolaa.” (H1)

”Sinänsä se on kanssa kiva juttu, kun se on taas sellainen yhdenlainen tehtävä, että miten saada nuoret liikkumaan pois niiden tietokoneiden ja somen maailmasta.” (H2)

7.6 Yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen kasvaminen

Yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen kasvaminen oli selkeästi yksi tärkeä osatekijä lapsia ja nuoria osallistavassa suunnittelussa. Tässä tutkimuksessani tarkoitan vaikuttamisella nimenomaan kykyä ja mahdollisuutta toimia ja olla aktiivinen omassa elinympäristössään ja yhteiskunnassaan. Sosiaalipedagogisessa ajattelun ja teorian mukaan yhteiskuntaan kiinnittyminen, osallisuus ja osallistuminen edellyttävät riittävän yhteiskunnallisen identiteetin ja subjektiuden kehittymistä. Tämä tarkoittaa yksilön mahdollisuutta luoda henkilökohtainen suhde siihen yhteiskuntaan, jonka jäsen hän on, ja niihin instituutioihin, jotka ovat hänen yhteiskunnallisen osallisuutensa ja osallistumisensa, integroitumisensa ja elämänhallintansa kannalta merkityksellisiä. (Hämäläinen 2006, 79.) Vaikuttaminen on tunnetta siitä, että voi vaikuttaa omaan elämäänsä ja itselle merkityksellisiksi kokemiinsa asioihin, olla yksi ympäristönsä toimija. Haastateltavat kuvailivat sitä yhtenä osa-alueena lapsen kehityksessä. He kokivat niin, että vaikuttamiseen kasvaminen tukee lapsen ja nuoren myöhempääkin kehitystä niin, että hänellä on halua vaikuttaa myöhemminkin. Vaikuttamiseen kasvaminen tukee siis jatkossa lapsen osallistumisasennetta.

”Opetellaan tämmöistä omaan yhteisöön vaikuttamista, koska muuten meillä ei kasva sellaista sukupolvea, joka osaisi myöhemmin sitten vaikuttaa. Että se tavallaan jätetään aina muiden harteille se vaikuttaminen. Siihen pitää kasvaa niin kuin sillä lailla pienestä asti. Se, että sun pitää keskustella asioista, jos sä haluat jotain tapahtuvan, niin sun täytyy niin kuin olla itse osallisena siinä. Sä et voi sulkee sitä aina niin kuin muiden...että minulle pitää hoitua tietyt asiat, mutta minä vain odotan, että ne tulee.”
(H1)

Tärkeänä huomiona eräs haastateltavista mainitsi toiveen siitä, että suunnittelijat ja muutkin lasten kanssa toimivat aikuiset näkisivät laajemmin osallistavan suunnittelun merkityksen lapsen kehitymiselle ja kasvamiselle yhteiskunnan aktiiviseksi toimijaksi. Hän sanoitti tätä kehitystä niin, että lapsen pitäisi saada kasvaa osallistavassa ilmapiirissä. Yleisellä tasolla tätä näkökulmaa sivuavat myös Claire Freeman ja Paul Tranter painottaessaan, että lasten monitahoisessa ja jatkuvassa murrostilassa olevassa maailmassa, lasten elinympäristön tulisi edistää heidän sosiaalista kiinnittymistään ympäristöön ja yhteiskuntaan. Heidän mukaansa tällaisten lapsilähtöisten ympäristöjen rakentaminen voi osaltaan auttaa vastaamaan tulevaisuuden yhteiskunnallisiin haasteisiin. (Freeman & Tranter 2011, 6-17.) Tätä voinee tulkita laajemmin paitsi lasten ja nuorten aktiivisen yhteiskunnallisen toimijuuden vahvistamisena myös heidän hyvinvointiinsa, syrjäytymisen ja huono-osaisuuden ehkäisyyn tähtäävänä ajattelu- ja toimintaorientaationa. Tällaiselle ajattelulle ja toiminnalle antaa

vahvan tukensa myös sosiaalipedagogiset teoriat. Sosiaalipedagogisessa toiminnassa keskeistä on saada ihminen tekemään sosiaalipedagogisten tavoitteiden ja lähtökohtien kannalta relevantteja valintoja, jotka edesauttavat kiinnittymistä yhteiskuntaan – ei manipuloimalla vaan osallistamalla ja vahvistamalla ihmisten subjektiutta. (Hämäläinen 2006, 71.) Yhteiskuntaan kiinnittyminen, osallisuus ja osallistuminen edellyttävät riittävän yhteiskunnallisen identiteetin ja subjektiuden kehittymistä, sitä että yksilö luo henkilökohtaisen suhteen siihen yhteiskuntaan, jonka jäsen hän on ja niihin instituutioihin, jotka ovat hänen yhteiskunnallisen osallisuutensa ja osallistumisensa, integroitumisensa ja elämänhallintansa kannalta merkityksellisiä. (Hämäläinen 2006, 79.)

Moni haastateltava uskoi, että onnistuneiden suunnitteluprosessien kautta lapsi ja nuori voi kokea vaikuttamisen merkityksellisenä myöhemminkin. Yksi haastateltava puhui siitä, kuinka jotain tiettyä aluetta, ympäristöä tai asiaa lähestyvä suunnitteluprosessi kiinnostaa erityisesti lapsia ja nuoria. Kokiessaan, että he ovat saaneet vaikuttaa heitä koskettaviin asioihin, voivat he sitä kautta löytää uusia vaikuttamisenkanavia muihinkin asioihin. Yleisesti haastateltavien puheissa esiintyi tärkeinä vaikuttimina myöhemmälle aktiivisuudelle kokemukset aikaisemmista vaikuttamismahdollisuuksista.

”Toki me uskotaan siihen, että - tai näin toivoisin ainakin - että jos lapsi saa tällaisia onnistuneita osallistumiskokemuksia...on jäänyt niin kuin näillekin tyypeille mieleen, että joo sehän oli kiva prosessi ja noin. Niin varmaan se tukee sitten heidän osallistumisasennetta sitten jatkossakin.” (H2)

Tässä vaikuttamiseen kasvamisessa kulki mukana myös edellä ilmi tullut ajatus perheiden tavoittamisena kokonaisuuksina. Lapselta ei myöskään saisi tässä yhteydessä viedä vastuun ottamisen mahdollisuutta, niissä puitteissa kuin hän siihen kykenee. Antamalla lapselle aktiivinen rooli ja vastuuta aluksi pienissä asioissa, voidaan lasta kannustaa vähitellen toimimaan myös laaja-alaisemmin fyysisessä ja sosiaalisessa ympäristössään. (Haarni 1994, 80; Raittila 2009, 44.) Useimmat haastateltavista sanoittivat tätä asiaa niin, että kun lapsi oppii osallistumaan ja vaikuttamaan perheensä kanssa pienestä pitäen, niin hän kasvaa siihen isompanakin, kokien sen luonnollisena osana elämää. Miksi lapsi tai nuori ei haluaisi vaikuttaa? Jokainen meistä haluaa vaikuttaa. Lapsen ja nuoren maailmasta se lähtee ihan jo sieltä kotoa: Mitkä ovat kotiintuloajat? Mitä tällä viikolla syödään? Ydinajatuksena haastateltavilla oli tässä se, että kehittyisi sellaisia sukupolvia, joille yhteiskunnan eri toimintoihin osallistuminen ja vaikuttaminen olisivat myötäsyyntä.

”Mutta se on kaikki sellaista harjoittelua myöhempäänkin elämään. Ja tässä pienessä mittakaavassa kun sitä tekee, niin sitten myöhemmin se on sellaista...kun on jo harjaantunut siihen asiaan. Että se on yksi osa-alue lapsenkin kehityksessä. Sitten se mahdollistaa sen, että tulevat päättävät sukupolvet ovat valmistuneita siihen, ovat kiinnostuneita yhteisistä asioista. Koska koko ajan huomaa sen, että kuinka vähän ollaan kiinnostuneita siitä yhteisten asioiden hoitamisesta, koska se on myöskin työlästä. Niin se, että kehittyis semmoisia sukupolvia, joille se olisi myötäsyttyistä, lapsuudessa syntynyttä se käsittelytapa. Osata argumentoida ja miettiä asioita muidenkin kannalta kuin omasta näkökulmasta.” (H1)

Haastateltavat mielsivät lapsella ja nuorella olevan luontaista halua vaikuttaa asioihin. Olennaista onkin se, kuinka aikuiset mahdollistavat, tiedottavat ja esittävät asioista heille. Vahvistavatko he tätä lapsen yhteiskunnallisen subjektiuden ja itsetunnon kehittymistä? Täysivaltainen osallistuminen edellyttää monenlaisia sosiaalisia taitoja ja ympäristöön liittyviä tietoja, jotka eivät synny tyhjästä (Kytä 1999). Aikaisemmin esille tuotua Rogert Hartin (1992) tikapuumallia (Kuvio 1, luku 2) myötäillen, taidot, ymmärrys ja sitoutuminen kehittyvät vähitellen ja vain osallistumisen myötä. Siksi lapsille ja nuorille olisi hyvä tarjota esimerkiksi hyvin suunniteltuja ja lasten ikäkauteen soveltuvia ympäristökasvatus- ja osallisuusprojekteja. Haastateltavat kertoivat siitä, kuinka lapset ja nuoret oppimisen kautta voivat kasvaa aktiivisuuteen ja olemaan aktiivisia kansalaisia aikuisinakin.

”Mutta se tiedottaminenhan olisi se kaikkein olennaisin asia, että se saavuttaisi juuri ne ihmiset, joita se asia kiinnostaa.” (H3)

Käsitteenä osallisuus liittyy kiinteästi demokratiaan. Valtioneuvoston selonteossa Eduskunnalle kansalaisten suoran osallistumisen kehittymiseen liittyen (2002) käsitellään osallisuuden käsitteen soveltamista. Valtioneuvoston selonteon (2002) mukaan nykyaikaisten valtioyhteisöjen kansalaisilleen tarjoama pääasiallinen vaikuttamismenetelmä on edustuksellisen demokratia. Samassa yhteydessä valtioneuvoston selonteossa (2002) ilmaistaan edustuksellisen demokratian ohella ja sen täydentämiseksi suoran osallisuuden muotojen soveltaminen ja kehittäminen. (Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle kansalaisten suoran osallistumisen kehittymisestä 2002, 4.) Kuinka tuota kansalaisten suoraa osallistumista sovelletaan ja kehitetään käytännössä? Tutkimukseni haastateltavat olivat yleisesti sitä mieltä, että lapsille ja nuorille tarvitsee siis ensin kehittyä ymmärrys yhteiskunnallisesta toiminnasta ja yhteisten asioiden päättämisestä, jotta he voivat ja osaavat jatkossakin osallistua ja vaikuttaa omaan elämään, ympäristöön ja yhteiskuntaan. Kaksi neljästä haastateltavasta

nosti esille yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen kasvamisesta keskusteltaessa juuri tämän tavan oppimisen tärkeyden, että miten asioita on mahdollista tehdä ja miten niihin on mahdollista päästä osalliseksi. He avasivat tätä siten, että jos lapselle tai nuorelle ei koskaan anneta mahdollisuuden paikkoja ja ei kerrota sitä mahdollisuutta, että yhdessä toimimalla ja pohtimalla asioita voi viedä eteenpäin ja vaikuttaa joskus johonkin, niin riskinä on vieraantua tästä vaikuttamisen ja osallistumisen tavasta. Molemmat haastateltavat kokivat tällaisten mahdollisuuksien antamisen ja luomisen lapselle hyvänä harjoituksena sille, kuinka vaikuttamiseen tähtäävä toimintaprosessi toimii. He mainitsivat, että on jokaisesta itsestään kiinni, käyttäkö sitten tarjottua mahdollisuutta, osallistuuko ja onko kiinnostunut. Olennaista heidän mukaansa on kuitenkin juuri se, että opetellaan keskustelemaan ja viemään asioita eteenpäin. Vaikuttamaan, kun on vaikuttamisen mahdollisuus. Tämä nähtiin myös paitsi oikeutena, myös velvollisuutena.

”Ja jos et sä tavallaan niin kuin tiedä, että tällaiset prosessit on olemassa, niin silloinhan sä voit vaan myöhemmin todeta, että olispa ollut kiva, jos siellä olis ollut sitä ja tätä. - Se on ehkä niin kuin senkin takia tärkeitä, että opetellaan kansalaisyhteiskunnan pelisääntöjä. - Se ei ole oikeus, se on velvollisuus. Että pitää oppia toimimaan tällaisessa yhteiskunnassa ja toimia myöhemmin sitten...jotta voi toimia vaikuttajana, niin tavallaan niin kuin se edellyttää miettimään niitä asioita, miksi mä haluan tiettyjä asioita?” (H1)

Kuinka sitten lapsi ja nuori voi vaikuttaa? Mitkä ovat ne ensisijaiset välineet ja keinot? Kuten edellä on käynyt ilmi, niin suurin osa haastateltavista mainitsi osallisuuteen tähdättäessä keskustelun kautta vaikuttamisen tärkeänä asiana sisäistää.

”Keskustelemalla asioista sä voit vaikuttaa niihin. Se, että sun pitää keskustella asioista, jos sä haluat jotain tapahtuvan, niin sun täytyy niin kuin olla itse osallisena siinä. Sä et voi sulkea sitä aina niin kuin muiden...että minulle pitää hoitua tietyt asiat, mutta minä vain odotan, että ne tulee. - Niin juuri siksi, että lapsi oppii keskusteleen ja vaihtaan mielipiteitä. Perusteleen omaa näkökulmaansa, jos hän haluaa jotakin taikka että kun keskustellaan ja hänellä on joku mielipide, että hän osaa ilmaista sen mielipiteen. Hän osaa perustella ja argumentoida sen sitten myöhemmin kouluiässä. Mutta se on kaikki sellaista harjoittelua myöhempäänkin elämään. Ja tässä pienessä mittakaavassa kun sitä tekee, niin sitten myöhemmin se on sellaista...kun on jo harjaantunut siihen asiaan.” (H1)

Haastatteluista nousi yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen kasvamisen rinnalla vahvasti myös yhteiskunnallisen subjektiuden kehittyminen yksilötasolla, omana osa-alueenaan. Tästä syystä lähestyn lapsia ja nuoria osallistavaa suunnittelua myös yhteiskunnallisen subjektiuden kehittymisen näkökulmasta. Noin puolet haastateltavista nostivat tämän näkökulman esiin puheissaan. He näkivät sen koostuvan ennen kaikkea yhteisöllisyyden tunteesta ja oman yhteiskunnallisen toimijaidentiteetin vahvistumisesta.

”Ihmisen sitouttamiseen. Mukaan kuulumiseen. Sellaiseen yhteisöllisyyden tunteeseen. Ne on niitä sellaisia tuntemuksia aktiivisuudesta siihen omaan elämään, kiinnostumisesta omaan elämään. Se on mun mielestä se juttu. Osallistuminen onnistuneimmillaan on sitä, että tuntee kuuluvansa johonkin.” (H3)

Yksi haastateltavista puhui tässä yhteydessä syrjäytymisen ehkäisystä. Hän mainitsi, ettei pidä tuosta trendisanasta, mutta totesi osallistumisen ja osallistamisen olevan onnistuneimmillaan juuri sitä. Tällainen toiminta on sosiaalipedagogista, yksilön yhteiskunnallisen subjektiuden vahvistamiseen tähtäävää. Suunnittelussa ja toiminnan tasolla tulisikin pyrkiä ihmisten yhteiskunnallisen osallistumisen ja osallisuuden, sosiaalisen identiteetin ja elämänhallinnan lisäämiseen sekä yksilön täysipainoisen itsensä toteuttamisen edistämiseen aktiivisena yhteiskunnan jäsenenä. (Hämäläinen 2006, 73.) Tähän on tähdätty myös esimerkiksi erilaisten osallisuushankkeiden kautta, kuten Nuorten osallisuushankkeessa (2000), jonka yhtenä keskeisenä tavoitteena oli yhteiskunnallisen aktiivisuuden lisääntyminen (Nuorten osallisuushanke 2000, 31). Tällaiset hankkeet jäävät kuitenkin valitettavan usein melko välillisen tason osallisuustoimiksi, jotka palvelevat osana laajempia kehitysprosesseja. Niissä kun on usein samanaikaisesti kyse yhteiskunnallisen ja kunnallisen hyvinvointipoliitiikan tekemisestä. Lisäksi erilaisten hankkeiden riskinä voi olla ”kapeutuminen” niin, että jokin intressiryhmä onnistuu rajaamaan hankkeen toiminnan vain omien tavoitteidensa tueksi. (Nuorten osallisuushanke 2000, 27.) Tämän tutkimukseni haastateltavien puheet heijastelivat toiveita monipuolisista paikallisen tason osallistamisen väylistä, jotta suunniteltava asiaa onnistuttaisiin tavoittamaan mahdollisimman hyvin lasten ja nuorten paikalta käsin.

Toinen haastateltava puolestaan otti esiin lasten ja nuorten mukaanottamisen ja osallistamisen vaihtoehtona liialliselle ajan vietolle median maailmassa. Hän on kokenut pidemmän aikaa jo omassa työssään yhdeksi tavoitteeksi sen, että saisi perheitä pois pleikkareiden, televisioiden ja tablettien äärestä ulos lähiympäristöönsä. Haastateltavat puhuivat yleisesti siitä, kuinka jo pelkästään lapsen itsetunnolle on tärkeää tunne kuulluksi tulemisesta. Kokemus siitä, että on olennainen osa tätä maa-

ilmaa, johdattelee lasta ja nuorta osaltaan aktiivisuuteen omassa elämässään ja elinpiirissään. Tämä näkökulma saa vahvistusta useista eri tutkimuksista ja julkaisuista (kts. esim. Kallio 2006; Freeman & Tranter 2011; Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012-2015). Kirsi Pauliina Kallion julkaisussa (2006) puhutaan siitä, kuinka ihmiset ovat sitä motivoituneempia toimiaan yhteistyössä tavoitteiden saavuttamiseksi, mitä enemmän he voivat itse vaikuttaa päätöksiin, joita heitä tai heidän lapsiaan koskien tehdään (Kallio 2006, 17-18). Kaksi tutkimukseni haastateltavista mainitsi lapsen subjektiivisuuden kehittymisen osalta sen huomion, että kaikki mitä ihminen on aikuisena, rakentuu lapsuudesta lähtien, siitä lähtien kun synnymme. Niinpä se ei ole lainkaan yhdentekevää, kuinka paljon mahdollistamme ja vahvistamme osaltamme lasten ja nuorten yhteiskunnallisen identiteetin rakentumista suunnitellessamme heidänkin elämäänsä monella tapaa koskettavaa elinpiiriä ja ympäristöä.

”Se, että miten se lapsuus ja nuoruus menee, niin vaikuttaa sitten siihen, miten tulevaisuudessa. Jos ne jää paikkakunnalle, niin mikä niiden asema siellä sitten tulevaisuudessa on. Minkälaiset eväät annetaan pienenä, niin niillä mennään isona.” (H4)

7.7 Uudenlaiset ideat

Jokainen haastateltava koki lapsia ja nuoria osallistavan suunnittelun tuovan vahvasti mukanaan uudenlaisia ideoita suunnittelun kentälle ja käytäntöihin. Heidän mukaansa rikastuttavat ideat synnyttivät rikkaampia lopputuloksia. Uudenlaiset ideat nähtiin yhdenlaisena osallistamisen itseisarvona.

”Sillä pyritään siihen, että hyviä ideoita saattaa tulla muualtakin, kuin suunnittelun keskiöstä. Ja sitten ne hyvät ideat, jotta ne ei jäisi tulematta julki, niin sehän on sen lopputuloksen...tarkoitus on se, että se lopputulos on parempi kuin mitä se olisi ollut ilman sitä osallistamista.” (H1)

”Parasta siinä on varmaan se, että näkee sen niiden aidon ilon ja poltteen siihen tekemiseen. Ja sen, että lapsilla on oikeasti niitä mielipiteitä. Sitä vaan toivoisi, että kaikki muutkin sen näkisi.” (H3)

Ympäristöministeriön oppaassa ilmaistaan osallistuva, moniääninen suunnittelu nimenomaan erilaisten intressiryhmien ja osapuolten ottamisena tasavertaisina kumppaneina suunnitteluprosessiin mukaan. Tämän pitäisi tapahtua sekä kuntasuunnittelussa että siihen läheisesti kytkeytyvässä maan-

käytön suunnittelussa. (Allas & Horelli & Kalliokoski & Vepsä 5/1993.) Useampi haastateltava painotti ajattelevansa, ettei lapsia osallistava suunnittelu ole mikään keinotekoinen menettely tai informointitapa, joka vain tehdään, jotta saataisiin tietoa. Sen sijaan sen nähtiin olevan ennen kaikkea mahdollisuus parantaa lopputulosta käyttäjille mieleisemmäksi. Ympäristöministeriön oppaan mukaan tällaisessa vuoropuhelussa voi syntyä uusia sisällöllisiä painotuksia ja ratkaisutapoja. Sen kautta voidaan hallita suunnittelun yhteydessä ilmeneviä konflikteja. Lisäksi tällainen yhteissuunnittelu on parhaimmillaan pienin askelin etenevää, joustavaa ja eri osapuolten neuvotteluun perustuvaa ongelmanratkaisutyypistä suunnittelua. (Allas & Horelli & Kalliokoski & Vepsä 5/1993.) Haastateltavat halusivat yhteistyössä tehtyjen suunnitteluprosessien kautta tavoitella mahdollisimman kivaa ja hyvää lopputulosta. Yhteistyössä toteutettu suunnittelu oli siten ponnahduslauta innostavalle yhdessä tekemiselle ja asioiden uudenväliselle näkemiselle, kehittymiselle.

”Mun mielestä tärkeää ja tavoiteltavaa on saada ihmiset innostumaan. - Voi olla, että se antaa suuntaa joillekin asioille ja voi tulla hyviäkin mielipiteitä, mistä voi ottaa onkeensa.” (H4)

Uusien ideoiden ja yhteistyön viritessä saadaan arvokasta tietoa myös nykyhetkestä ja pysytään ajantasalla. Mitkä asiat tällä hetkellä kiinnostavat? Mitkä ovat niitä asioita, mitkä toimivat ja mitkä eivät toimi? Mihin suuntaan asioita kannattaa viedä? Haastateltavat kokivat, että asukkaan, lapsen ja nuoren asiantuntijuus on hyvä ottaa vakavasti. Erästä haastateltavaa lainaten: Lapsi tai nuori on yksi asiantuntija muiden joukossa, ei yhtään sen vähäisempi. Muutama haastateltava pohti tässä yhteydessä osallistavaa puistosuunnittelua lapsen fyysis-psykkisen kehittymisen tukemisena. Osallistamisen kautta tulleiden uusien ideoiden myötä pystytään osaltaan tukemaan ja kehittämään lasten mielikuvitusta, motoriikkaa, leikkiä ja liikuntaa.

”Niin sanotaan niin, että ei lapselle tarvitse kaikkea antaa myöskään tarjottimella. Onhan se ihan hyvä, että ne itsekin keksii niitä leikkejä. Mutta kyllä se, että on erilaisia juttuja ja kivoja paikkoja minne mennä. On se sitten motoriikkaa tai jotain muuta, niin leikin varjolla oppiminen on varmaan sitä hauskinda tapaa oppia.” (H4)

7.8 Ympäristön arvostus

Keskusteltaessa haastateltavien kanssa lapsia ja nuoria osallistavasta suunnittelusta, nousi yhtenä yksityiskohtana esiin ympäristön arvostus. Lapsille suunnitellut ympäristöt ja paikat muuttuvat lasten paikoiksi todellisuudessa vasta sitten, kun lapset itse saavat toimia niissä sekä suunnitella ja teh-

dä merkitykselliseksi niitä omasta näkökulmastaan käsin (Rasmussen 2004, 165-166). Ympäristöministeriön oppaassa suunnitteluun osallistuminen nähdään lapselle tilaisuutena harjoitella merkityksellisiä aikuisen rooleja, ristiriitojen sovittelua, maailman järjestämistä fyysisen paikan tekemisen avulla, tilallisten suhteiden käsittelyä sekä ryhmän kulttuuriin vaikuttamista. Samalla lapsille annetaan mahdollisuus oppia välittämään paikkakunnastaan myös tulevaisuudessa. Näin hänelle kehittyy vähitellen yhdessä toimimisen perusta ja vastuunottamisen taito. (Allas & Horelli & Kalliokoski & Vepsä 5/1993; Tervonen 2009, 9.) Jossakin yhteydessä jokaisen haastateltavan puheissa ilmeni se ajatus, että lapset ja nuoret oppisivat kunnioittamaan ja vaalimaan omaa elinympäristöään. Osallistavan puistosuunnittelun nähtiin olevan siihen yksi hyvä rakennuspalikka. Kun lapsi ja nuori saa omakohtaisesti olla mukana vaikuttamassa omaan elinympäristöönsä, hän ehkä kykenee arvostamaan sitä eri tavalla, pitämään siitä huolta.

”Lapsen pitää saada vielä olla nuori ja leikkiä ja oppia. Niin ehkä se on se, että se ympäristö missä se saa olla, niin se ois semmoinen, missä olis kiva oppia ja leikkiä. - Mutta niin paljon kuin mahdollista, niin olishan sen hirveen hyvä, koska nimenomaan sillä saadaan ihmisiä tuntemaan niitä julkisia tiloja omakseen. Silloin kun ne tuntuu omalta, niin ehkä niitä ei välttämättä tuhotakkaan niin paljoa. Se, että kokee omakseen, pääsee mukaan vaikuttamaan oman elinympäristön kehitykseen, niin se on mun mielestä se juttu.” (H4)

Yksi haastateltava sanoi ympäristön suunnittelusta puhuessaan, että hänestä on ollut kiva huomata, kuinka lasten elinympäristöjen virikkeellisyyteen ja erilaisten tilojen ja puistojen luomiseen on herätty panostamaan. Omassa suunnittelutyössäänkin hän näki miellekkäänä tarjota erilaisia virikkeitä ja vaihtoehtoja suunniteltuihin ympäristöihin.

”Kyllähän sitä se lähtökohta oli sen turvallisuuden jälkeen, että tehdään niille jotain kivaa, erilaista. Jotain, missä on jotain löydettävää, että kaikkea ei löydä kerralla. Ja eri suunnasta kun kattoo, niin se näyttää erilaiselta, päivällä se näyttää erilaisesta kuin yöllä.” (H4)

7.9 Osallisuuden rajoitteet ja haasteet

Keskusteltaessa haastateltavien kanssa lapsia ja nuoria osallistavasta suunnittelusta, esiin nousi monenlaisia rajoitteita ja haasteita. Useimpien haastateltavien puheissa yhtenä haasteena ja rajoitteena osallistavassa toiminnassa esiintyi käyttäjälle ymmärrettävän kielen käyttö. Osallistavaa ympäristö-

suunnittelua koskevan tutkimuskirjallisuuden mukaan, erilaisten ajattelu- ja toimintatapojen välinen onnistunut vuoropuhelu ympäristön muokkauksessa on riippuvainen eri osapuolten ”kielitaidoista”. Uudenlaiseen suunnittelu- ja kehittämiskulttuurin luonteva osa on toiminnan ”selkokielisyys”. Vantaan kaupungin osallisuusoppaan mukaan (2013) tämä tarkoittaa esivalmistettuja suunnitteluvälineistöjä, havainnollistettuja kaavamerkintöjä sekä monipuolisia menetelmiä tiedontuottamisessa. (Vantaan kaupunki 2013.) Monet haastateltavista kokivatkin, että on kyseessä sitten lapset, aikuiset tai muut kaupunkilaiset, niin oman problematiikkansa aiheuttaa se, kuinka välittää heille erilaisia asemapiirroksia ja suunnitelmia, joita asiantuntijat osaavat lukea. Jotta nämä suunnitelmat ja ideat avautuisivat käyttäjillekin ymmärrettävässä muodossa, on tiedon välittämistavalla ja asioiden esittelytaidoilla merkittävä rooli.

”Ja sitten se, että esittelee asiat oikealla lailla. Kun puhutaan visuaalisista jutuista, niin jos iskee jonkun rakennepiirrustuksen käteen jollekin tavan kaupunkilaiselle, että nyt ideoita pöytään, kun tästä pitäis tulla tosi hienon näköinen juttu. Niin ei se välttämättä aukea sille ihmiselle, että mitä ollaan tekemässä. Siksi se, että mitenkö esitellään se projekti tai asia, mitä ruvetaan ideoimaan, niin se on aika merkittävässä asemassa. Niin että osapuolet ymmärtää sen, että mitä haetaan tai minne suuntaan ollaan menossa tai mitä ylipäätään ollaan tekemässä.” (H4)

Onnistunut vuoropuhelu ympäristön suunnittelussa ja muokkauksessa on riippuvainen eri osapuolten ”kielitaidoista” (kts. Raittila 2009; Brun 1994; Horelli 1992). Toisena kielen tulkintakysymykseen liittyvänä haasteena eräs haastateltava mainitsi tulkitsemisen lasten kielestä aikuisten kielelle. Tällä hän tarkoitti sitä, että lapsia osallistettaessa on oma pohdintansa siinä, että miten lasten ideat ja suunnitelmat ovat käännettävissä suunnittelijan kielelle. Jotta lasten ideat olisivat hyödynnettävissä käytännössäkin osana suunnitteluprosessia, on osaltaan myös suunnittelijan vastuulla se, miten hän niitä käyttää ja kuinka hän niitä tulkitsee. Tästä näkökulmasta se tuo omanlaistaan haastetta siis itse suunnittelijankin työhön.

Eräs haastateltava kertoi siitä, kuinka lapsia ja nuoria osallistava suunnittelu voidaan kokea hankalana myös sen työläyden vuoksi.

”Mutta kun työskennellään lasten kanssa, niin siihen täytyy olla tavallaan erilaiset ohjausmenetelmät ja ne on kuitenkin niin kuin...ne on aika työläitä, koska lasta ei voi pakottaa. Tai siis lapselle kaiken täytyy tapahtua hänen ehdoillaan. Niin se on aivan

oma prosessinsa, omanlaisensa prosessi. Riippuen vähän, että mitä me halutaan, kuinka lapsiehtoista, niin meidän täytyy löytää siihen ne menetelmät toteuttaa sitä.” (H1)

Valtioneuvoston selonteossa Eduskunnalle kansalaisten suoran osallistumisen kehittymiseen liittyen (2002) kansalaisten suhtautumisesta osallistaviin prosesseihin nostetaan esiin asennoituminen yhteisiin asioihin. Tähän liittyen selonteossa (2002) todetaan yhteiskunnallisen päätöksenteon muuttuneen monimutkaisemmaksi, jolloin osallistumisenkin nähdään helposti asettavan korkeita ammatillisia vaatimuksia ja kokonaisvaltaista omistautumista asialle. Kansalaisten osallistumisessa pyrkimys on kuitenkin edistää suoran osallistumisen ja osallisuuden muotoja, mahdollistaen osallistuminen myös passiivisemmille, ”osallistuja-aktiiveihin kuulumattomille” kansalaisille. (Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle kansalaisten suoran osallistumisen kehittämisestä 2002, 4; 12-13.) Tutkimukseni haastatteluaineiston perusteella tämä pätee yhtäläillä puhuttaessa lasten ja nuorten osallistumisaktiivisuudesta sekä lasten ja aikuisten suhtautumisesta siihen. Haastatteluissa kävi ilmi, että osallistamisen haasteena voidaan nähdä nimenomaan yleinen asenne vaikuttamismahdollisuuksiin, niin osallistettavien kuin osallistavien henkilöiden näkökulmasta. Yksi haastateltava avasi tätä aikuisten osalta niin, että on valitettavan paljon lasten ja nuorten kanssa toimivia aikuisia, jotka ovat sitä mieltä, ettei läheskään kaikkia lapsia kiinnosta osallistua. Ovat vain tietyt aikuiset ja tietyt lapset, jotka ovat kiinnostuneita ja aktiivisia. Kuitenkin haastateltava painotti sitä näkökantaa, että jokaisella meillä on mielipide. Olennaista on se, kuinka ymmärrettävästi ja käyttäjälähtöisesti esitämme asiamme, annammeko tilaa ja mahdollisuuden vaikuttaa. Käyttäjien ja osallistettavien osalta puolestaan puhuttiin yleisestä oletuksesta, ettei vaikuttamaan pyrkiessään heidän mielipiteitä otettaisi huomioon. Useimmat haastateltavista mielsivät tämän kuitenkin harmillisena ja turhana vastakkainasetteluna.

”Koska tiedän, että aika paljon on tätä, että no ei meidän mielipiteitä kuitenkaan, ei meidän mielipiteitä kuitenkaan oteta huomioon. Tietysti toivoo, että sellaisesta vastakkainasettelusta päästään, koska kuntalaisillehan me näitä palveluja tehdään, heidän meidän asiakkaitamme on.” (H2)

Toki on paljon suunnittelijoista, asiantuntijoista ja ylipäättään aikuisista kiinni, kuinka aktiivisesti osallistamiseen tähdätään. Yksi neljästä haastateltavasta kertoi tässä yhteydessä siitä, kuinka osallistamiseen velvoittavat määräykset ovat lähtökohtaisesti melko laimeita. Paljon on siis suunnittelijoidenkin vastuulla se, kuinka paljon he ottavat kulloisiakin käyttäjiä ja kohderyhmiä huomioon prosessin kuluessa.

”Että vaikka meillä on kuinka pormestarin pysyväismääräys tähän kuulemiseen ja osallistamiseen, niin se, että niiden toimenpiteiden pitäisi olla huomattavasti jyrkempiä ja huomioonottavampia, kuin mitä ne tänä päivänä on. Se on aika ympäripyöreä se kaupungin suunnittelijan valta. Valta on vielä aika suuri siihen, että miten hän itse tekee sen työn.” (H3)

Muina osallistavan suunnittelun haasteina haastatteluissa mainittiin turvallisuusmääräykset sekä aika- ja taloudelliset rajoitteet. Puistosuunnittelussa, kuten myös kaikenlaisessa muussakin suunnittelutyössä turvallisuus aspektia ei tule vähätellä. Useat lapsia ja nuoria koskevat ohjelmat ja hyvinvointisuunnitelmat (esim. Arvokas Arki 2009-2012; Lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma 2003-2007; Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2013-2016; Vantaan kaupunki 2013) yhtyvät tähän lähtökohtaan. Vantaan kaupungin julkaisema lasten ja nuorten osallisuusopas maankäytön, rakentamisen ja ympäristön toimialalle painottaa, ettei fyysistä ja sosiaalista turvallisuutta tulisi unohtaa lapsen ja nuoren elinpiiriin kuuluvan ympäristön suunnittelussa. (Vantaan kaupunki 2013). Kaikki haastateltavat sivusivat eri yhteyksissä turvallisuusmääräysten osuutta puistoja ja muita elinympäristöjä suunnitellessa. Leikkipuistojen osalta turvarajoitteiden ja määräysten nähtiin määrittelevän melko paljonkin suunnittelun rajoja. Kuitenkin palkitsevimpana ja mielenkiintoisimpana haastateltavat kokivat sen, kun asetetuista turvallisuusmääräyksistä huolimatta sai aina jonkin idean viedyksi läpi prosessin loppuun asti. Turvallisuusaspekti kun kuitenkin on asia, joka on pakko ottaa huomioon suunnittelun joka vaiheessa.

Muutamit haastateltavat mainitsivat suunnitteluaiakataulut omanlaisenaan haasteena osallistamisen kannalta, sillä ne voivat karsia jo mahdollisesti muutenkin ahtaalle ajettut osallistamiskuviot lähes kokonaan pois. Yhtenä huomionarvoisena haasteena kaksi haastateltavista nosti esille myös taloudelliset rajoitteet. Toinen heistä puhui siitä, kuinka osallistava suunnittelu voidaan joiltakin osin kokea hankalana ja kalliina, ja tästä näkökulmasta osallistavan toiminnan tulisi olla tarkkaan harkittua. Toinen puolestaan pohti sitä, että nykyisenkaltaisen taloustilanteen vallitessa rahat menevät hukkaan, jos hankkeita ei toteuteta ensisijaisesti käyttäjiä palvelemaan.

”Mä perustelen sen jo pelkästään taloudellisilla resursseilla. Jos perustellaan, ettei pystytä tekemään, kun talous on tiukalla. Mutta niin kuin sanoin heti alkuun, että kaupungin tehtävä on tarjota palveluja kuntalaisille niiden kysynnän mukaan.” (H3)

8 PIKKU KAKKOSEN PUISTON UUDISTAMISHANKE LAPSIA JA NUORIA OSALLISTAVAN SUUNNITTELUN NÄKÖKULMASTA

Toisena aineistoani läpileikkaavana teemana kulki Tampereen keskustassa toteutuneen Pikku Kakkosen puiston uudistamishankkeen lähempi tarkastelu lasten ja nuorten osallisuuden näkökulmasta. Kaikki haastateltavat olivat olleet kyseisen leikkipuiston suunnitteluprosessissa mukana vähintään jossakin vaiheessa suunnittelua. Pikku Kakkosen leikkipuiston osallistavasta puolesta keskusteltaessa, haastateltavien puheissa painottui seuraavat pääteemat: erilaisten käyttäjäryhmien huomioiminen, oikea-aikainen vaikuttaminen, osallistavan toiminnan lähestymistavat, vaikuttamiseen aktiivointi, osallistamisen hyöty sekä osallisuuden rajoitteet ja haasteet. Seuraavana tulen tarkastelemaan näitä esiin nousseita tekijöitä lähemmin. Lopuksi peilaan hieman asiantuntijahaastatteluista nousseita näkemyksiä toteuttamaani havainnointijaksoon puistossa.

8.1 Erilaisten käyttäjäryhmien huomioiminen

Keskusteltaessa haastateltavien kanssa yleisellä tasolla siitä, kuinka lapsia ja nuoria osallistettiin Pikku Kakkosen puiston suunnitteluhankkeessa ja millaisia huomioita sekä hyviä ja huonoja käytäntöjä he matkan varrella kohtasivat, esiin nousi erilaisten käyttäjäryhmien huomioimisen tärkeys. Uudistamishankkeen kohteena oleva leikkipuisto koettiin yleisesti laajalle kohderymälle suunnattuna ja siten sen huomioiminen suunnittelussa koettiin olennaisena. Monet haastateltavat puhuivat sitä, kuinka tällaisessa kaupungin keskellä olevassa puistossa on otettava erityisesti huomioon se, että sitä käyttävät aktiivisesti myös isommat lapset ja vanhemmat. Kaupunki pyrki siten sisällyttämään osaksi puistoa leikkimahdollisuuksia, oleskelutiloja ja liikuntavälineitä myös isommille käyttäjille.

”Niin eihän se aina ole niin, että kaikki tykkää samasta. Toki siinä on niitä eroja. Ja sitten mitä tässäkin on nyt paljon puhuttu lapsista, mutta että kyllähän meille oli alusta asti tärkeä saada myöskin nuoret tänne. Me haluttiin tätä ikähaarukkaa vähän venyttää.” (H2)

Kaikki haastateltavat kokivat merkityksellisenä juuri vanhempienkin aktivoimisen. Vanhemmille itselleen leikkipuiston tarjoumat ovat erilaisia kuin lapselle. Heitä ehkä kiinnostaa penkki, jossa voi syödä eväitä ja samalla tarkkailla lasten leikkejä. Keskeisiä ovat todennäköisesti myös puiston tar-

joumat sosiaalisuuteen: harva äiti tai isä jaksaa viettää pitkiä aikoja leikkipuistossa ilman toisten aikuisten seuraa. (Kytä 2006, 46.) Haastateltavien mukaan vanhempia ei haluttu nähdä puiston passiivisina toimijoina, vaan pyrkimys oli tehdä koko perheelle kivaa ympäristöä. Käytännössä tämä vanhempien ja aikuisten huomiointi näkyi erityisesti siinä, että puistoon tuotiin kuntoiluvälineitä ja pöytäryhmiä oleskeluun.

”Ja sitten myöskin vanhemmille, jotka tulee lasten kanssa sinne puistoon. Että se vanhempien rooli ei olisi niin passiivinen. Senhän takia niin kuin oli hieno huomata, että ne otetaan nykyään puistosuunnittelussa sellaisina itsestäänselvyyksinä mukaan.” (H1)

Useampi haastateltava sanallisti erilaisten käyttäjäryhmien huomioinnin tärkeyttä siten, että asukkaat nähtäisiin suunnittelutyössä yhdenlaisina elinpiirinsä asiantuntijoina. Asukkaat ja käyttäjät, tässä tapauksessa lapset ja nuoret, haluttiin nähdä yhtä täysivaltaisina yhteiskunnan jäseninä kuin muutkin ikä- ja käyttäjäryhmät. Tampereen kaupunki on sanallistanut tämän myös lapsipoliittisissa ohjelmissa ja suunnitelmissaan (Lapsipoliittinen ohjelma 1999; Lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma 2003-2007), joissa on kirjattuna lasten vaikutusmahdollisuuksien varmistaminen. Näiden asiakirjojen mukaan Tampereen kaupunki tähtää tähän tarjoamalla lapsille ja nuorille mahdollisuuksia tulla kuulluksi sekä yksilöinä että ryhmänä. Lapset ja nuoret pyritään huomioimaan osana kuntademokratian kehittämistä ja kuulemaan kaikissa heihin liittyvissä asioissa. Lisäksi Tampereen kaupungin tavoite on kehittää lasten ja nuorten alueellista vaikuttamista osana alueellisia palvelufoorumeja. (Lapsipoliittinen ohjelma 1999; Lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma 2003-2007; Arvokas Arki 2009-2012.) Haastateltavat ilmaisivat eri yhteyksissä toiveensa tällaisten pyrkimysten ja tavoitteiden juurtumisesta vahvemmin ja laajemmin käytännön toimintaan, pysyväksi toimintakulttuuriksi.

Yksi haastateltava painotti puheissaan sitä, kuinka muiden suunnittelun asiantuntijoiden rinnalla, asukas on yhtä pätevä ja arvokas asiantuntija oman näkökulmansa ja asiantuntemuksensa kanssa. Vantaan kaupungin lasten ja nuorten osallisuusopas maankäytön, rakentamisen ja ympäristön toimialalle (2013) vahvistaa osaltaan ajatusta lasten ja nuorten asiantuntijuudesta oman elämänsä suhteen (Vantaan kaupunki 2013, 6). Osallisuusoppaassa (2013) mainitaan, että lasten ja nuorten mielipiteet on mahdollista huomioida esimerkiksi asunto-ohjelman, viheralueohjelman, ympäristö- ja ilmasto-ohjelman sekä luonnonsuojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelman teossa (Vantaan kaupunki 2013). Tutkimukseni haastateltavat kokivat lapsilla ja nuorilla olevan erityistä asiantuntemusta juuri leikkipuistoihin ja muihin vastaaviin arki- ja harrasteympäristöihin.

8.2 Lähestymistavat osallistavaan toimintaan

Pikku Kakkosen leikkipuiston uudistamishankkeessa osallistavan toiminnan toteutuksen kulmakivinä voitiin nähdä seuraavanlaisia aineksia: erilaiset ideointimuodot, kummiryhmän mukanaolo, suunnittelu lasten elinpiiristä käsin sekä oikea-aikainen vaikuttaminen. Jokainen haastateltava ilmaisi vahvasti haastatteluissa sitä, kuinka lasten ja nuorten kautta saatiin hyviä ideoita. Eräs haastateltava nosti mielenkiintoisen näkökannan esiin ideointivaiheen toteutuksen osalta. Hän kertoi kokemuksestaan, jonka mukaan lasten ja nuorten osalta paikan konkreettinen hahmottaminen tulisi nähdä ideoinnin lähtökohtana. Tätä ajatusta tukee myös hiljattain julkaistu Tampereen kaupungin asukas- ja käyttäjädemokratiaryhmien loppuraportti (2014). Siinä raportoidaan siitä, kuinka Tampereen kaupungin maankäytön suunnittelijat ovat järjestäneet kuntalaisille ja sidosryhmille työpajoja, vuorovaikutteisia asukasiloja sekä yhteissuunnitteluryhmiä, joissa on sovellettu erilaisia ryhmätyötapoja. Erityisesti juuri jo joitakin kertoja järjestetyt kävelykierrokset ovat saaneet kannatusta niiden epämuodollisuutensa vuoksi. (Leskinen & Vasara 2014.) Haastattelemani asiantuntijankin puheissa ilmeni siis vahvasti se seikka, että jos halutaan saada mahdollisimman paljon esiin lasten ja nuorten ideoita ja mukanaoloa, niin kokemuksellinen suunnittelu on haastateltavan kokeman perusteella siihen erinomainen keino.

”Että mä tykkäisin siitä mallista, että mentäis sinne paikanpäälle. Se on niin kuin se juttu. - Mä ite mieltäisin, että semmoisella kokemuksellisella saataisiin parempia tuloksia aikaan.” (H3)

Hän puhui tässä yhteydessä siitä, kuinka tärkeää lapselle ja nuorelle on se, että he saavat jotain konkreettista aikaan. Ihanteellista olisi, jos suunnitteluprojektit olisivat lyhyellä aikavälillä tapahtuvia, jolloin he pääsisivät heti kommentoimaan ja työstämään konkretiaa. Ihminen pyrkii useimmiten käytännön toiminnan kautta luomaan itselleen käsityksen ympäristöstään ja ympäröivästä maailmasta (Launonen & Puolimatka 2006, 75). Eräs haastateltava mainitsi myös aikuiselle huomionarvoisena lähtökohtana lähtiessään osallistamaan lapsia sen, että kaiken median ja muuta välillistä kautta luotujen vaikuttamiskanavien rinnalla tulisi muistaa myös kohtaaminen. Hän koki kohtaamisen vahvasti asiana, johon suunnittelijoita olisi hyvä ihan jo velvoittaa työskentelyssään. Tämä edesauttaisi osaltaan aidosti osallistavaa, vuoropuhelevaa ja idearikasta suunnitteluprosessia kaikkien osapuolten välillä. Tämä haastateltavan esiin nostama kohtaamisen tärkeys on myös sosiaalipedagogisesti kestävä lähtökohta. Ihmisen yhteiskunnallista vaikuttamista, subjektiutta ja identiteetin muodostumista tukee olennaisella tavalla vuorovaikutus toisiin ihmisiin ja toinen toisemme kohtaaminen yhteisöissä ja ympäristöissä, joihin kuulumme. (Hämäläinen 2006, 70.)

Suurin osa neljästä haastateltavasta ilmaisi leikkipuiston suunnittelun osallistavan toiminnan näkyneen siinä, kuinka pyrkimyksenä oli hahmotella ja lähestyä asioita lasten elinpiiristä käsin.

”Kyllähän sitä se lähtökohta oli sen turvallisuuden jälkeen, että tehdään niille jotain kivaa, erilaista. Jotain, missä on jotain löydettävää.” (H4)

Eräs haastateltava antoi arvoa myös suunnittelijan taitavuudelle siinä, kuinka hän kykenee näkemään erilaisia asioita. Ei ole itsestäänselvää se, että suunnittelija haluaa toimia lapsiystävällisesti suunnitellessaan lapsille ja nuorille kohdennettuja ympäristöjä. Hän herättelikin alan asiantuntijoita pohtimaan sitä, että suunnittelijat voitaisiin ihan jo velvoittaa jollakin tapaa omalta mukavuusalueeltaan hieman sivuun, rohkaistumaan ja kuulemaan aidosti niin kohderyhmää kuin kollegoitaan. Yksi keskeinen keino lasten osallistumisen aktivointiin leikkipuistohankkeessa oli niin sanotun kummi-ryhmän mukanaolo suunnittelutyöryhmässä.

”Että sekin, että joku ryhmä tällai perehtyneemmin tekee tätä ja kommentoi sitten näitä eri suunnitteluvaiheita, niin on myöskin sitten ihan hyvä ratkaisu, koska heillä on jo sitten vähän pohjaa tälle työlle.” (H1)

Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että leikkipuiston lähellä sijaitsevan Jussinkylän päiväkodin lapsiryhmä lastentarhanopettajineen osallistui koko suunnitteluprosessin ajan ideointiin ja toteutukseen. Kaupungin suunnittelijat muun muassa teettivät lapsilla piirrustuksia, kyselivät ideoita ja esittelivät myöhemmin erilaisia luonnoksia tulevista toteutuksista. Loppuhuipennuksena tälle hyväksi koetulle yhteistyölle, lapset olivat erikseen kiitettävänä ja juhlavieraina valmistuneen puiston virallisissa avajaisjuhlallisuuksissa.

Kirsi Tiiran lasten osallisuutta heidän omassa arkiympäristössään käsittelevä pro gradu-tutkielma vahvistaa lasten kuuntelemisen merkitystä heidän osallisuuden edistämisessä. On tärkeää, että aikuiset havainnoivat osallistumiselle sopivia hetkiä, keskustelevat ja tähtäävät vuorovaikutteiseen toimintaan ja tiedon jakoon lasten kanssa. (Tiira 2000, 102.) Oikea-aikainen vaikuttaminen toistui muutamien haastateltavien puheissa suunnitteluhankkeen osallistamisen avaintekijänä. Haastateltavat kuvasivat oikea-aikaista vaikuttamista juuri tiedon kulun sekä oikea-aikaisen tiedottamisen ja vaikuttamisen kautta.

”No se on tietysti se, että kuinka moni osaa sinne kaupungin verkkosivuille mennä tekeen omia ehdotuksia, niin se on. En tiedä, olisiko siihen pitänyt niin kuin laajemmin kannustaa. - Juuri se oikea-aikainen vaikuttaminen, että mistä sä tiedät, että juuri nyt on mahdollisuus vaikuttaa. Että tuodaanko se esiin tarpeeksi laajasti?” (H1)

Yksi haastateltava kertoi siitä, kuinka he omalta osaltaan olivat pyrkineet tuomaan hankkeen osallistamistavoitetta julki, kertomalla ja laittamalla omilla Facebook -sivuillaan linkin kyselyyn. Hän totesi tämän mahdollistavan toki vain rajatun ajan vaikuttamisen, joskin toiveita oli kertynyt eri tahoilta kyselyn loppuun mennessä varsin kiitettävästi. Tässä vaikuttamiskanavassa ja osallistamistavassa olennaista osallistumisen toteutumisen kannalta olikin juuri se, että lapsi tai nuori oli tietoinen meneillään olevasta kyselystä ja hänellä oli kykyä ilmaista toiveensa tätä kautta joko itsellisesti tai avustettuna. Toinen haastateltava näki oikea-aikaisen vaikuttamisen osalta tärkeänä sen, että osalliset pääsisivät jo mahdollisimman varhaisessa vaiheessa mukaan suunnitteluprosessiin. Mitä aikaisemmin pääsee mukaan, sitä kattavammin ideat ja ajatukset kyetään ottamaan huomioon hankkeen toteutuksessa. Vantaan kaupungin lasten ja nuorten osallisuusopas maankäytön, rakentamisen ja ympäristön toimialalle (2013) tuo esiin suunnitteluprosessien erilaisuuden. Osallisuusoppaan (2013) mukaan myös lasten ja nuorten mukaan ottamisen vaiheet ja tavat voivat vaihdella hyvinkin paljon prosessista riippuen. Osallisuusopas tuo tässä esiin tärkeän huomion, korostaessaan kertaluonteisuuden sijaan lasten ja nuorten mukaan ottamisen pitkäjänteisyyttä ja suunnitelmallisuutta. (Vantaan kaupunki 2013, 11.)

8.3 Vaikuttamiseen aktivointi

Noin puolet neljästä haastateltavasta pitivät aikuisten vaikuttamiseen aktivointia yhtenä onnistumisen takeena Pikku Kakkosen leikkipuiston osallistamisen kannalta. He pitivät tärkeänä lasten ja nuorten saamia kokemuksia vaikuttamisesta ja siitä, että he voivat osallistumisen myötä kokea olevansa yhteiskunnan täysivaltaisia jäseniä.

”Toki me uskotaan siihen, että - tai näin toivoisin ainakin - että jos lapsi saa tällaisia onnistuneita osallistumiskokemuksia...on jäänyt niin kuin näillekin tyypeille mieleen, että joo sehän oli kiva prosessi ja noin. Niin varmaan se tukee sitten heidän osallistumisasennetta sitten jatkossakin.” (H2)

Kuntalaisten, myös lasten ja nuorten, on helpompi kokea asiat omikseen, kun osallisuus ja laaja demokratia toteutuvat kunnallisessa toiminnassa. Vastuullisen kansalaisyhteiskunnan kehittäminen

vaatii vuorovaikutusta ja yhteisöllisyyttä, joiden kautta lapset oppivat vastuunottamista ja yhdessä-tekemistä osallistumalla aktiivisesti palvelujen kehittämiseen. (Lapsipoliittinen ohjelma 1999, 52; kts. myös Lapsipoliittinen ohjelma 2003-2007, 43; Arvokas Arki 2009-2012, 5.) Monien haastatteluvien puheissa korostui eri yhteyksissä nimenomaan lapsen ja nuoren osallistumisasenteen tukeminen. Kun lapsi tai nuori saa positiivisia kokemuksia osallistumisestaan ja mukanaolostaan, hän todennäköisemmin kokee jatkossakin asioihin vaikuttamisen ja osallistumisen luonnollisena tapana. Tämä ajattelutapa käy erinomaisesti yksiin myös sosiaalipedagogisesti orientoituneeseen toimintaan, jossa tavoitellaan sellaista kokonaisuutta, jossa yksilön ja yhteiskunnan edut käyvät hyvin yksiin. Sosiaalipedagogisena pyrkimyksenä on luoda yhteiskunta, jossa yksilöt voivat toteuttaa hyvää elämää siten, että koko yhteiskunnan hyvinvointi lisääntyy. (Launonen & Puolimatka 2006, 42.) Lasten ja nuorten vaikuttamiseen ja osallistumiseen aktivointi tuottaa siis synergia etuja, jotka palvelevat koko yhteiskunnan hyvinvointia niin lyhyellä kuin pitkällä aikavälillä ajateltuna. Ei ole yhäntekevää luoda lapsille ja nuorille vaikuttamisen mahdollisuuksia ja onnistuneita kokemuksia. Toteuttamieni haastattelujenkin pohjalta voi todeta vahvasti sen, että osallistava toiminta lisää lasten ja nuorten yhteiskuntaan sitoutumista ja kokemuksia siitä, että myös he voivat vaikuttaa ympäristöönsä ja ympäröivään yhteiskuntaan. Haastateltavilla oli yleisesti sellainen tuntuma ja kokemus osallistavasta suunnittelukulttuurista, että mitä enemmän he saivat suunnitteluprosesseihin mukaan aitoa käyttäjäkokemusta, lapsia ja nuoria osallistumaan, sitä vahvemmin lapsille ja nuorille heräsi paitsi tietoisuus ympärillä tapahtuvista prosesseista ja vaikuttamismahdollisuuksista myös kiinnostus vaikuttaa ympäristön suunnitteluun jatkossakin sekä hyödyntää ja arvostaa eri tavoin lähiympäristöään.

8.4 Osallistamisen hyöty

Mitä hyötyä tällaisesta lapsia ja nuoria huomioimaan pyrkineestä suunnittelusta sitten oli koko uudistamishankkeen kannalta? Mikä merkitys ja arvo oli sillä, että haluttiin kuulla myös itse lapsia ja nuoria, ottaa heitä mukaan osaksi suunnitteluprosessia? Lähes kaikkien haastateltavien puheista ilmeni se, että osallistamisella taattiin paremmin kaikkien osapuolten tyytyväisyys lopputulokseen.

”No kyllä esimerkiksi tässä kohteessa, niin mä tietysti halusin, että tulee mahdollisimman hyvä puisto, kiva puisto. Kyllähän siinä haetaan sitä hyvää lopputulosta.” (H2)

Erään toisen haastateltavan sanoin, jotta lopputulos vastaisi sitä, mitä on suunniteltu, niin osallistettavien on oltava siinä loppuun asti mukana. Edellisten seikkojen lisäksi yksi haastateltava mainitsi

onnistuneena pidetyn lopputuloksen osatekijöiksi puiston keskeisen sijainnin, vaihtelevuuden ja sen, ettei vastaavanlaista ole aikaisemmin tehty tai samanlaista tulla tekemäänkään. Pikku Kakkosen teema on uniikki ja puisto jo pelkän ikonisen teemansa vuoksi varsin erityislaatuinen ja monia käyttäjäryhmiä koskettava puisto.

Leikkipuistouudistuksen osallistavan suunnittelun hyötynä esiintyi myös onnistuneiden yhteistyökokemusten saaminen puolin ja toisin, mikä toi suunnitteluun toisella tapaa mielekkyyttä ja antoisuutta.

”No kyllä musta oli just se tässä, että saatiin tämä hyvä yhteistyö kaikkien näiden tahojen kanssa ja sitten vielä tämän leikkivälinevalmistajan kanssa. - Kyllä mä aina uskon, että suunnittelijalla on halu tehdä parhaansa. Tosi paljon tylsempään tää olis ollut, jos se olis ollut ikään kuin vain sen varassa, että mitä mä itse luulen, että noi haluaa.” (H2)

Paitsi että lapsille, nuorille ja muille toimijatahoille mahdollistui mielekäs yhteistyö ja mukanaolo, niin vuorovaikutteisen toiminnan myötä suunnittelijoiden työhönkin voitiin ammentaa uusia käytäntöjä. Useimpien haastateltujen mukaan onnistuneen prosessin jälkeen on hieno huomata, jos se poikii jatkoonkin joitakin hyviä käytäntöjä osaksi suunnittelijan työtä. Samalla mahdollistuu siis kaupungin prosessien kehittäminen niin, että vastaavanlaisissa suunnitteluprojekteissa voi hyödyntää näitä hyväksi havaittuja elementtejä.

Kaupunki on kaikille kansalaisille tarkoitettu julkinen tila. Me aikuiset, päättäjät ja suunnittelijat voimme vaikuttaa siihen, miten fyysisen ympäristön järjestämiseen liittyvät ratkaisut, merkitykset, säännöt ja normit kohdistuvat lapsiin, ohjaten samalla lasten tapaa olla kaupunkilaisia, ympäristön käyttäjiä ja yhteiskuntamme kansalaisia (Raittila 2009, 44). Yleisesti ottaen osallistamisen hyötynä puistosuunnittelussa nähtiin käyttäjälähtöisyyden toteutuminen. Käyttäjälähtöisen orientaation ja toimintatavan kautta mahdollistettiin lapsille ominaista mielikuvituksen käyttöä ideoinnissa sekä tavoitettiin erilaisia kohderyhmiä. Eräs haastateltava kommentoikin Pikku Kakkosen leikkipuistoa seuraavin sanoin:

”Jollain tavalla se mahdollistaa myös lapsen mielikuvituksen, mutta se antaa myös vähän sellaisia valmiita juttuja. - Niin kuin se, että siinä on kuitenkin ollut mukana useampaa ikäryhmää. Ja se on varmaan yksi syy siihen, että se on niin älyttömän hy-

vin onnistunut. Toisaalta taas se, että mikään ei oikeastaan sulje pois toista. Että ne palvelee yhtä lailla kaikkia.” (H3)

Jokainen haastateltava koki leikkipuiston osallistavan suunnitteluotteen hyötynä ehdottomasti sen, että lapsia ja nuoria saatiin aktivoitua niin fyysisesti liikkumaan kuin yhteiskunnallisesti vaikuttamaan ja osallistumaan. Näin saatiin osaltaan vahvistettua myös heidän jatkuvasti kehittyvää yhteiskunnallista subjektiuttaan. Sillä sosiaalipedagogisestikin ajatellen erilaisiin yhteisöihin kuulumisella, omaan elinpiiriin vaikuttamisella ja yhteiseen toimintaan osallistumisella on vaikutusta siihen, kuinka hyvin yksilö kokee olevansa osa yhteiskuntaa, kuuluvansa siihen (Hämäläinen 2006, 63-66).

”Kyllähän sitten taas liikunnan ja motoriikankin kehittymisen näkökulmasta niin kyllähän leikkipaikat on hyvin kehittäviäkin. - Mutta kyllä mä olen kattonut, että näitä liikuntavälineitä, kiipeilyverkkoja ja tätä tanssipeliä...niin kyllä täällä ihan sellaiset 12- 14-vuotiaatkin on olleet. Sinänsä se on kanssa kiva juttu, kun se on taas sellainen yhdenlainen tehtävä, että miten saada nuoret liikkumaan pois niiden tietokoneiden ja somen maailmasta.” (H2)

8.5 Osallisuuden rajoitteet ja haasteet

Pikku Kakkosen leikkipuiston suunnittelussa osallisuuden haasteiksi koettiin pitkälti samanlaisia tekijöitä kuin yleisestikin lapsia ja nuoria osallistavissa hankkeissa mainittiin esiintyvän. Jokainen haastateltava koki Pikku Kakkosen puiston suunnittelutyössä yhdeksi keskeisimmäksi haasteeksi ja rajoitteeksi turvallisuusmääräykset.

”Mutta näissä leikkivälineissäkin on niin paljon niitä turvallisuusmääräyksiä, jotka säätelee sitä, että mitä voi olla.” (H1)

Toisaalta muutama haastateltava ilmaisi vahvasti turvallisuusmääräysten osalta sitä, että on myös osin suunnittelijan käsissä se, kuinka rajoittavana hän turvallisuusaspektin näkee. Pyrkiikö suunnittelija siis toiminnassaan kehittelemään vaihtoehtoisia tai korvaavia ratkaisuja tavanomaisille toimintatavoille, jotta syntyisi jotain uutta ja erilaista, lapsia palvelevaa?

”Sitten taas sen turvallisuudenkin voi tehdä monella lailla. Se ei välttämättä tarkoita sitä, että valaistaan tasaisesti kaikkea niin, että varmasti kaikki näkyy. No se on tietysti turvallista, mutta hirveän tylsää.” (H4)

Useissa tutkimuksissa on todettu lasten pitävän valmiita leikkialueita tylsinä (Raittila 2009, 44; kts. myös Rasmussen & Smidt 2003, 93). Yhdenlaisena rajoitteena Pikku Kakkosen leikkipuiston osalta voidaan nähdä se, että puistolle oli jo suunnittelun alusta alkaen valittu valmis tema. Pikku Kakkosen puisto oli jo olemassa ja lähtökohtana oli vain uudistaa ja päivittää tuota puistoa tähän päivään. Valmis tema antoi siten omanlaisensa puitteet ja suuntaviivat lasten ja nuorten osallistamiskeinojen toteuttamiselle. Tämän seikan nosti esiin eräs haastateltavista, joka puhui muun muassa Pikku Kakkosesta tuttujen elementtien käytöstä puiston toteutuksessa.

”Niin tääkin oli jo hyvä tapa, että otettiin jonkin verran huomioon, mutta sitten pääsuunnittelu oli kyllä sitten tässä kaupungin ja sitten meiltä ideointia. Kun tässä oli lähtökohtana se, että käytetään näitä Pikku Kakkosen elementtejä, mutta sitten josainhan on puhtaasti tehty lasten piirtämien ideoiden pohjalta leikkivälineitä.” (H1)

Lapsen elinpiirin suunnitteluun tarvittavaa ”suunnittelukieltä” ollaan yhä kehittämässä. Se edellyttää paitsi lasten ja nuorten kuuntelemista heitä koskevissa asioissa, myös sitä, että aikuiset kiinnostuisivat aidosti vuoropuhelemaan yhteistyöhön myös heitä itseään koskevana asiana (kts. esim. Freeman & Tranter 2011; Matthews & Limb 1999; Tiira 2000; Raittila 2009.) Haastateltavat ilmaisivatkin jo edellä tutuksi tulleen seikan, että leikkipuiston osallisuuden toteutumiseksi omat haasteensa toi tulkitseminen lasten kielestä aikuisten kielelle sekä asioiden ilmaiseminen käyttäjälle ymmärrettävällä kielellä. Yksi haastateltava avasi tätä niin, että on kyseessä sitten lapsi, nuori, kaupunkilainen tai kuka tahansa muu käyttäjä, niin suunnittelijan harteilla on pitkälti se, kuinka esittää asiat niin, että käyttäjiltä nousisi ideoita suunnittelua palvelemaan. Suunnittelijan tulisi välttää havainnollistamista sellaisten suunnitelmien ja asemapiirrosten kautta, jotka eivät avaudu kuin asiantuntijalle. Noin puolet haastateltavista kokivat olennaisena huomion kiinnittämisen juuri siihen, kuinka suunnitteilla oleva asia konkretisoidaan lapselle ja nuorelle.

”Kun puhutaan suunnittelemisesta, niin puhutaan sellaisesta, mitä ei vielä ole. Se on tietysti semmoinen asia, mikä kehittyy noin muutenkin, mutta visualisoinnin menetelmät. Nehän on kehittynyt aika paljon. Sanotaan, että tästähän me tehtiin mallinnos. Mutta se olis tietenkin voinut olla sellainen, jos olis ollut sitä tekniikkaa silloin jo vähän enemmän hallussa, niin vielä paremmin olisi voinut välittää lapsille tässä luonnosvaiheessa” (H2)

Tähän liittyen haastateltavat refleктоivat jonkin verran myös omaa toimintaansa pohtien sitä, kuinka yhteistyöhalukkaita he itse suunnittelijoina olivat. Tuleeko kuntalaisen, tässä tapauksessa lapsen ääni todella kuuluviin? Ohitetaanko yksilötason kuuleminen sattumanvaraisella edustusotoksella ja mekaanisella näennäisosallistamisella? Tulevatko lasten todelliset intressit esiin? Rogert Hartin (1997) esittämän tikapuumallinnoksen ja siitä tehtyjen tulkintojen mukaisesti myös tämä tutkimus todensi osaltaan sitä epäkohtaa, kuinka monissa projekteissa, joissa lapset ovat olleet mukana, heidän ääntään ei todellisuudessa ole kuultu tai heille ei ole annettu mahdollisuutta muodostaa ja ilmaista omaa mielipidettään. Suurin osa haastateltavista ilmaisi huolensa siitä ristiriidasta, että suunnittelun keskiössä tulisi olla käyttäjä ja hänen kuulemisensa, mutta käytännön toiminnassa heikkoutena on usein kuulemisen jääminen tiukaksi kaavailtujen aikatauluraamien jalkoihin sekä suurpiirteisesti ilmaistujen osallisuusvelvoitteiden sattumanvarainen soveltaminen.

Paitsi Rogert Hartin (1997) tikapuumallista tehdyt tulkinnat, myös vallitseva yhteiskunnallinen ”holhouskulttuuri” ja aikuisten valmiit oletukset lasten tarpeista tuovat oman haasteensa lapsilähtöiseen puistosuunnitteluun. Etenkin länsimaisissa kulttuureissa lasten arkielämän siirtymistä aikuisten valvontaan ja lapsista huolehtiviin instituutioihin, kuten päiväkoteihin, iltapäivähoitoon, kouluihin ja ohjattuihin harrastuksiin, pidetään merkittävänä viime vuosikymmenten aikana tapahtuneena lapsuuden muuttumisen suuntana. Tämä muutos on vaikuttanut lasten jokapäiväisiin sosiaalisiin suhteisiin. Lapsuus on muuttunut lapsikeskeisestä aikuisten hallitsemaksi ja ylikontrolloimaksi. (Raittila 2009, 44; kts. myös Francis & Lorenzo 2006, 217.) Esimerkiksi alakoululaiset tai sitä nuoremmat lapset eivät enää leiki keskenään vapaasti puistoissa, pihoilla ja lähimetsissä, vaan viettävät vapaa-aikaansa vanhempien valitsemissa kehittävässä harrastuksissa: pianotunnilla, kuvataidekoulussa tai jääkiekkoharjoituksissa. Niin ikään aikuisten valitsemat ja suunnittelemat lasten paikat, kuten leikkipuisto, sisältävät useimmiten aikuisten valmiita määrittelyjä lapsille sopivasta toiminnasta. (Raittila 2009, 44.) Eräs haastatelluista Pikku Kakkosen leikkipuiston suunnittelutyöryhmäläisistä totesi oman työskentelynsä osalta, että mukana olisi voinut olla vieläkin enemmän lasten ajatusten kuuntelemista siitä, että mistä he innostuvat ja tykkäävät. Yleisesti ottaen hän koki, että yhteisen ajatusten vaihdon kautta saavutetaan uusia näkökulmia ja käyttäjien toiveet ja ajatukset eivät jää vain suunnittelijan kuvittelun ja oletusten varaan. Samalla asioita tulee hänen mukaansa miettiä useammalta näkökannalta sekä perustelleeksi itselleen ratkaisut siitä, miksi juuri jokin tietty toteutus voisi olla käyttäjälle hyvä.

Suurin osa haastateltavista koki muina leikkipuiston osallistamishaasteina aikarajoitteet, taloudelliset tekijät sekä tiedonkulun. Yksi haastateltava pohti sitä, kuinka yleisesti ottaen suunnitteluaikatau-

lut ovat niin tiiviitä, että ne helposti karsivat minimiin tai olemattomiin nimenomaan asiakkaiden ja käyttäjien osallistamispuolta. Mutta samalla hän totesi olevansa tyytyväinen siitä, että tämän leikkipuistohankkeen kohdalla venyttiin niin, että saatiin lasten ja nuorten suunnitteluun osallistaminen kuljetettua mukana läpi koko prosessin. Rogert Hartin (1992) lasten osallistumisen ja osallisuuden toteutumistasoa arvioivaa tikapuumallia soveltaen Pikku Kakkosen puiston suunnitteluprojektissa näytti haastattelutulosten pohjalta tulkiten lasten osallisuuden taso asettuvan luontevasti mallin toiseksi ylimmälle askelmalle, ohjatun lapsilähtöisyyden tasolle.

Haastateltavien puheista oli havaittavissa Pikku Kakkosen puiston suunnittelun osalta se, että parannettavaa olisi voinut olla vielä suunnittelutyöryhmän aikuisten aktiivisuudessa jakaa vielä enemmän ja monipuolisemmin ajatuksia ja päätöksiä yhdessä lasten kanssa. Hartin (1992) tikapuumallissa se olisi tarkoittanut ylimmän osallisuuden portaan toteutumista, lapsilähtöisesti aikuisten kanssa jaettuja päätöksiä. Kokonaisuudessaan lasten osallisuuden taso osana puiston suunnittelua toteutui kuitenkin melko kattavasti. Taloudellisten rajoitteiden osalta moni haastateltava oli iloinen siitä, että Pikku Kakkosen leikkipuistolle myönnettiin uudistamistyöhön pelkästään jo sen prioriteettien ja keskeisen sijainnin vuoksi asiaankuuluvat määrärahat. Siitäkin huolimatta budjetti toki asetti tietyt raamit ja ehdot asioiden ja suunnitelmien toteuttamiselle.

”Että tottahan se vie aikaa ja maksaa rahaa, koska tarvitaanhan aina se joku aikuinen, joka käy niitä asioita niiden kanssa läpi. Mutta ehkä sillä saavutetaan se, mikä on lapsen näkökulmasta vielä kivempi kuin se aikuisen näkökulmasta suunniteltu leikki-paikka.” (H4)

Huomionarvoisena rajoitteena esiin nostettiin tiedon kulkuun liittyvät tekijät. Kaksi neljästä haastateltavasta puhui Pikku Kakkosen puiston osalta tästä hieman aktiivisemmin, keskittyen pohtimaan tiedottamisen onnistumista ja kompastuskiviä suunnitteluhankkeessa. Eräs haastateltava tiivistä hyvin molempien ydinajatuksen seuraavaan lainaukseen:

”Mutta että se on ongelma, kun lapsilla ei ole sitä tietoa siitä, miten he pystyvät hakeutumaan jonkun tietyn asian piiriin, samalla tavalla kuin aikuisilla on.” (H3)

9 LASTEN ARVIOT, AIKUISTEN VISIOT

Kolmantena teemakokonaisuutena tutkimuksessani kulki mukana lapsia ja nuoria osallistavan suunnittelun visioiminen. Haastattelemani Pikku Kakkosen leikkipuiston suunnittelutyöryhmäläiset saivat pohtia niin vaihtoehtoisia lapsia ja nuoria osallistavia käytäntöjä suunnittelutyöhön kuin osallistavan suunnittelun tulevaisuuden näkymiäkin. Samassa yhteydessä esittelen lyhyesti käyttäjien eli lasten ja nuorten kokemuksia puistosta. Käyttäjäkokemukset pohjautuvat havainnointijaksoihini Pikku Kakkosen leikkipuistossa.

9.1 Käyttäjäkokemuksia Pikku Kakkosen leikkipuistosta

Asiantuntijahaastattelujen lisäksi kävin sekä keväällä että kesällä 2015 havainnoimassa Pikku Kakkosen leikkipuiston toimintaa ja käyttäjäryhmiä. Haastattelin samalla noin kymmentä 3-11-vuotiaasta lasta, jotka tavoitin puistosta. Haastattelut painottuivat heinäkuussa toteuttamiini havainnointipäiviin, sillä silloin leikkipuiston käyttö-aste oli suurimmillaan ja mahdollisti näin ollen puiston käyttäjien kattavamman tavoittamisen. Sekä kevään että kesän havainnointipäiviä kertyi yhteensä noin kahden viikon ajalta, puoli tuntia kerrallaan.

Toteuttamani puistovierailut osoittivat todeksi myös asiantuntijahaastatteluista saamani käsityksen siitä, että puistoa käyttävät monen ikäiset lapset ja nuoret. Käyttäjäryhmän ikähaarukka näytti kulkevan aina taaperosta noin 11-13-vuotiaaseen. Leikkipuiston aktiivisin käyttäjäkunta asettui kuitenkin 2-10-vuotiaisiin lapsiin. Puiston monipuolisuuden ja toteutettujen oheistoimintojen (mm. penkki- ja pöytäryhmät sekä kuntoiluvälineet) vuoksi leikkipuisto kokosi kattavasti myös lasten vanhempia viihtymään.

Pienimuotoisten keskustelujen haastatteluhetkien tuloksena, osoittautui leikkipuiston tanssipeli ja kiipeilytelineet suosituimmiksi ja aktiivisimmassa käytössä oleviksi leikkivälineiksi. Pienimmät lapset käyttivät luonnollisesti puiston ala-osan leikkialueita monipuolisemmin, sillä ne olivat erityisesti heidän ikätasolleen suunnattuja. Isommat lapset puolestaan viettivät aikaa pääosin puiston yläpihan toimintojen äärellä. Myös pienet keskusteluhetket lasten vanhempien kanssa toivat esiin positiivisia näkökohtia leikkipuistosta. Erityiskiitosta vanhemmilta sai leikkipuiston moniulotteisuus, jonka myötä he kokivat lastensa viihtyvän pitkään puiston eri leikkivälineissä. Eräs vanhempi kehui muun muassa tanssipelin tasapainoa harjoittavaa puolta ja kiipeilyvälineiden kattavuutta leikkipuistossa. Lasten ja nuorten kanssa keskusteltaessa esiin nousi myös kriittisempää palautetta. Alle

kymmenvuotiaat lapset olivat pääosin varsin tyytyväisiä puistoon, mutta sitä vanhempien lasten puolesta nousi esille vaihtoehtoisia ratkaisuja puiston eri toiminnoille. Eräs lapsi kokonaisarvioi puistoa seuraavasti:

”Siltä väliltä. Ei huono, eikä hyväkään.” (Poika 10v.)

Hän perusteli tätä toiveella haastavammista leikkivälineistä ja kaipasi puistoon jotakin vesileikkittävää toimintaa sekä palloiluleikkimahdollisuuksia. Puiston kiipeilytelineissä viihtynyt yksitoistavuotias tyttö puolestaan kertoi puistossa käydessään omistautuvansa lähinnä kiipeilypuolen toimintoihin. Kaiken kaikkiaan puistoon oltiin varsin tyytyväisiä kaikissa ikäryhmissä.

”Tää on tosi kiva. Kivoin juttu on kiipeilytelineet.” (Tyttö 11v.)

”Kiipeilyteline on mun suosikki.” (Tyttö 5v.)

”Kiva puisto. Tykkään tanssipelistä.” (Tyttö 11v.)

Ainoastaan vähän vanhemmat, noin 10-13-vuotiaat lapset, kaipasivat enemmän heidän ikätasolleen suunnattuja välineitä ja alueita. Kuitenkin myös vanhemmat lapset näyttivät viihtyvän puistossa yhtä lailla jo olemassa olevien toimintojen ja leikkivälineiden parissa.

Pienimuotoiset havainnointijaksot Pikku Kakkosen leikkipuistossa vahvistivat pitkälti asiantuntijahaastatteluista jo saamiani käsityksiä koskien puiston käyttäjien ikäjakaumaa ja suosituimpia leikkivälineitä. Yleisesti ottaen puistosta tavoitetut lapset ja nuoret olivat tyytyväisiä leikkipuistoon ja sen toimintoihin. Puistoa käyttivät monen ikäiset lapset vanhempineen ja ilman vanhempia. Suosituimmillaan puisto oli iltapäivisin, jolloin erityisesti tanssipeli ja kiipeilytelineet olivat kovassa kysynnässä. Koin erittäin hedelmällisenä ja tarpeellisenä saada tässä tutkimuksessani ennen kaikkea puiston nykykäyttäjien omaa ääntä ja heidän aitoja kokemuksiaan puistosta kuuluville. Keskusteluhetkien myötä minulle avautui kattavammin lasten henkilökohtaiset kokemukset leikkipuistosta. Heidän näkemyksensä toivat ulottuvuutta ja aitoja käyttäjäkokemuksia Pikku Kakkosen puistosta. Se antoi viitteitä myös siitä, että suunnittelutyöryhmän toteutusvaiheen työskentely ja vuoropuhelu lasten ja nuorten kanssa kannatti ja onnistui tavoittamaan monen ikäisten lasten toiveita mieluisasta leikkipuistosta. Pikku Kakkosen puiston osallistavaan suunnitteluun tähdännyt toimintatapa voi ajatella olevan signaali myös päättäjille ja viranhaltijoille siitä, että kuntalaisten ja käyttäjäryhmien osallistuminen on tärkeää. Hannele Tiiton alueellisia toimielimiä ja lähidemokratiaa käsittelevässä

pro gradu-työssä (2013) on havaittavissa johtavien viranhaltijoiden lähtökohtaisesti positiivinen asenne kuntalaisten osallistamista kohtaan. Viranhaltijat toivovat tulevaisuudessa sitä, että alueellisten toimielinten kanssa syntyisi kumppanuus, joka mahdollistaisi hallinnon ja asukkaiden kattavamman yhteistyön. (Tiitto 2013, 68; 79.) Tällaisen tahtotilan ja kehityssuunnan puolesta puhuivat myös saadut havainnot ja tiedot sekä suunnittelijoilta että nykyisiltä käyttäjiltä Pikku Kakkosen puistoon tehdyistä muutoksista.

9.2 Aikuisten visiot

Heräsikö haastateltavilla ajatuksia vaihtoehtoisista osallistavista käytännöistä suunnittelutyössä? Minkälaisia elementtejä ja asioita voisi olla kiehtova käyttää ja hyödyntää lasten kanssa? Miksi lasten ja nuorten osallisuus suunnittelutyössä olisi tulevaisuudessa tärkeää? Mikä osallistavan suunnittelun merkitys on tulevaisuudessa? Haastateltavat saivat vapaasti yleisellä tasolla ideoida ja maalaila tulevaisuuden kuvia lapsia ja nuoria osallistavasta toiminnasta. Esiin nousi pitkälti erilaisia väyliä ja ideoita toteuttaa osallistavaa toimintaa tämän käyttäjäryhmän kanssa, jotka jakautuivat sisältöjensä perusteella seuraaviin neljään ryhmään: leikin kautta osallistaminen, yhdessä tekeminen, tekniikan hyödyntäminen sekä monipuoliset väylät.

9.2.1 Leikin kautta osallistaminen

Jokainen neljästä haastateltavastani ilmaisi jollain lailla leikin keskeisenä osana ja välineenä lapsia osallistettaessa. Kaksi haastateltavista avasi tätä leikin kautta osallistamista ideoiden poimimisena leikeistä sekä improvisaatioluontoisena toimintana. Toinen haastateltava peilasi leikin kautta toteutettavaa ideoimista leikkisarjan luomisena.

”Se on yksi vaihtoehto, että keskustellaan - vaikka jos tehdään leikkisarja - niin mitä tykkäät leikkiä ja miten sää sitä leikit. Ja sitten kerätään näitä lasten ideoita. - Ja sitten ideoidaan lasten kanssa sillä lailla johdattelemalla, improvisoimalla vähän tilanteita ja muita.” (H1)

Toinen haastateltava puolestaan nosti tähän liittyen leikin mielikuvitusta aktivoivan ja sitä kautta uusia ideoita herättelevän puolen.

”Jollain tavalla se mahdollistaa myös lapsen mielikuvituksen, mutta se antaa myös vähän sellaisia valmiita juttuja.” (H3)

Haastateltavat ilmaisivat puheissaan yleisesti ottaen sitä, kuinka leikkipaikkoja ei tulisi rakentaa liian valmiiksi. Ympäristöministeriön oppaassa viitataan siihen, kuinka aikuiset korostavat helposti järjestyksen ja kiinteiden leikkivälineiden merkitystä. Kiinteiksi leikkivälineiksi ovat jo vakiintuneet esimerkiksi keinu ja hiekkalaatikko. Suositaan yleensä nurmikoita ja istutuksia. Irtotavaraa, ”roskaa”, ei haluta sallia pihoidille. Tällöin helposti samalla ikään kuin suunnitellaan pois osa mahdollisuuksista kokeilla ja oivaltaa. (Allas & Horelli & Kalliokoski & Vepsä 5/1993.) Tämä näkökulma nousi esiin vahvasti myös osallistavassa suunnittelutyössä mukana olleiden aikuisten puheissa. Puolet haastateltavista esitti osallistavan leikin välineeksi rakentelun. He kokivat rakentelun osallistamisen toteuttajana palvelevan ennen kaikkea lapsen luontaista halua päästä itse tekemään jotakin konkreettista.

”Voisi luulla, että monille voisi olla juuri kaikkein hauskinta se, että pääse itse tekemään. Niin kuin lapset nyt luo legoista maailmaa. Pääsisi oikeasti rakentamaan. - Tavallaan sen tyyppinen ajattelu. Se ei ole tietysti leikkipaikka, jossa on valmiit välineet, vaan oikeasti luodaan ihan itse se. Siinä on tietysti varmaan aika paljon tällomaisia turvajuttuja ja sellaisia. Mutta olispa se aika hauska, jos meillä olisi sellainen.” (H2)

”Itse asiassa tuli mieleen, että jos olisin leikkivälinesuunnittelija, niin se olis hauska olla sellainen leikkivälinerakennus-sarja, minkä kanssa vois lähteä lasten kanssa rakentamaan, vähän niin kuin legoista, että minkälainen leikkiväline olis kiva.” (H4)

Haastateltavat puhuivat siitä, kuinka rakentelun kautta voisi mahdollistua hyvin konkreettisesti muodossa tarkastella sitä, mikä on mahdollista toteuttaa tai miltä jokin idea näyttäisi käytännössä.

”...Kun toisaalta jos sanoo lapsille, että piirrä semmoinen leikkiväline esimerkiksi kuin ois kiva, niin ei niitä ainakaan yks yhteen voi toteuttaa. Tietysti niistä voi sen idean saada, mutta sitten toisaalta jos antaa laatikollisen palasia, missä on vaikka viisi erilaista palaa. On kiipeilyteline, on pystytolppia ja jotain muita osia. Ja sitten niistä ruvetaan yhdessä sitten lapsen kanssa tekemään, että minkälainen leikkiväline olis kiva. Että tossa jos tekee tuollaisen, niin voi kiipeillä noin ja näin. Niin sitä kautta saatais saada vielä paremman lopputuloksen, mikä olis lähempänä sitä vielä, mikä pystyttäis ehkä jopa toteuttamaan.” (H4)

”On se sitten leikkivälinesuunnittelua tai aluesuunnittelua. Jos miettii, että leikkipaikkaakin, että missä menee käytävä, missä on hiekkalaatikko ja minne pannaan keinut, niin pitäis olla sellaiset palapelin palat tavallaan, että mitä sä voit siirtää taululla ja piirtää siihen. Niin se saattais olla silleen nopeampaa ja tuottaa parempaa tulosta.”
(H4)

9.2.2 Yhdessä tekeminen

Monet haastateltavista puhuivat lapsia ja nuoria osallistavan suunnittelun tulevaisuuden ja toteutumismahdollisuuksien osalta sitä, kuinka yhdessä tekeminen tulisi nähdä tärkeänä lähtökohtana suunnittelulle. Onnistumisen iloa ja mielihyvää voidaan fyysisen suunnittelun yhteydessä tuottaa myös siten, että ne jotka ympäristöä käyttävät saavat olla itse mukana paitsi suunnittelussa myös toteuttamisessa (Haarni 1994, 80; Kallio 2006, 18; Rasmussen 2004, 165-166). Eräs haastateltava painotti erityisen paljon sitä, että suunnittelijat ja osallistettavat toimisivat yhdessä alusta loppuun asti. Hän painotti sitä, ettei lapsia otettaisi vain tavalla tai toisella pintapuolisesti mukaan osaksi prosessia tai mietittäisi laskelmoivasti, että miten heitä otettaisiin mukaan. Olennaisena hän näki sen, että yhdessä tekeminen olisi luontaista ja synnynnäinen osa yhdessä toimimista siten, että lopputulos olisi yhteinen. Ihmiset ovat sitä motivoituneempia toimimaan yhdessä ja yhteistyössä tavoitteiden saavuttamiseksi, mitä kattavammin he voivat itse vaikuttaa päätöksiin, joita heitä tai heidän lapsiaan koskien tehdään (Kallio 2006, 18).

Toinen haastateltava havainnollisti tätä yhdessä tekemistä erilaisten harrastajaryhmien hyödyntämisellä. Hän koki tärkeänä sen, että suunnittelijat hyödyntäisivät kattavasti erilaisia asiantuntijoita ja alan harrastajia toteuttaessaan jotakin projektia. Tällainen verkostomainen ja jaettu asiantuntemus edistäisi monipuolista, ajantasaista ja kohderyhmää palvelevaa lopputulosta.

Erään haastateltavan puheissa nousi vahvasti esiin yhdessä tekeminen kokemuksellisin keinoin. Hän näki, että suunnittelu voisi pitää sisällään erilaisia puistokävelyjä ja ekskursioita paikanpäälle suunniteltavaan kohteeseen, jotta lapset ja nuoret saisivat hahmottaa ympäristöä myös konkretiatasolla.

”Että mä tykkäisin siitä mallista, että mentäis sinne paikanpäälle. Se on niin kuin se juttu. - Mä ite mieltäisin, että semmoisella kokemuksellisella saataisiin parempia tuloksia aikaan. Se, että lapselle on myös hirmu tärkeätä, ja myös nuorelle, että ne saa jotain konkreettista aikaan. - Että täytyisi olla jotain ihan sellaisia lyhyellä aikavälillä tapahtuvia juttuja, joihin sitten pystyis heti kommentoimaan. Ja tosi matalankynnyk-

sen juttuja. Se, että pitäis toki käyttää internetin ihmeellistä maailmaa, se on niin kuin ihan fine, mutta siinä rinnalla ei saa unohtaa sitä kohtaamista. Se on niin kuin jo sainoin, että siihen pitäis jo ihan velvoittaa.” (H3)

9.2.3 Monipuoliset väylät

Useampi haastateltavista puhui tekniikan laajemmasta hyödyntämisestä lapsia ja nuoria osallistettaessa. Esille nousivat muun muassa erilaiset visualisoinnin menetelmät ja mallinnosohjelmat. Yksi haastateltava esitti ajatuksen eräänlaisesta tekstaringistä, jota oli jo toisessa kaupungissa hiljattain otettu käyttöön.

”Muun muassa meillä on nyt tiedusteilla sellainen mahdollisuus, mitä Lahdessa käytetään. Siellä on sellainen tekstaringi. Lapset ja nuoret jaotellaan esimerkiksi ikäryhmittäin tai asuinalueittain ja sitten kun tulee jotain, se voi olla jokin tapahtuma tai mihin se vaan liittyykään, jos se liittyy tiettyyn ikäryhmään vaikka. - Ja sitten sen pystyy tietokoneen kautta lähettämään viestitekstarina koko ikäryhmälle.” (H3)

Kaiken kaikkiaan tulevaisuuden osallistamisprosesseissa olennaisena tekijänä nähtiin se peruslähtökohta, että lapsia ja nuoria osallistettaisiin monipuolisia väyliä käyttäen osaksi suunnitteluprosesseja. Monipuolisten väylien käytön edellytyksenä nähtiin yleisesti olevan toimiva tiedon kulku sekä erilaisten väylien hahmottaminen.

”Se siinä on kaikkein tärkeintä, niin kuin mä olen sanonutkin, että on erilaisia, eri väyliä. Ja sitten se, että tiedon pitäis kulkea ja tiedon pitäis tavoittaa eri paikoissa. - Aina pitäisi miettiä sitä, että on erilaisia tasoja ja mahdollisuuksia sen lapsen ja nuoren osallistua. Niin se on se juttu.” (H3)

Kaiken kaikkiaan haastateltavat kokivat ensiarvoisen tärkeänä osallistavan suunnittelun tulevaisuuden kannalta sen, että suunnitelmat ja toteutukset kuvaisivat aidosti lasten ja nuorten omia käsityksiä heille sopivasta ja hyvästä ympäristöstä. Tämä tematiikka askarruttaa yhä vahvasti niin yhteiskunnan eri toimijoita kuin ympäristökokemuksia tarkastelevia tutkijoita. Vaikka lasten ympäristökokemusten tutkiminen on ollut jo Rogert Hartin (mm. 1992, 1997) tutkimuksista lähtien myös metodisen pohdinnan kohteena pohtivat tutkijat yhä, kuinka maailman voisi saavuttaa lasten paikalta käsin (esim. Cele 2006; Rasmussen 2004). Miten rakentaa tutkimusasetelma niin, että se ei toista aikuisten arjen jäsentämiseen sisäänrakennettuja näkemyksiä siitä, mitä ympäristössä on tai mikä

siinä on tärkeää? Entä kuinka lapsilähtöisiä olemme oikeasti toiminnassamme ja puheissamme? Eikö jo lapselle esitetty kysymys vaikkapa siitä, mikä ympäristössä on kaunista tai rumaa, ohjaa häntä arvioimaan ympäristöä tällä mallilla? Tai jos lapsen lähialueesta piirtämää karttaa verrataan standardikarttasarjaan, mistä ollaan kiinnostuneita? Lasten aidoista kokemuksistako? (Raittila 2009, 44.) Tällaisia seikkoja on hyvä pohtia, kun tutkimme, suunnittelemme ja toteutamme lapsille ja nuorille ja heidän kanssaan erilaisia ympäristöjä.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Missä määrin lapsi tai nuori voi olla todellisuutensa aktiivinen muokkaaja ja tulevaisuutensa tekijä ylhäältäpäin suunnitelluissa ja ylläpidetyissä elinympäristöissä? Tämä tutkimukseni tuo osaltaan näkyväksi sitä, kuinka lapset ovat yhä melko toissijaisessa roolissa osallistavan suunnittelun ja omaan elinympäristöön vaikuttamisen areenoilla. Edellä esiin tulleet seikat osoittavat ja vahvistavat osaltaan sitä, kuinka osallistavan suunnittelun perinteet ja toimintamuodot ovat hyvin moni-ilmeisiä ja vaikeita murtaa. Lapsen asema yhteiskunnassa ja kulttuurissa on jatkuvan kamppailun tulosta. Sillä on pitkät historialliset perinteet, jotka vaikuttavat lapsen kehitys- ja vaikutusmahdollisuuksiin myös tulevaisuudessa. Lasten osallistuminen ympäristöjen muokkaamiseen laajentaisi lasten ja nuorten omaa reviiriä ja edesauttaisi heidän elämistään kansalaisina (beings), ei tulevaan oikeaan elämään vasta opettelevina kansalaisina (becomings). (Raittila 2009, 43; kts. myös Zehner 2003.)

Lasten ja nuorten toiminnan kautta esiin nostama ympäristöllinen tieto voisi murtaa kulttuurillemme ominaista, vieraannuttavaa abstraktia tietoa. Lapset kun edustavat sellaista asiantuntemusta, jonka sulkemiseen suunnittelukäytäntöjen ulkopuolelle ei yhteiskunnalla pitäisi olla varaa (Tervonen 2009, 8-9). Lisäksi on erittäin tärkeätä huomata se tosiasia, että yhteiskuntaamme on parina viime vuosikymmenenä rakennettu yhä enemmän talouden ehdoin ja tuloksia on mitattu taloudellisin mittarein. Lasten ja nuorten hyvän kasvun edellytykset ovat samalla vaarantuneet tässä säästöihin ja palveluiden leikkaamiseen keskittyvässä yhteiskuntapolitiikassamme. Viime vuosien trendinä on ollut jo valmiiksi niukkojen resurssien kohdentaminen hajanaisiin palveluihin. (Kestilä & Mäkelä & Perälä & Salmi 1/2012, 8, 3.) Jokainen kunta voi kuitenkin päätöksillään tukea osaltaan lasten ja nuorten hyvää kasvua ja vähentää näin syrjäytymisen riskiä. Lapsi kunnassa (1/2012) julkaisussa painotetaan juuri sitä, kuinka lasten ja nuorten osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksia edistämällä heidän elinympäristössään sekä päivähoitossa että koulussa, voidaan suojata heitä kehityksen riskeiltä (Kestilä & Mäkelä & Perälä & Salmi 1/2012, 6). Tutkimukseeni haastattelemani asiantuntijat korostivat vahvasti juuri sitä, kuinka vaikuttamismahdollisuuksia, suunnitteluun mukaan ottamista ja osallisuutta vahvistamalla, me aikuiset ja eri alojen päättäjät voimme tukea lasten ja nuorten yhteiskunnallisen subjektiuden kehittymistä, yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen kasvamista ja syrjäytymisen ehkäisyä. Pelkästään jo sekä talouden että inhimillisyyden vuoksi ikääntyvällä Suomella ei ole varaa antaa yhdenkään lapsen tulla syrjäytetyksi, sillä lasten mahdollisuus hyvään kasvuun on perusta kansan hyvinvoinnille nyt ja tulevaisuudessa (Kestilä & Mäkelä & Perälä & Salmi 1/2012, 8).

Uskon vahvasti tämän tutkimukseni antia olevan juuri sen näkemyksen todentaminen, että vaikka lasten mahdollisuudet osallistua ympäröivän todellisuuden muokkaamiseen ovat yhä melko rajoitettuja, niin sanottuja rajan ylityspaikkoja on kuitenkin löydettävissä. Tässä yhteydessä on hyvä muistaa, että näiden rajattujen osallistumismahdollisuuksien murtaminen ei tapahdu aikuisten maailmasta irrallaan vaan nimenomaan aikuisten kanssa. On epärealistista odottaa, että lapsista ja nuorista kehkeytyy yhtäkkiä ympäröivästä todellisuudesta vastuuta kantavia aikuisia, jollei heillä ole ollut tilaisuutta opetella ja harjoitella vastuunkantamiseen perustuvan demokratian edellyttämiä taitoja. Elinpiirin moniääninen muokkaus tarjoaa perustan lasten ja aikuisten molemminpuoliselle oppimiselle. Se tarjoaa myös tilaisuuden tiedostaa sen tärkeän seikan, että mahdollisuus luoda merkityksiä on yhteiskunnallista ja sosiaalista toimintaa, eikä vain harvoille ja etuoikeutetuille suotu oikeus. Samalla lapset välittävät aikuisille oman tietämyksensä, toiminnan kautta oppimisen sekä luonnon ja rakennetun ympäristön tärkeyden. (Nyland 2009, 38; Freeman & Tranter 2011, 17; kts. myös Alanen 2009; Cele 2006; Kallio 2006; Matthews & Limb 1999; Rasmussen 2004.)

Onnellisen lapsuuden edellytykset muotoutuvat sellaisten organisaatioiden puitteissa ja sellaisissa suunnittelukehyksissä, joiden tavoitteena on edistää ihmisen kasvua sekä yksilönä että yhteisönä (kts. esim. Kiilakoski & Gretscher & Nivala 2012; Nivala & Ryyänen 14/2013). Sosiaalipedagoginen viitekehys antaa tukensa tälle ajattelulle kannattaessaan ihmisten yhteiskunnallisen identiteetin vahvistamista ja selkiyttämistä, subjektiutta ja elämänhallintaa sekä ennen kaikkea osallisuuden ja osallistumisen edistämistä. Se tapahtuu toiminnan tasolla muun muassa mahdollistamalla yksilöille ja ryhmille erilaisissa yhteisöissä toimimisen ja yhteisöjen kasvupotentiaalin hyödyntämisen. Osallistavan suunnittelun toteutuminen aktivoi ja edistää paitsi ihmisten poliittista toimijuutta ja kulttuurista vaikuttamista myös yksilön pedagogisten kehitysvaiheiden saavuttamista ja tarkoitusperiä. (Hämäläinen 2006, 66.) Asiantuntijat ovat siten tämänkaltaisessa ohjausmallissa ”mahdollistajia” ja asukkaat ”osallistujia” ja suunnittelu on jatkuvasti käynnissä olevan prosessin sisällöllistä suuntaamista. Se edellyttää näkemystä sekä asukkaan että asuntoalueen elämänkaaren huomioon ottamisesta. Sellainen suunnitelma on samoin kuin ihmisen kehityskin koko ajan ”kesken”. Siihen tulee voida liittää ennalta arvaamattomia tekijöitä joustavasti aivan niin kuin ihmiset arkisessa elämässään joutuvat tekemään. (kts. Launonen & Puolimatka 2006; Raittila 2009.) Tutkimukseni tulokset osoittivat sen, kuinka lapsiystävällinen, lasten elinpiiristä käsin lähtevä suunnittelu on yhä monelta osin puutteellista. Tutkimukseni tulosten perusteella voi todeta, että lapsia ja nuoria osallistava suunnittelu velvoittaa suunnittelijoita myös itse astumaan nykyistä vahvemmin oman mukavuusalueen ulkopuolelle. Ideaali tilanne tulevaisuuden kannalta olisi se, jos suunnittelijat todella rohkaistuisivat tässä sekä kuulisivat enemmän myös kollegoitaan pohtiessaan toimintatapoja ja suunnittelun lähtö-

kohtia. Tämä tutkimus osoitti vahvasti sen, kuinka lasten elinpiiristä käsin lähtevä suunnittelu sisältää ennen kaikkea aitoa kohtaamista, johon suunnittelijoita olisi hyvä jopa velvoittaa.

Tällaista suunnittelua voidaan toki perustellusti väittää myös vaikeaksi, aikaavieväksi tai työlääksi. Sen vaihtoehtona ei kuitenkaan saisi olla edelleen vallitseva ja hengissä oleva ”eristäytyvä” suunnitteleminen, joka tuntuu nykyisillä suunnittelun- ja rakentamisen ohjaamisen menetelmillä olevan erityisen helppoa (kts. esim. Kaivola & Rikkinen 2003; Raittila 2009; Zehner 2003). Tähän liittyen luin hiljattain Helsingin Sanomien julkaisemasta kaupunkilehti Mestasta (29/2015) Lari Malmbergin kirjoittaman *Arkkitehti haluaa rohkeita kaupunkeja* -artikkelin, jossa tanskalainen arkkitehti ja Gehl Architects -kaupunkisuunnittelutoimiston toimitusjohtaja Henriette Vamberg peräänkuuluttaa ihmislähtöistä suunnittelua. Vamberg vieraili Suomessa puhumassa Alvar Aalto -symposiumissa Jyväskylässä. Hänen mukaansa kaupungeista, Helsinki mukaan lukien, puuttuu tapaamispaikkoja, joissa ajatukset vaihtuvat. Sellaisia paikkoja, joissa kaupungin perimmäinen idea toteutuu. Vambergin kaupunkisuunnittelutoimisto tunnetaankin ideologiastaan, joka painottaa pilvenpiirtäjien sijaan ihmisen kokoista arkkitehtuuria. Hän puhuu kaupunkilehti Mestan artikkelissa siitä, kuinka ihmiset tarvitsevat viihtymiseensä loppuen lopuksi melko yksinkertaisia asioita: seiniä joihin nojata, penkkejä joilla istua ja ennen kaikkea virikkeitä - siis toisia ihmisiä. (Malmberg 29/2015, 14.) Tätä suunniteltavien kaupunkiympäristöjen sosiaalista puolta korostivat myös Pikku Kakkosen suunnittelutyöryhmän jäsenet haastatteluissaan. Todellinen elävä ilmapiiri, viihtyisyys, toimivuus ja ihmislähtöisyys syntyvät vain ja ainoastaan osallistavan suunnittelun avulla, ei ilman käyttäjäryhmien mukaan ottamista. Vambergin mukaan kaupunkeja rakennetaan silti edelleen väärässä järjestyksessä. Ensin pystytetään rakennukset ja sitten toivotaan, että ihmiset tulisivat paikalle. Mutta ihmisiä ei voi pakottaa. Vamberg painottaa puheissaan sitä, kuinka meidän pitäisi ensin tutkia, missä ihmiset liikkuvat ja sitten vasta tehdä heille kaupunkia. (Malmberg 29/2015, 14.)

Missä ihmiset liikkuvat? Miten paljon heitä liikkuu? Miten he liikkuvat? Ja milloin he liikkuvat? Missä ihmiset viihtyvät? Millaiset ympäristöt eri käyttäjäryhmät kokevat omikseen? Palautteen kerääminen ja jatkuva vuoropuhelu eri käyttäjäryhmien kanssa ovat osallistamaan pyrkivässä suunnittelutyössä tärkeitä tekijöitä. Tässä tutkimuksessa palautteiden kerääminen korostui suunnittelua eteenpäin vievänä asiana ja osallistamiseen luonnollisena osana kuuluvana tekijänä. Miten voimme ottaa suunniteltavaa aluetta tai asiaa käyttävät ihmiset huomioon, jos emme jo lähtökohtaisesti kysy heiltä heidän tavoistaan ja toiveistaan käyttää ja hyödyntää suunniteltavaa ympäristöä? Tutkimukseni ilmensi myös sitä, kuinka erilaisilta käyttäjäryhmiltä saadut palautteet ja ideat ovat tärkeä osa suunnittelijan oman työn kehittämistä. Se avaa suunnittelijaa katsomaan omaa työskentelyään kriit-

tisesti ja itse refleктоivalla otteella. Tutkimukseni haastatteluaineistoon ja aikaisemmin todennettuihin tuloksiin (mm. Raittila 2008; Kallio 2006; Leskinen & Vasara 2014; Nuorten osallisuushanke 2000) nojaten voi todeta sen, että tällaista etukäteistä selvitystä, vuoropuhelevaa suunnittelua ja palautteen keräämistä tapahtuu käytännön suunnittelutyössä vielä suhteellisen epätasaisesti. Palautetta voisi ja tulisi kerätä ja tutkia vieläkin systemaattisemmalla ja keskustelevammalla otteella.

Raija Raittilan *Lasten paikka yhteiskunnallisena ilmiönä* (2009) -artikkelin ydintä on ajatus siitä, että lasten ja nuorten kuuntelemisella, osallistumisella ja vaikuttamisella on useita myönteisiä vaikutuksia. Osallisuuden avulla voidaan luoda edellytyksiä lasten ja nuorten hyvinvoinnille heidän omista tarpeistaan ja lähtökohdistaan käsin. (Raittila 2009, 43-44.) Ottamalla lapset ja nuoret mukaan toimintaan, heidät voidaan tutustuttaa ja sitouttaa omaan lähiympäristöönsä ja sen kunnossa pitämiseen. Näin he ehkäpä suhtautuvat kunnioittavammin omaan elinympäristöönsä ja mahdollinen ilkivaltakin vähenee. (kts. Lasten ja nuorten Vantaa -hanke 2013-2016; Repo 2015.) Tämän osoitti mielestäni hyvin todeksi tutkimuksessani esiin nostamani Pikku Kakkosen puiston suunnittelukäytännöt ja havainnot puiston nykytilanteesta. Sekä suunnittelijoiden puheet että kohtaamiset ja tekemäni havainnot puistosta osoittavat sen, että puisto on otettu aktiiviseen käyttöön, koetaan läheiseksi ja luontaiseksi osaksi elinympäristöä ja siihen suhtautudutaan arvostaen. Vaikuttamisen mahdollisuus julkisten alueiden käyttöön sitouttaa lapset ja nuoret siis heidän lähiympäristöönsä ja lisää ympäristön arvostamista. Tällainen toimintakulttuuri on lähtökohdiltaan hyvin sosiaalipedagogisesti orientoitunutta. Sosiaalipedagogiikan ydintä on ajatus siitä, että ihminen rakentaa identiteettiään paitsi vuorovaikutuksessa toisiin ihmisiin myös suhteessa siihen yhteiskuntaan, ympäristöön ja niihin yhteisöihin, joihin hän kuuluu ja joissa hän toimii (Hämäläinen 2006, 70).

Viime vuosina on ollut ilo havaita se, että valtakunnallisella tasolla ja lukuisissa eri kaupungeissa on lasten ja nuorten yhteiskunnalliseen asemaan pyritty kiinnittämään entistä aktiivisemmin huomiota. Hyvänä esimerkkinä mainittakoon Vantaan kaupungin Lasten ja nuorten Vantaa -hanke (2013), jonka toteutuksen tueksi on luotu Lasten ja nuorten Vantaa -toimintaohjelmia. Tuorein toimintaohjelma valottaa erilaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia Vantaalla sekä kuvaa keskeisimpiä toimenpiteitä, joiden avulla vaikuttamismahdollisuuksia lisätään vuosina 2013-2016. Toimenpiteet liittyvät tietojen, kansalaistaitojen ja -toiminnan sekä yhteistyön lisäämiseen, asenteiden muuttamiseen, osallisuuden rakenteiden sekä ennen kaikkea erilaisten vaikuttamistapojen ylläpitämiseen ja kehittämiseen. (Lasten ja nuorten Vantaa -hanke 2013-2016.)

Toinen hyvä esimerkki huomion kiinnittymisestä osallistavaan suunnitteluun sekä lasten ja nuorten aktiivisesta mukaan ottamisesta osaksi prosessia on Espoon kaupungin päätös palkata kaupungille oma ympäristömuotoilija. Hän toimii työssään aktiivisesti lasten, nuorten, koulujen ja lukuisten muiden eri yhteisöjen kanssa. Vuodesta 2014 ympäristömuotoilijana Espoon kaupungilla toiminut Niko Riepponen on ainoa laatuaan Suomessa. Ympäristömuotoilijan työn ytimessä on tiivis yhteistyö koulujen ja yhteisöjen kanssa. Vaikka Riepposen pesti perustettiin virallisesti vuonna 2014, hän oli toteuttamassa jo vuonna 2012 Muotoile!maa -projektia, joka osoittautui menestykseksi. Tuolloin sekä Espoon Nöykkiönlaakson että Iivisniemen koulun oppilaat tekivät omalle kouluympäristölleen pysyvän kasvojenkohotuksen. (Moster 3/2015, 11.) Toimittaja Helen Moster haastatteli Riepposta Espoon kaupunkilehteen (3/2015). Lehtiartikkelissa Riepponen toteaa nähneensä työssään sen, että vandalismi vähentyy ja viihtyvyys kohenee, kun kaupunkilaiset osallistuvat ympäristönsä kaunistamiseen itse. Keinoja on paljon, ja ne ovat usein hyvin yksinkertaisia. Espoon Nöykkiönlaakson koulu on hyvä esimerkki. Koululaiset päällystivät mosaiikkiteoksella rumaksi runnellun koulunseinän, ja nyt seinä on jätetty rauhaan. Jopa lähialueen raggaritkin arvostavat pikku picassojen kädenjälkeä. Niko Riepponen suunnitteli myös Kaukalahden elä ja asu -seniorikeskukseen yhdessä vanhus-ten kanssa kukkalaatikot, joita yltää hoitamaan pyörätuolista käsin. Ehdotus tuli vanhuksilta. Riepponen toteaa lehtihaastattelussa, että hänen työnsä suola on espoolaiset itse, joiden ehdoilla mennään ja työtä tehdään. Parhailleen Riepponen somistaa julkisia roskiksia entistä ehommiksi. Taideroskisten suosio on yllättänyt kaikki. Tuttu ilmiö toistuu: kun asukkaat ehostavat roskikset itse, niitä ei rikota. Sen tietävät paitsi Riepponen myös Espoon kaupunkisuunnittelijat ja päättäjät. Osallistaminen tuo hyvän mielen lisäksi myös säästöjä kaupunginkassaan. (Moster 3/2015, 11.) Pikku Kakkosen puiston suunnittelutyöryhmän jäsenet sanallistivat myös vahvasti puheissaan ajatusta siitä, että asukkaiden ja kohderyhmän, tässä tapauksessa lasten ja nuorten, osallistuminen ympäristösuunnitteluun lisää oman elinympäristön arvostusta ja halua vaikuttaa myöhemminkin.

Tarkastellessani tämän tutkimukseni yhteydessä lähemmin Tampereen kaupungin osallisuuskäytäntöjä, havaitsin sekä jo käytänteissä eläviä että orastavia lapsia, nuoria ja yleisesti kuntalaisia osallistavia toimintamuotoja. Lisäksi Tampereen kaupunki on työstänyt strategiatason määrittelyjä osallisuuden edistämiseksi eri sektoreilla. (Leskinen & Vasara 2014; Tampereen kaupunki 2015; Tervonen 2009.) Vaikkakin tässä tutkimuksessa on noussut esiin myös se huoli, ettei Tampereen kaupungilla ole tällä hetkellä voimassa olevaa juuri lasten ja nuorten yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja vaikuttamiseen pureutuvaa toimintasuunnitelmaa, vaan tämä osa-alue on ikään kuin sisällytettynä kaupungin lastensuojelusuunnitelmaan (Arvokas Arki 2009-2012). Tästä huolimatta voi yhtenä positiivisena nostona vahvasta käyttäjädemokratiapainotuksesta mainita Yhteinen Tampere - Näköalo-

jen kaupunki -kaupunkistrategian, joka tähtää vuoteen 2025. Sen tavoitteena on parantaa palvelujen tuottajien, käyttäjien ja muiden sidosryhmien osallistumismahdollisuuksia. Eri osapuolten avulla palvelut pyritään kohdentamaan tarkoituksenmukaisemmin sekä tunnistamaan ennaltaehkäisevien palvelujen tarpeet paremmin ja kaventamaan hyvinvointieroja. (Leskinen & Vasara 2014, 3.) Tällainen ennaltaehkäisevä, hyvinvointiin tähtäävä toimintaorientaatio on sosiaalipedagogisestikin ajatellen kestävä. Se tukee osallistavan suunnittelun hyötyjä ja osallistavan suunnittelun kautta tulevia yhteiskunnan ja yksilön välisiä synergiaetuja. Toiminnassa tavoitellaan kokonaisuutta, jossa yksilön ja yhteiskunnan edut kulkevat rinta rinnan. Pyrkimyksenä on yhteiskunta, jossa yksilöt voivat osallistua, vaikuttaa ja toteuttaa hyvää elämää siten, että koko yhteiskunnan hyvinvointi lisääntyy. Samanaikaisesti tällaisen toimintalähtökohdan haasteena on löytää sellaiset hyvän elämän puitteet ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen piiri, joka perustuu yksilön autonomiaan, mutta joka voi toteutua vain yhteisöllisesti ja yhteisön avulla. (Launonen & Puolimatka 2006, 42; 46.)

Lapsi kunnassa (1/2012) julkaisussa todetaan, että yksi parhaita kaupungin tapoja suojata lapsia ja nuoria kehityksen riskeiltä on edistää osallisuuden kokemuksia kouluissa (Kestilä & Mäkelä & Perälä & Salmi 1/2012). Kun lapset ja nuoret ovat aktiivisia toimintaympäristöissään ja pääsevät itse muokkaamaan toimintaa haluamaansa suuntaan, kokonaisvaltainen hyvinvointi kehittyy ja mielekkyys säilyy (Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2013-2016, 9). Tästä hyvänä esimerkkinä on Helsingin Sanomien kaupunkilehti Mestan (39/2015) vastikään uutisoima tempaus, jossa joukko alueen nuoria suunnitteli ja rakensi Vantaan Ylästöön uuden bussipysäkin. Kyseisessä Kaisu Moilanen kirjoittamassa *Nuorten oma* pysäkki-lehtiartikkelissa kerrotaan, että naapuruston lapset ja nuoret toteuttivat projektin 2013-2015 välisenä aikana. Tukena heillä oli erään nuoren isä, Aram Aflatuni, joka muun muassa auttoi nuoria esittelemään suunnitelmaansa projektia tukeville yrityksille. Loppusyksystä 2015 järjestettyihin avajaisiin saapui myös Vantaan kaupunginjohtaja Kari Nenonen. Vihkimisjuhlassa oli tarjolla nuorten leipomia suklaamuffineja ja mehua. Mitä tuo projekti antoi nuorille? Rakennustyön aikana toisilleen tuntemattomat nuoret ovat kasvaneet yhteen. Sunnuntaisin ryhmä kokoontuu Aflatunin perheen luo leikkimään, pelaamaan, juttelemaan tai vaikka katsomaan leffaa. Uusien ystävien lisäksi projekti osallisti lapset ja nuoret vaikuttamaan elinympäristöönsä, nostaen esiin heidän taitojaan. Aram Aflatunin sanoin: ”Kysymys ei ole siitä, että keksitään lapsille jotain tekemistä, etteivät ne tee pahojaan. - Minä haluan saada lasten parhaimmat taidot, sen heidän sisällään olevan jalokiven, jalostettua esiin palvelemaan koko tätä ihmiskuntaa. - Kulttuurisamme ihminen on tottunut tarkastelemaan maailmaa sen kautta, mitä hän itse siltä saa. Tämä suunta pitäisi kääntää toisinpäin. Pitäisi mieluummin opettaa lapset miettimään, mitä he voisivat tehdä yhteisen hyvän eteen.” (Moilanen 39/2015, 4-5.) Lehtiartikkelista välittyy vahvasti mukana olleiden

lasten ja nuorten ylpeys projektistaan, halu vaalia lähiympäristöään ja vaikuttaa mahdollisesti jatkossakin vastaavanlaisiin asioihin. Tämä esille nostamani projekti on taas yksi esimerkki siitä, kuinka osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuus sitouttaa lapset ja nuoret myöhemminkin vaikuttamaan ja pitämään huolta ympäristöstään sekä kiinnostumaan ympärillä tapahtuvista niin isoista kuin pienistä yhteiskunnan tapahtumista. Tällaista viestiä halusivat välittää myös tähän tutkimukseeni haastattelemani asiantuntijat. He korostivat sitä, kuinka halu vaikuttaa yhteisen hyvän eteen ja omaan elinympäristöön edellyttää osallistumisen kokemusten ja mahdollisuuksien luomista ja saamista.

Kansalaisten osallistumisen vahvistamiseksi on luotu sopimuksia ja suosituksia myös kansainvälisellä tasolla. Yhtenä keskeisenä nostona Euroopan komission heinäkuussa 2001 julkaisema valkoinen kirja eurooppalaisesta hallinnosta (KOM 428/2001). Siinä nostettiin esille verkostoitumiseen ja suoraan kumppanuuteen perustuva jäsenvaltioiden alue- ja paikallistason näkemysten kytkeminen EU:n hallintoon. Siinä on EU:n kaupunkipolitiikan toteutuksen osalta määritelty kumppanuus ja kaupunkilaisten osallisuus keskeisiksi periaatteiksi. Taloudellisen kehityksen yhteistyöjärjestössä OECD:ssä on 2000-luvun alusta alkaen tehty työtä osallisuuden vahvistamiseksi jäsenmaiden keskushallinnon tasolla. Työn tukemiseksi on listattu kymmenen keskeistä periaatetta, joille osallistumiskulttuuri tulisi rakentua. Periaatteet painottavat virkamiesten ja poliitikkojen sitoutumista, kansalaisten oikeutta saada tietoa ja osallistua, riittävien resurssien varaamista sekä objektiivisuutta. Periaatteissa painotetaan myös hallinnon vastuuta siitä, että kansalaisten antama palaute hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan. (Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle kansalaisten suoran osallistumisen kehittymisestä 2002, 9.) On hyvä, että osallisuuskäytäntöjä on pyritty edistämään niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla, sillä se tukee maantieteellisestikin laajalti osallistavan toimintakulttuurin kehittymistä ja kehittämistä. Tämän kaltainen hallintotason työ osallistamiskulttuurin edistämiseksi osoittaa myös aiheen merkityksellisyyden. OECD-työssä on haluttu korostaa, että osallisuuden lisäämisellä ei tähdätä edustuksellisen demokratian korvaamiseen vaan sen tukemiseen. (Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle kansalaisten suoran osallistumisen kehittymisestä 2002, 9.)

Miten osallistavan toimintakulttuurin kehittyminen näkyy kunta- ja paikallistasolla? Tässä tutkimuksessa viittaamiini esimerkkeihin ja selvityksiin perustuen (kts. esim. Nuorten osallisuushanke 2000; Tervonen 2009) voi summata, että kuntien aktiivisten osallistujien muodostama joukko on yleensä ollut helppo saada mukaan osallisuusprojekteihin. Kun taas tämän ryhmän laajentaminen uusilla osallistujilla ja ihmisryhmillä on ollut vaikeaa. Valtioneuvoston selonteossa Eduskunnalle

kansalaisten suoraan osallistumiseen liittyen (2002) todetaan, että rohkaisevan poikkeuksen tässä kehityskulussa ovat kuitenkin tehneet lapset ja nuoret. Tämä tutkimukseni ja edellä esiin tuodut kokemukset vahvistavat osaltaan selonteon (2002) toteaman siitä, että myös pienen ihmisen toimilla on merkitystä. Selonteko (2002) osoittaa, että lasten ja nuorten toimintoihin mukaan ottaminen heidän kehitystään vastaavasti tasavertaisina yhteistyökumppaneina antaa kokemuksia siitä, että jokainen voi halutessaan vaikuttaa. (Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle kansalaisten suoran osallistumisen kehittymisestä 2002, 15.) Tässä yhteydessä on tärkeää nostaa esiin tutkimukseni haastattelujen ja käytetyn lähdekirjallisuuden (kts. esim. Bäcklund & Kallio 2012; Lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma 2003-2007; Nivala 7.11.2014) ilmaisema huoli siitä, että osallistumis- ja vaikuttamiskanavat eivät rajoittuisi vain esimerkiksi pelkän oppilaskuntatoiminnan kaltaisten foorumeiden varaan. On erittäin tärkeää kuunnella myös niitä lapsia ja nuoria, jotka eivät ole mukana oppilaskunnissa, Nuorisofoorumeissa, Lasten Parlamentissa tai muissa toimielimissä, jotka vaikuttavat lasten ja nuorten asioihin (Lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma 2003-2007, 43). Tämä huoli on varsin perusteltua, sillä osallisuuden edistäminen on kunnissa näyttäytynyt pitkälti nuorisovaltuustojen perustamisena tai nuoret ovat saaneet edustajansa erilaisiin lautakuntiin ja työryhmiin. Erilaisissa kuntien osallistumishankkeissa juuri tämän luonteista toimintaa on pyritty tukemaan ja laajentamaan. (Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle kansalaisten suoran osallistumisen kehittymisestä 2002, 15.) Haastattelemaani Tampereen kaupungin pitkäaikaista Lasten Parlamentin koordinaattoria ja nuoriso-ohjaaja Miia Nivalaa lainaten, ”tällaisten toimintamuotojen rinnalla tulisi aina olla myös sitä asiaa, joka sitouttaa lapset ja nuoret kokonaisvaltaisemmin kiinnostumaan omasta elämästään ja ympäristöstään” (Nivala 7.11.2014).

Pikku Kakkosen puiston suunnittelutyöryhmäläisten haastattelut osoittivat, että mitä luonnollisemmin ja suoremmin tutkimusaineiston tai suunnitelmapiirrosten tuottaminen liittyy lasten ja nuorten omaan arkiseen toimintaan, sitä varmemmin se sisältää relevanttia tietoa lapsille ja nuorille tärkeistä ympäristöistä. Tällöin suunnitelmat sisältävät tietoa lasten ja nuorten omilla käsitteillä ilmaistuna ja heidän omimmilla tavoillaan puhuttuna ja ilmaistuna. Lasten ei tarvitse yrittää tuottaa tutkijaa tai suunnittelijaa varten hänen ”odottamiaan oikeita vastauksia”. Lasten on vaikeaa ilmaista näkemyksiään ainoastaan sanallisesti. Näin ollen toiminta ja siihen liittyvä puhe on etenkin alle kouluikäisille luontaisempi keino ilmaista itseään. Osallistuvan havainnoinnin keinoin suunnitteluun ja toteutukseen tulee vahvemmin vielä mukaan lapsuuden arjen laajempi konteksti. (Raittila 2008, 52-54.) Liikaa ei voi korostaa tässä tutkimuksessanikin esiintynyttä tärkeää tekijää, että suunnitelmat ja toteutukset kuvaisivat mahdollisimman tarkkaan lasten ja nuorten itse luomia käsityksiä heille sopivimmasta ja hyvästä ympäristöstä.

LOPPUSANAT

”Kun ei voi elää kaikkialla eikä ei-missään, on eletävä jossakin. Paikasta, johon joutuu ihminen, tekee itselleen asun mihin verhoutua. Hän pitää sitä omanaan, oman itsensä ulkokehänä. Mutta paikka on tuhansien vaate ja se kestää kauemmin kuin kukaan heistä. Siitä riittää jokaiselle, myös niille, joita ei vielä ole. Ne, jotka lähtevät, vievät siitä jotain mukanaan. Ne, jotka tulevat, muuttavat sitä sillä mitä ovat, jopa vain katseellaan. Jos ei tunne paikkaa omakseen, ei voi sitä rakastaa. Jos ei rakasta paikkaa, jossa elää, se rumenee. Rumuus saa ihmisen kärsimään. Hänen kärsimyksensä muuttaa paikan vieläkin rumemmaksi ja rumuuden kasvaessa hänen kärsimyksensä syvenee. Jo siksi on tunnettava paikkansa Maan päällä.” (Krohn 1989, 21-22.)

Tämä Leena Krohnin teoksesta lainattu katkelma kiteyttää jotakin olennaista paikan ja elinympäristön merkityksestä ihmisen henkiselle hyvinvoinnille. Kuten edellä esiin tulleet näkökohdat osoittavat, ei ole yhdentekevää saada vaikuttaa omaan elinympäristöönsä, ”mielenmaisemaansa”. Sosiaali-pedagogisista lähtökohdista käsin tarkasteltuna osallistuva suunnittelu tukee ennen muuta yksilön yhteiskuntaan ja elinympäristöön kiinnittymistä sekä yhteiskunnallisen identiteetin muodostumista. Jokaiselle olisi taattava mahdollisuus saada vaikuttaa ja osallistua elinympäristönsä ja erityisesti itseä koskettavien paikkojen suunnitteluun, toteutukseen ja muotoutumiseen. Tällainen osallistava suunnittelu ja vaikuttaminen tulisi taata myös niille kohderyhmille, jotka eivät sen hetkisen yhteiskunnallisen asemansa, ikänsä, toimintakykynsä tai jonkin muun seikan vuoksi ole luonnostaan osana suunnitteluprosesseja. Tämä koskee läheisesti etenkin tulevaisuutemme yhteiskunnallisia toimijoita, lapsia ja nuoria. Vaikka edistysaskelia on otettu, työtä on vielä. Laajentamalla ja vakiinnuttamalla käyttäjänäkökulmaa entistä tiiviimmin ja kokonaisvaltaisemmin myös lapsiin ja nuoriin saadaan ammennettua uusia ja yllätyksellisiäkin ideoita suunnitteluun. Parhaimmillaan se voi rikastuttaa myös aikuisen mahdollisuuksia kohdata itsessään piilevä lapsi, mikä voi puolestaan edistää arkielämän luovuutta. Aika näyttää, mihin suuntaan lapsia ja nuoria osallistava suunnittelukulttuuri kehittyy. Toivoa muutoksesta antavat muun muassa edellä esiin tuodut lukuisat esimerkit, tutkimukset, hankkeet, haastattelut sekä yleinen, alati voimistuva tahtotila aktivoida lasten ja nuorten paikkaa ja roolia oman elämänsä ja elinympäristönsä asiantuntijoina. Olkoon tämä tutkimus osaltaan tuota tahtotilaa vahvistamassa.

LÄHTEET

Alanen, Leena 2009. Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa Alanen, Leena & Karila, Kirsti (toim.). Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino.

Allas, Anja & Horelli, Liisa & Kalliokoski, Ritva-Liisa & Vepsä, Kirsti 5/1993. Lapsiystävälliseen elinympäristöön – opaskirja päättäjille, suunnittelijoille ja kansalaisille. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Anttiroiko, Antti-Veikko 2003. Kansalaisten osallistuminen, osallisuus ja vaikuttaminen tietoyhteiskunnassa. Teoksessa Bäcklund, Pia (toim.). Tietoyhteiskunnan osallistuva kansalainen. Tapaus nettimaunula. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 11-31.

Arvokas Arki 2009-2012. Tampereen kaupungin lastensuojelusuunnitelma. (www-lähde) <<http://www.tampere.fi/tampereinfo/ajankohtaista/5jbydckCa.html>> Tampereen kaupunki (Luettu 3.10.2015).

Brun Ellen 1994. Selviytymiskyvyn luominen alhaaltapäin. Julkaisussa L. Mäkinen (toim.) Naiset ovat selviytyjiä. Raportti Ikaalisissa 18. - 19.4.1994 pidetystä Naiset suunnittelussa -seminaarista. Seminaarimuistio 4.

Bäcklund, Pia 2007. Tietämisen politiikka. Kokemuksellinen tieto kunnan hallinnassa. Helsingin kaupungin tietokeskus, erityisjulkaisuja, Helsinki.

Bäcklund, Pia & Kallio, Kirsi Pauliina 2012. Oletettu alueellisuus, kuviteltu osallisuus – tilalliset sidokset julkishallinnon lapsi- ja nuorisopoliittisessa retoriikassa. Tilan ja poliittisen toimijuuden tutkimusryhmä (SPARG). Tampereen yliopisto: Terra 123: 4, 245-258.

Bäcklund, Pia & Kallio, Kirsi Pauliina 2012. Poliittinen toimijuus julkishallinnon lapsi- ja nuorisopoliittisessa osallistumisretoriikassa. Alue ja ympäristö. Julkaistu 2012.

Cele, Sofia 2006. Communicating Place. 230 s. Acta Universitatis Stockholmiensis 16.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Espoon lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2013-2016. (www-lähde) <http://www.espoo.fi/fi-FI/Sosiaali_ja_terveyspalvelut/Hyvinvointi_ja_terveys> Espoon kaupunki: Hyvinvointi ja terveys. (Luettu 22.10.2015).

Francis, Mark & Lorenzo, Ray 2006. Children and city design: proactive process and the 'renewal' of childhood. Teoksessa Spencer, Christopher & Blades, Mark (toim.). Children and their environments, 217. Cambridge: Cambridge University Press.

Freeman, Claire & Tranter, Paul 2011. Children and their urban environment. Changing worlds. 265s. London: Earthscan.

Gretschel, Anu 2002. Kunta nuorten osallisuusympäristönä. Nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin. Jyväskylän yliopisto, Studies in Sport, Physical Education and Health, 85. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. (www-lähde) <<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/13503>> (Luettu 3.10.2015).

Haarni, Tuukka (toim.) 1994. Ihmisten kaupunki? Urbaani muutos ja suunnittelun haasteet. Stakes. Raportteja 152. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hanhivaara, Pirjo 2006. Maailmaa syleilevä osallisuus – osallisuuden suhde kouluun. Nuorisotutkimus 24 (3), 29-38.

Hautamäki, Ranja & Nikupaavo-Oksanen, Tarja 2013. Pikku Kakkosen leikkipuistossa viihtyvät lapset, nuoret ja aikuiset. (www-lähde) <<http://www.tampere.fi/tampereinfo/ajankohtaista/6KDJOWITs.html>> Tampereen kaupunki: Tampere-info, ajankohtaista. 4.10.2013. (Luettu 20.3.2015).

Hart, Roger 1992. Children`s Participation – from Tokenism to Citizenship. Innocenti Essays no. 4. Firenze: UNICEF.

Hart, Roger 1997. Children`s Participation. The Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care. London: Earthscan Publications Ltd & Unicef.

Hart, Roger. Ladder of young People`s participation. (www-lähde) <<http://www.freechild.org/ladder.htm>> (Luettu 28.4.2015).

Heinäsuu, Tiia 2015. Puhelinhaastattelu. 2.11.2015. Espoossa.

Horelli, Liisa 1992. Ympäristön tutkimusmenetelmiä lapsille. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

Horelli, Liisa & Vepsä, Kirsti 1995. Ympäristön lapsipuolet. Itsenäisyyden juhluvuoden lastenrahaoston säätiö. Helsinki: RT-paino.

Hyvis - Vantaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2013-2016. (www-lähde) <<http://www.vantaanhyvis.fi/>> (Luettu 20.10.2015).

Häikiö, Liisa 2005. Osallistumisen rajat. Tampere University Press, Tampere.

Hämäläinen, Juha 2006. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. University of Kuopio. Kuopio: Kopijyvä.

Hämäläinen, Juha 2008. Nuorten osallisuus. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja 9, 3-34.

James, Allison & Prout, Alan 1997. Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood. London & Washington, DC: Falmer Press.

Kainuun lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2014-2015. Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä. (www-lähde) <http://www.kainuu.fi/sote_paatokset/kokous/20141088-7-1.PDF> (Luettu 10.10.2015).

Kaivola, Taina & Rikkinen, Hannele 2003. Nuoret ympäristöissään - Lasten ja nuorten kokemusmaailma ja ympäristömielikuvat. Tammer-Paino Oy.

Kallio, Kirsi Pauliina 2006. Mikä ihmeen lapsuuden maantiede? Introspektiivinen katsaus monitieteiseen tutkijuuteen. Artikkel. Aluetieteen verkkojulkaisut - Tampere Regional Studies Net Series 5/2006: Tampereen Yliopisto. (www-lähde) <<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/65427/Aluetiede-NS-5-2006.pdf?sequence=1>> (Luettu 12.7.2015).

Kallio, Kirsi Pauliina & Häkli, Jouni 2011a. Tracing children`s politics. Political Geography 30:2, 99-109.

Kestilä, Laura & Mäkelä, Jukka & Perälä, Marja-Leena & Salmi, Minna 1/2012. Lapsi kasvaa kunnassa - miten kunta voi tukea lasten hyvinvointia ja vähentää syrjäytymisen riskejä. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. (www-lähde) <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90826/URN_ISBN_978-952-245-690-8.pdf?sequence=1> (Luettu 20.10.2015).

Kiilakoski, Tomi & Gretschel, Anu & Nivala, Elina 2012. Osallisuus, kansalaisuus, hyvinvointi. Teoksessa Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi (toim.) Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 118, 9-33; 15-16.

Kiiskilä, Kati & Vanhanen, Kerkko & Stenvall, Maija 2005. Liikkuminen ja arjen hallinta. 82 s. Helsinki: TKK/YTK.

Komission valkoinen kirja eurooppalaisesta hallintotavasta (KOM 428/2001). Euroopan parlamentti. (www-lähde) <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A5-2001-0399+0+DOC+XML+V0//FI>> (Luettu 20.10.2015).

Korpela, Kalevi & Hartig, Terry 1996. Restorative qualities of favorite places. Journal of Environmental Psychology 16, 307.

Krohn, Leena 1989. Rapina ja muita papereita. Porvoo, Juva: WSOY.

Kukkonen, Heikki 1984. A Design Language for A Self-Planning System. A procedural development study based on practical experiments with small-group housing. Helsinki University of Technology. Acta polytechnica scandinavica, ci 82.

Kuntalaki (365/1995). (www-lähde) <www.finlex.fi> (Luettu 18.6.2015).

Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa & Laine, Markus 2014. Leikkien ajateltu – piirtäen tehty. Esikoulu-laiset Pikku Kakkosen puistoa suunnittelemassa. Artikkel. POLEIS. Johtamiskorkeakoulu: Tampereen yliopisto.

Kyngäs, Helvi & Vanhanen, Liisa 1999. Sisällön analyysi. Hoitotiede Vol 11 No. 1. 3-12.

Kyttä, Marketta 2006: Tarjoumat lapsen ympäristösuhteen muodostumisessa. Teoksessa Setälä, Päivi (toim.) Leikkipaikka – Playground. Porin taidemuseon julkaisuja 83. Pori: Kehitys Oy.

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012-2015. Opetus- ja kulttuuriministeriö. (www-lähde) <<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/OKM06.pdf>> (Luettu 10.7.2015).

Lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma 2003-2007. Tampereen kaupunki. (www-lähde) <http://www.tampere.fi/tiedostot/5pocaeMkx/lapsi_ja_nuorisopoliittinenohjelma.pdf> (Luettu 13.8.2015).

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2013-2016. Helsingin kaupunki. (www-lähde) <<http://hyvinvoinninpalveluopas.fi/index.php/materiaalit/oheismateriaalit/1-lasten-ja-nuorten-hyvinvointisuunnitelma-2013-2016/file>> (Luettu 15.10.2015).

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma Hyvinkää 2014-2017. Hyvinkään kaupunki. (www-lähde) <<http://www.hyvinkaa.fi/globalassets/kasvatus-ja-koulutus/opetuksen-tietopankki/liitteet/lasten-ja-nuorten-hyvinvointisuunnitelma-vv-2014-2017.pdf>> (Luettu 25.9.2015).

Lasten ja nuorten Vantaa-hanke, 2013-2016. (www-lähde) <www.vantaa.fi/fi/nuorille/osallistu_ja_vaikuta/lasten_ja_nuorten_vantaa_hanke> (Luettu 28.3.2015).

Lasten oikeuksien yleissopimus 1989. Yhdistyneet kansakunnat: Artiklat 12, 31.

Lastensuojelulaki (417/2007). (www-lähde) <www.finlex.fi> (Luettu 18.6.2015).

Launonen, Leevi & Puolimatka, Tapio 2006. Sosiaalipedagogiikan ihmiskäsitykset ja etiikka. University of Kuopio. Kuopio: Kopijyvä.

Leskinen, Antti & Vasara, Outi 2014. Osallistuminen Tampereen kaupungissa - asukasdemokratiaryhmä, käyttäjädemokratiaryhmä. (www-lähde) <http://www.tampere.fi/material/attachments/a/cs5QCDsRw/Loppuraportti_kuntademokratia.pdf> (Luettu 26.3.2015). Tampereen kaupunki.

Lönnqvist Bo 1992. Ting, rum och barn. Historisk-antropologiska studier i kulturella gränser och gränsöverskridande. Helsingfors: Kansatieteellinen arkisto 38.

Maankäyttö ja rakennuslaki (132/1999), Maankäyttö- ja rakennusasetus (895/1999). (www-lähde) <www.finlex.fi> (Luettu 20.2.2015).

Malmberg, Lari (toim.) 2015. Arkkitehti haluaa rohkeita kaupunkreja. Maailmalla tunnetun arkkitehtigurun vinkki Helsingin suunnittelijoille: älkää unohtako ihmisiä. Mesta - Helsingin Sanomien kaupunkilehti. 29/2015, 14.

Matthews, Hugh 2003. Coming of age for children's geographies. Children's Geographies 1: 3.

Matthews, Hugh & Melanie, Limb 1999. Defining an agenda for the geography of children: review and prospect. Progress in Human Geography 23 (1), 61-90.

Miles, Matthew B. & Huberman, Michael 1994. Qualitative data analysis. California: Sage.

Moilanen, Kaisu (toim.) 2015. Nuorten oma pysäkki. Mesta - Helsingin Sanomien kaupunkilehti 39/2015, 4-5.

Moster, Helen (toim.) 2015. Rajojen rikkoja. Suomen ainoa ympäristömuotoilija on elementissään kaaoksessa. Se inspiroi. Lehtiartikkeli. Espoo - Kaupungin lehti espoolaisille. 3/2015, 11.

Nivala, Elina 2009. Lapsen kokonaisvaltainen osallisuus-seminaari. Luento. Helsinki 5.3.2009. (www-lähde) <<http://www.lapsiavaltuutettu.fi>> (Luettu 29.4.2015).

Nivala, Elina & Ryyänen, Sanna 14/2013. Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2013, vol. 14. (www-lähde) <<http://www2.uef.fi/documents/1381035/2330652/NivalaRyyan%C3%A4nen2013.pdf/c137b4d0-ce69-4f4d-b57d-e27dacf4a0e9>> (Luettu 9.10.2015).

Nivala, Miia 2014. Haastattelu. 7.11.2014. Tampereella.

Nuorisolaki (72/2006). (www-lähde) <www.finlex.fi> (Luettu 18.6.2015).

Nuorten osallisuushanke 2003-2007. Opetushallitus. (www-lähde) <http://www.oph.fi/download/30231_nuorten_osallisuushanke_arvioinnin_loppuraportti.pdf> (Luettu 25.5.2015).

Nyland, Berit 2009. The Guiding Principles of Participation. Infant, Toddler, Groups and the United Nations Convention on the Rights of the Child. Teoksessa: Berthelsen, D., Brownlee, J. & Johansson, E., 2009. Participatory learning in the early years: research and pedagogy. USA: Routledge.

Oranen, Mikko 2007. Lasten osallisuus. Teoksessa Lastensuojelun käsikirja. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. (www-lähde) <<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>> (Luettu 1.10.2015).

Osallistuminen yleis- ja asemakaavoituksessa (www-lähde) <<http://ymparisto.fi/download.asp?contentid=63877&lan=fi>> (Luettu 14.3.2015).

Paju, Petri 2007. Nuorten valtakunnallinen osallisuushanke. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisu 18. (www-lähde) <<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisu/osallisuushanke.pdf>> (Luettu 14.3.2015).

Pikkala, Sari 2006. Kunta kuntalaisosallistumisen edistäjänä. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.

Prezza, Miretta 2004. Children`s independent mobility in Italy. Teoksessa Horelli, Liisa & Prezza, Miretta (toim.). Child-friendly environments, 157-175. Helsinki University of Technology. Espoo: Centre for Urban and regional Studies.

Raittila, Raija 2009. Lasten paikka yhteiskunnallisena ilmiönä. Terra: 121/2009: 1, 6. artikkeli.

Rasmussen, Kim 2004. Places for children – children`s places. Childhood 11: 2, 165-166.

Rasmussen, Kim & Smidt, Soren 2003. Children in the neighbourhood. The neighbourhood in the children. Teoksessa Christensen, Pia & O'Brien, Margaret (toim.). Children in the city: Home, neighbourhood and community, 93. London: Routledge.

Repo, Taina 2015. Lasten oma puisto. Tampereen yliopisto. Tampere 6.7.2015 (www-lähde) <<http://www.uta.fi/ajankohtaista/yliopistouutiset/ilmoitus.html?id=107741>> (Luettu 7.7.2015).

Salmikangas, Anna-Katriina 1998. Osallisuus suomalaisessa yhteiskunnassa. Kokemuksia osallisuushankkeista. Helsinki: Sisäasiainministeriö.

Sarajärvi, Anneli & Tuomi, Jouni 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Sassi, Sinikka 2002. Kulttuurinen identiteetti ja osallisuus. Teoksessa Bäcklund, Pia & Häkli, Jouni & Schulman Harry (toim.). Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Helsinki: Gaudeamus, 58-74.

Suomalainen lapsi 2007. Helsinki: Tilastokeskus & Stakes.

Suomen perustuslaki (731/1999). (www-lähde) <www.finlex.fi> (Luettu 18.6.2015).

Tampereen kaupunki 2015. Demokratian kehittäminen. (www-lähde) <<http://www.tampere.fi/tampereinfo/osallistuminen/demokratiankehittaminen.html>> (Luettu 26.3.2015).

Tampereen kaupunki sosiaali- ja terveystoimi 1999. Lapsipoliittinen ohjelma. Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimen julkaisuja 1/1999.

Telaranta, Rosanna 2009. Tampereen Sorsapuisto lasten kokemana- Lasten osallistuminen kunnossuunnitelmaan. Turun yliopisto, Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitos, Maisemantutkimus. Kandidaatintutkielma.

Tervonen, Jussi 2009. Jotos - polku osallisuuteen. Lasten ja nuorten osallisuuden käsikirja. Tampereen kaupunki: Multiprint Oy Tampere.

Tiira, Kirsi 2000. Yhteistä kieltä etsimässä, Pienten lasten osallisuuden lisäämisestä vesiprojektissa. Helsingin yliopisto, Pro gradu-tutkielma.

Tiitto, Hannele 2013. Alueelliset toimielimet ja lähidemokratia: johtavien viranhaltijoiden tulkinta alueellisten toimielinten roolista, päätösvallasta ja legitimitetistä. Tampereen yliopisto, Pro gradu-tutkielma.

Tuomikoski Paula 1993. Miljöörakentaminen. Tampere: Rakennustieto Oy.

Valtikka 2012. (www-lähde) <<http://www.valtikka.fi/ohjaajille/tarkeita-kasitteita>> (Luettu 9.3.2015).

Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle kansalaisten suoran osallistumisen kehittymisestä. Sisäasiainministeriön julkaisema selonteko 4.4.2002. (www-lähde) <http://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Selonteko/Documents/vns_3+2002.pdf> (Luettu 5.4.2015).

Valtion hallinnon osallisuushankkeen raportti 2000. Sisäasiainministeriön julkaisusarja 9/2000. (www-lähde) <[http://www.poliisi.fi/intermin/biblio.nsf/2A93E7CDA9088BEDC2256B13004BCF05/\\$file/osallisuus.pdf](http://www.poliisi.fi/intermin/biblio.nsf/2A93E7CDA9088BEDC2256B13004BCF05/$file/osallisuus.pdf)> (Luettu 4.4.2015).

Vantaan kaupunki 2013. Lasten ja nuorten osallisuusopas – maankäytön, rakentamisen ja ympäristön toimialalle. (www-lähde) <http://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/904940_mato_osallisuusopas2013.pdf> Vantaan kaupungin maankäytön, rakentamisen ja ympäristön toimiala. (Luettu 20.3.2015).

Vuorela, Terho & Veräväinen, Kristiina 2000. Uutta osallisuutta pienin askelin. Osallisuushankkeen ensimmäisen vaiheen arviointi. Helsinki: Suomen Kuntaliitto, HAUS Hallinnon kehittämiskeskus.

Ward A 1993. Resistance or Reaction? The Cultural Politics of Design. *Architecture et Comportement*, 9, 1, s. 39-68.

Woodhead Martin 2010. *Handbook of Children and Young People's Participation*. London and New York: Routledge.

Zeihner, Helga 2003. Shaping daily life in urban environments. Teoksessa Christensen, Pia & O'Brien Margaret (toim.). *Children in the city: Home, neighbourhood and community*, 66-67. London: Routledge.

LIITE 1.

TEEMAHAASTATTELURUNKO

Haastattelu sisältää kolme erillistä teemakokonaisuutta, joista on tarkoitus keskustella:

- Taustoittavat kysymykset haastateltavan osallisuuskäsityksistä sekä lapsista ja nuorista yhteiskunnan jäseninä/kansalaisina
- Pikku Kakkosen leikkipuiston suunnitteluprojekti
- Osallisuus-visiointia

1. TAUSTAKÄSITYKSET OSALLISUUDESTA JA OSALLISTAVASTA SUUNNITTELUSTA:

Avainsanoja ja apukysymyksiä:

Miten sinulle (Tampereen) kaupungilla työssä ollessasi on mieltynyt se, mikä tällaisissa osallistavissa hankkeissa on tärkeää ja tavoiteltavaa?

Mikä on sinun henkilökohtainen käsityksesi osallistumisesta/osallisuudesta/kuulluksi tulemisesta?

Mikä on lapsi-kuntalaisen rooli, eli lapsen rooli kuntalaisena?

Lasten aktiivinen kansalaisuus vs. yleinen kansalaisosallisuus?

Mihin osallistamisella pyritään?

Osallistamisvelvoite vs. osallistamishalu; ristiriidat yms.

Lapset/nuoret heterogeenisyys (ei voi niputtaa); miten huomioitavissa?

2. PIKKU KAKKOSEN LEIKKIPUISTON UUDISTAMISHANKE:

Toteutuneen suunnitteluprojektin arviointia kohde-/käyttäjärhymää ajatellen.

Keskeiset seikat, mitä tehtiin?

Avainsanoja ja apukysymyksiä:

Onnistumiset ja ongelmat

Prosessin onnistumiset (Mikä projektissa mielestäsi onnistunutta?)

Kohderyhmän huomiointi suunnittelussa;

Mikä oli lasten rooli suunnittelutyössä?

Kerro jotakin siitä, miten kohderyhmä tuli mielestäsi huomioituksi projektin kuluessa? Ja leikkipuiston eri leikkivälineitä ja elementtejä suunnitellessa?

Merkitys lopputulosta ajatellen (käyttäjärhymää palvelemaan);

Kuinka lopullista käyttäjärhymää, lapsia, olisi voinut ottaa mahdollisesti vielä kattavammin mukaan suunnittelutyöhön?

Lasten todelliset toiveet vrs. toteutus

”Lasten näköinen” leikkipuisto?

Lopputulos vrs. toisenlainen alkulähtökohta;

Miten lopputulos olisi voinut ”kärsiä” ilman minkäänlaista lasten osallistamista?

(Vaikka alkulähtökohta olikin toinen tässä projektissa)

3. OSALLISUUS-VISIOINTIA:

Irroittautuminen kokonaan toisaalle leikkipuistohankkeesta, missä haastateltava ollut mukana. Painetaan hetkeksi taka-alalle suunnittelutyön velvoitteet ja rajoitteet. Keskitytään visioimaan ja leikittelemään erilaisilla osallisuus-ideoilla.

Avainsanoja ja apukysymyksiä:

Vaihtoehtoisia lapsia osallistavia käytäntöjä suunnittelutyöhön:

Mahdollisia esimerkkejä ja ideoita.

Minkälaisia elementtejä ja asioita voisi olla kiehtova käyttää ja hyödyntää lasten kanssa toimies-
sa?

Lasten ja nuorten rooli ja osallisuuden merkitys yleisesti suunnittelussa ja toteutuksessa:

Miksi kokisit lasten roolin tärkeänä suunnittelutyössä?

Mitä se tuo/antaa (voisi tuoda/antaa) sinulle itsellesi työhösi?

Mikä vaikutus lasten näkemyksillä ja osallistamisella voisi olla?

Osallistavan suunnittelun merkitys tulevaisuudessa:

Tulevaisuusnäkymät.

Miksi osallistava suunnittelu olisi esillä myös tulevaisuudessa?

Kerro minkä roolin annat osallistavalle suunnittelulle omassa työssäsi.